

tv-15 naš TOVARIS

Št. 3
23. januarja 1986
Leto XXIV

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Zasedanje osrednjega odbora prekomorcev – borcev narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije

Od pregnanstva do svobode – v te zdajšnje dni

To, da se je osrednji odbor prekomorcev k svoji tokratni letni seji zbral v dvorani Splošne plovbe na Obali v Portorožu, za enim teh naših reprezentativnih procelij, ki naj bi zaznamovala naše vzpenjanje v višave gospodarskoposlovne in siceršnje uspešnosti, pač ni naključje in ne dejanje brez simbolike.

Gostitelj se je bila tokrat skupnost slovenskih partizanskih pomorščakov – in prav njena načelna volja je, da skuša stati kolikor mogoče sredi arene življenja. V ta namen navezuje in vzdržuje karseda tesne stike z družbeno skupnostjo in njenimi organizacijami ter združenim delom na Obali, v okolju, kjer živi in deluje večina njenih članov. Še posebej

vezujejo tudi s kraji vzdolž poti njihovih enot.

O tem je na zasedanju osrednjega odbora govoril tudi predsednik dr. Hočevnar:

»Prekomorci smo se bojevali za osvoboditev, neodvisnost in ozemeljsko celovitost naše države ter za zmago socialistične revolucije po vsej Jugoslaviji. Udeležili smo se bojev v Titovem Drvarju ob priliki nemškega desanta, kninske in mostarske bitke, boj za osvoboditev Beograda in za preboj sremske fronte, boj za osvoboditev Istre, Slovenskega Primorja, Trsta, Gorice in Koroške. V teh bojih smo izgubili na tisoče soborov in soborcev. Ponosni smo na delež, ki smo ga dali v teh bo-

saj bi bilo naštevati detajle: imena, datume, številke, podatke in kar je podobnih navedb pravzaprav odveč. Dokazovati, da so prekomorci – čeprav mnogi med njimi že pod pezo častitljivih življenjskih let, ki prinašajo s seboj boleznin nadloge – še vedno tvorni in dejavni del dogajanja na naših tleh in v naših zdajšnjih dneh, nam pač ni potrebno. Dejstva govorijo sama zase in dovolj zgovorno.

Eden izmed tistih, ki so se na seji osrednjega odbora oglašali k razpravi, je dejal: »Čeprav smo že v letih, v nas še živi skojevski duh.«

In nekdo drugi: »Boj ni nekaj, kar je za nami. Svoj boj moramo bojovati dalje.«

Prekomorske brigade in druge enote

1. prekomorska brigada – domicil v Novi Gorici
2. prekomorska brigada – domicil v Novi Gorici
3. prekomorska brigada – domicil v Ilirski Bistrici
4. prekomorska brigada – domicil v Ajdovščini
5. prekomorska brigada Ivana Turšiča-Iztoka – domicil v Celju

1. tankovska brigada – domicil v Sežani
2. tankovska brigada – domicil v Sežani
- Artilerijska brigada 4. armade – domicil v Postojni
- Partizanski pomorščaki Slovenije – domicil v Kopru
- Letalci – prekomorci – domicil v Piranu
- Politični pregnanci na Sardiniji – domicil v Postojni
- Slovenski borci v NOV Makedonije, Grčije in Albanije – domicil v Izoli

1. odred NOVJ na Bližnjem vzhodu – domicil v Novi Gorici

Pevski zbor NOVJ Srečko Kosovel – domicil v Ajdovščini

Sestavnih delov skupnosti prekomorcev je štirinajst

svojem programskem (in hkrati problemskem) govoru:

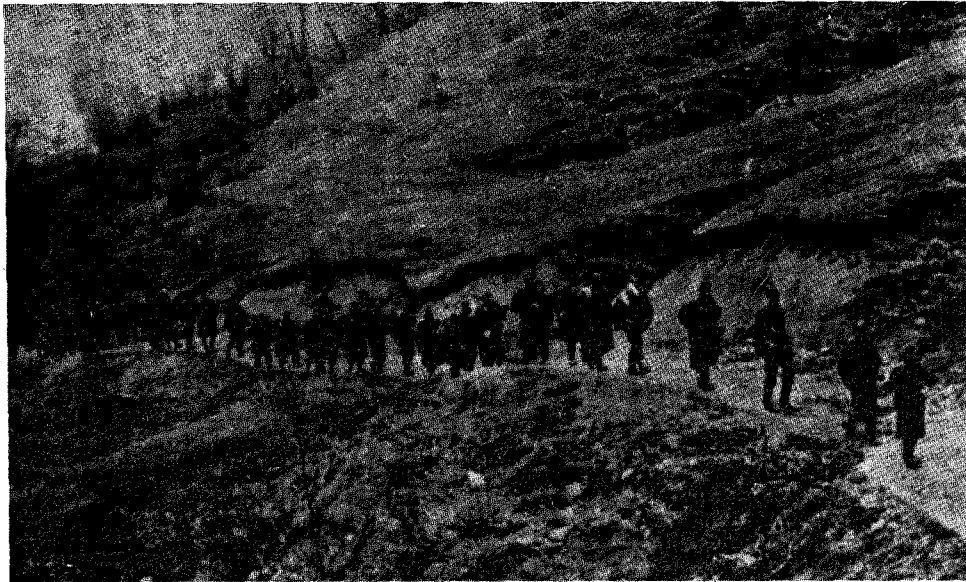
»Predvsem imam v mislih dejstvo, da vednost o prekomorcih, raziskave o številnih vprašanjih v zvezi z njimi, zgodovinske ocene tega enkratnega fenomena še niso docela zgradile v strokovno in znanstveno javnost ter v širši jugoslovanski prostor.

interesiramo zgodovinarje in druge strokovnjake, ki se ukvarjajo z NOB, saj je čisto preprosto nesprejemljivo, da kdo piše zgodovino NOB, ne da bi imeli prekomorci v njej ustrezen delež.

Sestavni del se je bilo sprejetje načrtov za letošnje leto. Je potrebno poudarjati, da mislijo »ostati na nogah«, delovati kot



Borci 3. prekomorske na Visu – v aprilu 1944



Prekomorci na pohodu v Dalmaciji – v novembru 1944

prijateljske, pa hkrati tudi delovne, skušajo biti njene vezi z delovnimi organizacijami na področju pomorstva: z Luko, s Splošno plovbo, z izolsko ladjedelnico...

Pa ne gre zgolj za deklarativne in formalne povezave: partizanski pomorščaki nočejo živeti zgolj v družini s preteklostjo in spomini; biti želijo tvorni, zato se zavzeto vključujejo v aktualne pogovore o sedanji problematiki gospodarskega in še posebej pomorskega življenja, prepričani, da je dolžnost nas vseh, da krepimo duha pomorske dežele in cepimo zavest o tem v pripadnike vsega slovenskega naroda.

Edinole s to in takšno živo mislijo lahko borci – borci-prekomorci v nič manjši meri kot vsi drugi zares osmislijo svoje organizirano delovanje in vpnejo mrežo svojih mnogoterih dejanj v čas in prostor. Prekomorci to dejansko počno. Njihovi domicilni odbori so zcela in zares polnokrvno razporejeni po vseh primorskih centrih in širše – po vsej slovenski deželi, mnoge žive vezi pa jih po-

jih, in v nas še vedno živijo ideali, za katere smo se borili. Zato nam ni vseeno, kaj se dogaja v naši družbi, in zato tudi ne smemo popustiti v naši organizirani dejavnosti.

O dejanjih, ki jih imajo prekomorci za seboj v letu 1985, je poročal sekretar osrednjega odbora – neumorni Albert Klun, ki dejansko drži vse mnogotere niti tega razvejenega organizma v svojih rokah (česar se vsi brez izjeme zavedajo in mu izrekajo vsa priznanja in dobršen del zaslug za uspehe, ki jih ta skupnost dosega).

Povzemati je pravzaprav nemogoče, kajti dejstev in dejanj (akcij, zborovanj, proslav, sestankov, postavitve spominskih obeležij, tovariških srečanj, spominskih izletov, podelitev spominskih medalj, slavnostnih in delovnih sej, razstav, objav, predavanj in ne nazadnje sprotne organizacijskega dela, ki plete tudi mnoge nevidne niti) je dejansko na pretek. Poročevalec jih je strnil v petindvajset gosto tipkanih strani. Pa

Pri tem pa jih (samo njih?) vznemirja občutek, da v zavesti »slovenskega prostora« niso dovolj prisotni in ne dovolj uveljavljeni. Menijo, da je celo zgodovinski napis vse premalo upoštevalo dejstvo, da je bilo ob koncu narodnoosvobodilne vojne med 50.000 slovenskimi partizani kar 20.000 Primorcev, in to večidel prekomorcev. Pa tega nekateri »ogranjevalci spomina« ne vedo ali pa nemara nočejo vedeti.

Zlasti prizadeto so udeleženci seje komentirali načrt televizijske serije Ko se korenin zavemo. V njej so prekomorci takorekoč prezrti. »Stisnjeni« so v eno samo oddajo izmed štirinajstih predvidevanj, in sicer skupaj z interniranci. V tem skopem okviru jim je namenjena le pičla četrtina enournega poteka oddaje. Bili so povsem nedvoumni: »Če si ne zaslužimo pozornosti, ki nam gre, bo bolje, če nas iz tega dokumentarnega niza sploh črtajo.«

Tudi o tem je – v širših vidikih – govoril dr. France Hočevnar v

Tema o prekomorcih je naravnost imenitna za raziskovalce iz vrst zgodovinarjev, sociologov, politologov, pravnikov in seveda strokovnjakov za vojaška vprašanja. Toda ta tema v bistvu še vedno čaka, da pride pri njih na vrsto. Znano nam je tudi, da v posameznih muzejih, zbirkah dokumentov in razstavah o enotah in bojih, katerih so se udeležili prekomorci ali imeli v njih celo pomemben delež, sploh niso omenjeni ali pa so skromno in neustrezno prikazani. Prav bi bilo, da bi na takšne primere v prihodnje še bolj odločno opozarjali kot dosedaj, ponudili našo dokumentacijo in s takšnimi institucijami v drugih republikah navezali sodelovanje.

Na drugi strani pa je tudi res, da se raziskovalci in institucije s področja zgodovine in drugih družbenih ved v naši republici še niso lotili raziskav o prekomorcih. Le redki so med njimi, ki so o tem sploh kaj napisali. S takim stanjem pa se ne smemo sprijazniti. Aktivno moramo še naprej delati, da za raziskave o prekomorcih za-

doslej, se udeleževati partizanskih zborovanj, pripravljati lastna srečanja, »prehajati iz svoje kože« (kot se je v povzetku razprave izrazila predsedujoča v delovnem predsedstvu Vida Tomšičeva) v širša: vseslovenska, jugoslovanska, zamejska in mednarodna območja, kajti tja naš boj sodi, hodi, ti »po poteh prekomorskih brigad (na izletih v Dalmacijo, Hercegovino, Liko, Makedonijo, v Istro, v italijansko Gravino, kjer bodo letošnje jesen slavili 45-letnico ustanovitve tamkajšnje baze NOV Jugoslavije, postavljati spominske plošče, predlagati poimenovanje nekaterih šol ali ulic po zaslužnih prekomorcih, sodelovati pri pisanju knjig in brošur o prekomorskih enotah) – in še in še.

Žive volje je dovolj in zavzetosti na pretek.

Dogovorili so se, da se osrednji odbor prekomorcev ob letu šestane na Tržaškem, na slovenskih zamejskih tleh, kjer je duh narodnoosvobodilnega boja enak (in nemara še bolj) živ kot tostran meje.

V. K.

Franc Bratica

»Rasli smo s to pomladjo!«

Prastara človekova želja, da bi spreminjal svet in ga skušal obrniti na bolje, ta želja je skozi tisočletja spreminjala tudi ljudi same. Boj za obstanek dela iz krhke bilke krepko drenovo drevo. Lagodnost še nikoli ni rodila velikih umov, lenoba ne junakov in sitost ne ljudi odločne, jasne volje. Slovencem takšnega kaljenja usod v zgodovini ni manjkalo. Prav zato smo zrasli v samosvojo mešanico v razponu med skrajno trdoto in skrajno mehko.

Vse to bi veljalo tudi za upokojenega polkovnika Franca Bratica. Skvasilo in zmesilo ga je več kot trdo življenje belokranjskega reveža, naredila ga je revolucija.

Sediva v skromni dnevni sobi v bloku nad Krko, lep razgled je na Novo mesto in okolico. Dolga leta vojaške službe so pustila v njegovi govorici sledove, prepletajoče se z mehko belokranjsko čine. Resen je, še vedno vojaški. Na moč preudaren. Široko razgledan. Je nekaj v njem, kar zbujajo v človeku radovednost. Na prvi pogled bi rekel, da je nedostopen, vendar to sploh ni res.

Zbrano, mirno pripoveduje. Brez odvečnih gest. Dejal bi, da je vse v njem že zdavnaj izmerjeno in dorečeno.

Kot vsi Belokranjci je strastno navezan na rodno zemljo. Stari Bratica je prišel od nekod s Hrvaškega, se naselil v Beli krajini in se začel ogledovati okoli sebe. Treba se je bilo oženiti, poiskati družico tostran ali onstran Kolpe. A tiste čase je Kolpa marsikaj preprečevala. Francetova mati je bila hči zadrega Slovenca, ki ni imel kaj prida razumevanja za mešanje ljudi z obeh strani Kolpe; prepričeval je dekle, naj se nikar ne brati s Hrvatom Bratico, naposled ji je to celo prepovedal. Mlada sta se dogovorila, da se izvijeta iz primeža predsodkov: v Ameriko pojdeva, sta sklenila.

Mati je imela osemnajst let, oče dvajset. Šla sta v Ameriko in se tam, v Clevelandu poročila. Garala sta, zbirala dolarje, pazila na vsak cent... Čakala na otroke in obupavala. Življenjski cilji so se jima oddaljevali.

Preden sta količkaj privarčevala, sta se vrnili. Doma sta kmalu, vsa srečna, zabalala Franca.

Dolarji seveda niso imeli mladih. Očetu se je začelo spet kolcat po Ameriki. Takrat Amerika ni hotela sprejemati izseljencev, pa se je odločil, da gre kar tako. »Odšel je v Kanado« – pripoveduje sin, »iz nje je nameraval pobegniti v Ameriko, kar pa mu menda nikoli ni uspelo. Kakorkoli že, z materjo, ki se ni nikoli več poročila, sva ostala za vselej sama.«

V kolesju življenja

Mati ni zmogla vsega sama, v Ameriki pridobljeno imetje je začelo pojemati in naposled sta s sinom popolnoma obobuzala. Leta 1935 sta se zasnala na cesti. Preselila sta vse v hišo starih staršev. Siromaštvo se je grozljivo zarezalo v Francetovo mladost.

Nikakršne industrije ni imela takrat Bela krajina. Franc si je moral poiskati delo, nekaj je vendarle bilo treba prinesiti k hiši. Udinjal se je pri bogatih kmetih. Kriza je nato še bolj pritiskala. Franc se je zaposlil na železnici. Posrečilo se mu je, da je nekako le dokončal šolanje.

Življenje pa ga je iz revščine pahnilo v drugo, še hušje zlo – prišla je vojna.

»Prisilila me je,« se spominja Bratica, »da sem se začel ukvarjati s politikom. Starejši Metličani so večkrat besedovali, da je bolje biti pod Nemci kot pod Italijani, ki so jih od nekdanj mrzili. Že samo dejstvo, da bodo prišli k nam v Belo krajino, je pomenilo upor. Značilno za Belo krajino je bilo, da od napada na

Jugoslavijo pa vse tja do maja ni bilo nikakršne oblasti več. Po Metliki so se še vedno sprehajali starojugoslovanski žandari.

Italijani so prišli v Metliko karseda bedno, nikakršnega vtisa niso naredili na nas, prej obratno. V mestece se je, vsa prašna, privarila kolona 29. regimenta. Za njimi so, prav tako prašne in utrujene, capljale mule.«

Nepovabljeni goste so Metličani gledali postrani; bilo jih je kar nekaj sram, da jim namerava sesti za vrat tako neugledna soldateska.

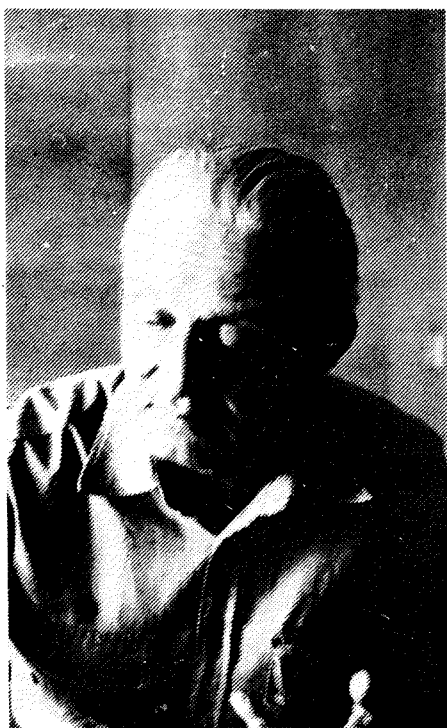
Prave oblasti še vedno ni bilo. Stari žandari so, bogve-

stankih. Navsezadnje, fant je bil njegov najboljši prijatelj. Na sestanke je začel zahajati na pobudo svoje sestre. Nekeč mu je dal Slovenski poročevalec. Kmalu se mu je razkrila skrivnost: sestanke vodi Mimica Iščeva.

Potem je vendar prišel tudi sam mednje. Neki večer so mu stisnili v roko žarnico, napolnjeno s črnolom.

– Vrzi jo v napis na poslopju banke! – so mu veleli. Vedel je, da gre za preizkušnjo, ki jo mora prestati kljub policijski uri, pa čeprav bi ga zato ubili. Stori, kar mu je bilo naročeno.

»Tako smo delali, ne kdove kako organizirano, tudi



Franc Bratica

di zakaj, verno in ljubosumno čuvali skladišče bivše jugoslovanske vojske, kjer so tik pred vojno vskladiščili veliko hrane in vsega mogočega. Začuda so Italijani odprli skladišče na stečaj in povabili ljudi, naj odneso, kolikor morejo.

Francetova mati se ni obotavljala: prinesla je riž in polno vrečo moke. Francetu ni bilo všeč.

– »Mati, ne jemlj tistega, kar so dali okupatorji, ne jemlj iz njihovih rok!«

Italijani so bili še vedno vljudni, prijazni, naravnost krotki. Gostilne so napolnili s svojim vinom, peli so svoje pesmi, obnašali so se prijateljsko... Vse to je vplivalo na politično neosveščene ljudi.

In vendarle so se – prav tako čez noč – stvari začele spreminjati. Francetov prijatelj na vsem lepem ni bilo več na spregled.

– Kje ste, kaj počnete? – jih je vpraševal.

– Molči! so odgovarjali.

Spati na krmi je bilo varneje

Franc Bratica je čutil, da se nekaj dogaja. Organizacija odpora se je začela po nekakšnih družinskih vezeh. Pozneje se je marsikdaj spraveval, zakaj mu ljudje sprva niso zaupali in ga sprejeli v skupni bgi.

Klobčič se je začel odvijati: slisal je, da je trgovčev sin večkrat na nekakšnih se-

množične vstaje še ni bilo, zdelo se mi je, da teče vse skupaj prepočasno,« se ozira v tiste dni Franc Bratica. »Pozno jeseni smo izvedeli, da so nekateri fantje čez noč izginili iz Metlike: sosed Ivan Črnič, na primer, in pozneje še Prusov Joža in Slobodnikov Tone. Kmalu smo zvedeli, da so v Prvi belokranjski četi, a tudi to, da so jih Italijani pobili na Lazah jeseni 1941.«

To je bil šok za vse Belokranjce. Vendar niso vrgli puške v koruzo. Vso zimo so fantje zbirali orožje, vojaške obleke, bajonete, sanitetni material, nahrbtnike, menažke, vse, kar bi utegnili priti prav spomladi dvainštiridesetega.

»Rasli smo s tisto pomladjo,« se spominja. Na obrobju Metlike so imeli trgovci gospodarska poslopja, vrtove in hleve. Fantje, ki jih je že zaskrbelo vasovanje, so ponavadi spali na krmi vaških mogotcev. Tudi Franc Bratica. Seveda je bilo treba ljubosumnim in zaskrbljenim materam te ljubezenske pustolovščine prikriti.

Kakorkoli že, Franc je že zgodaj spomladi hodil spat na krmo. Nekega večera v maju so nenadoma prihrumeli Italijani. Franc, njegov soimenjak Antončič in Tavčarjev Jože so spali na Antončičevem seniku, s polnimi nahrbtniki vojaške opreme pod glavami, pripravljeni, da brž ko mogoče odrinejo k partizanom.

Prikazal se je neki sergent in se začel kričati: – Mani in alto!

Fantje so se na hitro oblekli in dvignili roke. Italijani so z bajoneti prešpikali ves senik. Pri tem so naleteli na enega od nahrbtnikov. Zvezali so jih in odpeljali skozi Metliko.

Sprevod je seveda imel svoj namen. Bil naj bi dokaz o tem, da odkrijejo sleherne »ribella« in seveda opozorilo vsem, ki jih mika kaj podobnega. Na komandi so jih krepko pretepli in jih zaprli. Franc je imel glavo vso stolčeno. Na vprašanje, čigav je nahrbtnik, odgovora iz njegovih ust seveda ni bilo. Antončič je popustil. Pretepanja ni zdržal. Priznal je, da je nahrbtnik njegov. Odpeljali so ga v metliški grad, Franceta pa so ob treh jutraj vseh zmaličenega pustili domov. Mati je bila vsa iz sebe.

– Mati, jaz grem, tako ne morem več, – ji je dejal. Ni bila za to, a tudi oporekala mu ni.

Priplazil se je do senika, se izmuznil stražarjem. Imel je srečo, vzel skriti nahrbtnik in se mimo Sv. Roka napotil na gmajno.

– Kaj zdaj, kam h komu?

Med partizani

Za stogom je nenadoma zašumelo. Prestrašil se je. Dvignilo ga je na noge. Bila sta prijatelja Anton Okorn in Franci Rebolj.

– Sliši, bali smo se, da naš boš izdal!

Čakali so na zvezo, na Okornovo Marijo, ki je bila vajenka pri Iščevi Anici.

Prišla je ob enajstih, prinesla je nekaj hrane in fantje so odšli, ne vedoč, kaj jih čaka in kje bodo srečali partizane.

Z njimi so se srečali na Krvoškem vrhu. Niso jih spustili v taborišče vse dotlej, dokler jim niso pregledali dokumentov. V taborišču so našli nekaj Metličanov. Vsi so se radovedno zazirali v Franceta, ki je bil ves podplut.

»Med znanci,« se spominja Franc Bratica, »sem spoznal Ilijo Badovinca, Džemsa, Iztoka... vedel sem, da so to stari komunisti, ki vedo, kaj hočejo. Bilo nas je kakih 150, oborožen pa je bil kvečjemu vsak sedmi. Fantje so bili polni uši. Hrane ni bilo dovolj za vse. Bil sem kar malo razočaran.

Nekega dne smo se začeli prešteti v popisovati. Slišati je bilo, da pojdemo v akcijo. Bili smo takrat – prvi belokranjski bataljon. Lepo je zvenelo!

Šli smo na pot. Ko smo prišli nad Zajcem k stari Badovinčevi hiši, je začelo pokati. Vrgli smo se na tla. Nismo vedeli, kdo strelja. Znali smo se v gromozanski zmed. Slišalo se je kričanje: – to so beli, beli!

Pozneje sem še veliko premišljeval o tem. To, da smo »rdeči«, je bilo zelo razumljivo, manj pa, da so lahko v hostah še ljudje drugačne barve; bili smo politično povsem nepismeni.

Po bitki z belimi na Dovžu se je bataljon reorganiziral. Franc je s svojo tretjo četo odšel na Gorjance. Tam se je začelo zares. Na »političnih urah« je poslušal komisarja, ki jim je govoril o zahtevah njihovega boja. Franc je nestrno čakal, kdaj bo dobil puško. In res je prišel tisti dan. Dali so mu puško in rekli: šel boš v zasedo!

V skupini Janka Golaža, Hinka Rozmana, Ilije Badovinca in še nekaterih je bil najmlajši. Komandirju se zaseda ni najbolje posrečila: v dolini potoka Jamnice so jih italijanski vojaki odkrili in vsekali po njih. Eden izmed borcev je bil huje ranjen. Le

stežka so se izvlekli proti vasi in se vrnili v taborišče.

Deset dni so mirovali. Grižlo jih je: zakaj čakamo, zakaj ne udarimo?

Na lepem se je z grebena Gorjancev oglasilo streljanje. Nikomur ni bilo jasno, kaj se dogaja. Poslali so patroljo, ki je naletela na Zumberški odred.

Ko so se fantje vrnili, je bilo videti kot da imajo krila. Navdušeno so pripovedovali, da so srečali pravo partizansko vojsko z uniformami, puškami, puškomitraljezom, z marsičem, česar oni še niso imeli.

Enajst borcev se je odločilo, da se preselijo v ta odred. Franc je bil med njimi.

Pisarovine ne bom nikoli pozabil!

Ko je Franc prišel v Zumberški odred, je bila ofenziva. Od Samobora so se proti odredu valili ustaši.

»Po prvih napadih na Zumberške vasi,« pripoveduje, »so nas, mladince, ločili od enot. Vse, ki še nismo bili pri vojaki, so poslali v Pečno, da se naučimo ravnanja z orožjem. Bili smo tam kakšen mesec dni, vse do ofenziv, ki so prihrumele pozneje. Bitka pri Jelenovem žlebu, Roška ofenziva od Krke in Ribnice proti Kočevskemu, vse to je zajelo tudi naš del Gorjancev in Zumberške gore. Proti koncu septembra smo bili v precej kritičnem položaju na Gorjancih. Tu je bil en del Belokranjskega bataljona in ves Zumberški odred, pridružil pa se nam je še prvi proletarski bataljon s Korduna. Bili so to časi hudih bojev.

Naposled smo bili popolnoma obkoljeni. Oktobra smo čemeli na Sv. gori, Dolenci ji pravijo Trdinov vrh. Prebili smo se in se izvili iz obroča. Prišli smo na Kordun, v vas Donji Sjenčak, kjer je bila 12. novembra ustanovljena 13. brigada Rada Končarja. V njej sem bržkone bil eden redkih Slovencev, zagotovo pa edini Metličan. Vse leto sem bil med Hrvati.«

Šestindvajsetega novembra dvainštiridesetega so slovenski in hrvaški partizani družno napadli Suhor. Suhorska bitka je bila zelo velikega pomena po vsem tistem, kar se je zgodilo v roški ofenzivi in na Gorjancih, v Beli krajini in Zumberku. Zmaga na Suhorju ni bila zgolj vojaška. Še veliko bolj je odmevala kot politično dejanje.

Na Suhorju so hrvaški borci zajeli 26 Italijanov, belogardiste pa so odpeljali slovenski partizani. Franc je med ujetimi Italijani odkril tudi tistega Francesca, ki ga je bil mlátil v Metliki in mu grozil s smrtjo.

Italijani so se kaj hitro odzvali na poraz. Z vsemi močmi so pritisnili iz Črnomlja, Metlike in Semiča. Vas Popovići so zažgali. Bil je to eden prvih požigov vasi na tistem koncu dežele.

Italijani so se kaj hitro odzvali na poraz. Z vsemi močmi so pritisnili iz Črnomlja, Metlike in Semiča. Vas Popovići so zažgali. Bil je to eden prvih požigov vasi na tistem koncu dežele.

In vendar so se okupatorji partizanov bali. Skupaj z ustaši so odšli z Gorjancev in Zumberka, ki sta bila poslej v partizanskih rokah. Fantje niso več spali pod bukvami, ampak po vaseh. Imeli so politično vzgojo, vojaško uspešno prestali in znova prevzeli pobudo. Nenehno so delovali na progi Karlovac–Zagreb. Nič jih ni moglo ustaviti. Do jeseni leta 1943 je bil položaj povsem v njihovih rokah.

Mir je zdaj vladal ne samo na Gorjancih ampak tudi v Beli krajini. Vse do marčevske ofenzive, ki pa so jo uspešno prestali in znova prevzeli pobudo. Nenehno so delovali na progi Karlovac–Zagreb. Nič jih ni moglo ustaviti. Do jeseni leta 1943 je bil položaj povsem v njihovih rokah.

Vasi, kjer so bili nastanjeni, so bile bogate, lahko se je bilo nasloniti nanje, povsem drugače kot na zumberško revščino, ki pa je vendarle dala, kar je imela. Boje, ki jih ni in ni bilo konca, je Franc srečno prestopal, dokler je naposled ni skupil pri Zdenčini, v bližini Jaske. Moral je v bolnišnico.

Medtem so ustanovili nov Zumberški odred: bil je torej že drugi, poimenovali pa so ga po heroju Josipu Krašu. Iz tega odreda in iz »pokupskega« bataljona so pozneje ustanovili Seljino brigado.

»Prišel sem v to brigado,« pripoveduje Franc, »postal najprej komandir in nato komisar čete in bil z njo vse do Pisarovine. Bilo nam je lepo, nihče nam ni mogel nič. Ljudje so bili čudoviti, enkratni. Pisarovine ne bom nikoli pozabil.«

Tako je bilo vse do februarja 1945, ko so ga poslali v ofisersko šolo hrvaškega glavnega štaba. Po treh mesecih je v Topuskem dočkal topovske salve. Oznanjale so zmago. Konec vsega hudega.

Svojo brigado je našel v Zagrebu, na Savski cesti, pri takojimnovani realni gimnaziji. Jeseni se je poslovil od soborcev in odšel v Beograd, v zaščitni bataljon generalštaba.

Franc Bratica je po vojni naredil enoletno partijsko šolo, razne tečaje, se spoprijel z dvoletno vojno akademijo, se nenehno izpopolnjeval. V Beogradu je ostal vse do leta 1976, ko mu je bilo naposled priznано, da je zaslužil pokoj.

Revolucija teče dalje

»Glejte, Bratica, vse več je očitano našemu boju, kajkrat prav neokusnih podtikanj in očitkov.«

Mož mirno poslušaj, nagne glavo nekoliko nazaj, obraz mu preleti nasmešek.

»Takrat je bila revolucija. Ne vem, zakaj se nekateri tako trudijo prikriti določene stvari, ko pa je vendar jasno, da v revolucijah ni bilo in ni moglo biti vse blago in milo. Bil je čas obračunov, ki včasih seveda niso mogli poteci v rokah. Takrat je bila edina deviza: si z nami ali nisi.«

Piše: Milenko Strašek



Kako premagati Apartheid

Poleg miroljubne svetovne javnosti, ki na vsakem koraku obsoja in zavrača kruto ravnanje in nezaslišano nasilje južnoafriških rasistov nad večinskimi črnimi prebivalstvom, se z vprašanjem, kako streti osovraženi politični aparat v Južni Afriki, vse bolj ukvarjajo tudi pripadniki Afriškega narodnega kongresa (ANC). Kljub temu, da se je v skoraj dveh letih nenehnega nasilja v tem delu črne celine zaupanje črnske večine v ANC še povečalo, se zdi, da je v minulem letu v samem gibanju prišlo do nekaterih nasprotij.

Položaj in metode te organizacije so se skozi zgodovino močno spreminjale. V začetku – po ustanovitvi leta 1912 – se je gibanje opredeljevalo za miroljubna sredstva. Organiziralo je bojkote, stavke in demonstracije, po letu 1960 pa je bilo v njegovih vrstah vse pogostejše slišati zahteve po oboroženem boju, ki naj bi strmoglavil rasistični režim v Pretoriji. Ko so oblasti leta 1960 po pokolu v Sharpevillu prepovedale ANC, je črnsko ljudstvo dve leti kasneje odgovorilo z ustanovitvijo vojaškega krila ANC-Umkoto we sizwe (ljudsko kopje). Leto kasneje so oblasti aretirale voditelje

ANC in »ljudskega kopja« ter jih skupaj z legendarnim Nelsonom Mandelo sredi leta 1964 obsodile na dosmrtno ječo.

Posebna preizkušnja in prelomnica v delovanju borcev ANC je bila sklenitev sporazuma med Južno Afriko in dvema najbolj naprednima državama na jugu Afrike Angolo in Mozambikom leta 1984. Angola in Mozambik sta se namreč obvezala, da bosta prenehala podpirati osvobodilna gibanja, Pretorija pa naj bi prenehala pošiljati pomoč upornikom v teh dveh državah. Kmalu se je izkazalo, da južnoafriški rasisti kršijo podpisani sporazum. ANC je tako izgubil svoje baze v Mozambiku. Pa tudi v njegovi bazi v Viani, ki je le 40 km od Luande, je vse pogostejše prihajalo do nezadovoljstva med borci. Ti so junija lani od »centrale« v Lusaki in predsednika ANC Olivera Tamba zahtevali nujen sklic narodne konference, na kateri bi določili cilje in naloge oboroženega boja v novih razmerah.

Medtem ko v »centrali« menijo, da so sedanji pogoji ugodni za nadaljevanje oboroženih akcij, pa se v gibanju pojavljajo trditve, da je ANC zaradi sporazuma Luande in

Maputa s Pretorijo močno oslavljen. Na dan prihajajo stare razprtije in nekateri borci že zahtevajo popoln premik v Južno Afriko, kajti »bolje je častno umreti kot pa biti večni begunec« in pri tem opozarjajo, da je bila že od vsega začetka napačna strategija opiranja na zunanji (tuji) teren. Naj bo tako ali drugače, po nekaterih podatkih, ki se sklicujejo na izjavo neimenovanega predstavnika ANC v Luandi, naj bi ta organizacija v začetku prihodnjega leta vendarle organizirala narodno konferenco. Čas in kraj konference ostajata zaenkrat še neznan. Nekateri namigujejo na Tanzanijo, saj je večina borcev ANC, ki delujejo v tujini po sporazumu Maputa-Pretorija morala pozabiti na zatočišča v Mozambiku.

Tisti, ki se spominjajo bliskovitih in uspešnih oboroženih akcij ANC v minulih letih – decembra 1982 uspešen napad na eno največjih južnoafriških jedrskih elektrarn Koeberg, leto kasneje vrsta sabotaž na vojaških in policijskih objektih v Johannesburgu in Pretoriji – trdijo, da so borci ANC v letu 1985 zadali južnoafriškemu rasistom samo še nekaj nepomembnih udarcev. ANC se

je v glavnem omejil le na sporočila, v katerih je obsojal represijo in zverinsko početje rasistične policije proti demonstrantom. Velike demonstracije proti trodomnemu parlamentu in rasnemu razločevanju, ki smo jim bili priča v minulem letu, so organizirali sindikati, demokratične skupine in študenti ob minimalnem sodelovanju ANC.

Ob začetku leta so borci ANC izpeljali nekaj oboroženih akcij. Toda zdaj napadajo tudi bele civiliste in ne le strateške vojaške objekte. Tako se je nabralo kup pomembnih vprašanj, na katera bo najvišji in najbolj demokratični organ ANC moral odgovoriti. Na zasedanju narodne konference naj bi zlasti spregovorili o močnejšem povezovanju z demokratičnimi političnimi in socialnimi organizacijami, ki kritizirajo režim bele manjšine, a se ne poslužujejo oboroženega boja, pa tudi o odnosu ANC do južnoafriških cerkva itd. Kljub vsemu Afriški narodni kongres po 75-ih letih svojega delovanja zdaj vodi boj proti belim rasistom z doslej najmočnejših pozicij. Tako meni večina pripadnikov tega južnoafriškega osvobodilnega gibanja. Tako sodijo tudi politični opazovalci, ki spremljajo razvoj položaja v državi.

BD

Naš svet v teh dneh ● Naš svet v teh dneh

MASERU:

Premier Lesota Leabua Džonatan je južnoafriške oblasti obtožil, češ da podpihujejo upor v vrstah oboroženih sil te majhne afriške kraljevine, ki jo z vseh strani obdaja Južna Afrika. S pomočjo agentov, ki so jih Južnoafričani vrinili celo v samo vladno, naj bi prišlo do državnega udara. Ker je Pretoria 1. januarja uvedla proti Lesotu popolno gospodarsko blokado, je premier Džonatan na tiskovni konferenci ponovno pozval zahodne države, naj mu priskočijo na pomoč. Če ne bo dobil z Zahoda kar najhitrejšega odgovora, bo moral zanjo prositi »druge prijatelje«. Pri tem je imel brez dvoma v mislih države Varšavskega pakta. Le nekaj ur potem, ko je kritiziral južnoafriške oblasti, je prišlo do državnega udara.

SALVADOR:

Salvadorski uporniki so v minulih dneh izvedli vrsto sabotaž na električnih omrežjih v državi, zaradi česar je samo v prestolnici ostalo 85 odstotkov prebivalcev brez električne energije. Zaradi njihovih akcij je prišlo do prave zmede tudi na telefonskih zvezah. 30 radijskih postaj in 6 televizijskih studijev je nehalo oddajati. Uporniški radio Venceremos poroča, da želijo pripadniki narodnoosvobodilne fronte Farabundo Martí z destabilizacijo električnega sistema ogroziti gospodarstvo države.

BEIRUT:

Voditelji libanonskih muslimanskih milic zahtevajo odstop krščanskega predsednika Amina Džemajela. To je prvi pogoj za obnovitev mirovnega sporazuma med sprtimi stranmi. Voditelj šiitov Nabih Beri je celo izjavil, da ni nobenih možnosti za rešitev libanonskega zapleta, dokler bo na oblasti Džemajel, in zahteval, naj se libanonskemu predsedniku skrajša mandat. Beri, Džumbat in voditelj krščanskih »libanonskih sil« Elie Hobeika so 28. decembra v Damasku podpisali sporazum o miru, ki pa ga tudi po desetletni državljanski vojni, zaradi najnovejših ostrih spopadov med Hobeikovimi silami in pristaši Džemajela, še vedno ni.

MONTREAL:

Voditelj PLO Jaser Arafat je v intervjuju za kanadski časopis Glob and Mail opozoril, da smo na Bližnjem vzhodu priče pravemu »tajfunu terorizma«, ki ga PLO ne more nadzirati. Kaj lahko se zgodi, da ga bodo še bolj čutili v ZDA in Evropi. Arabske obveščevalne organizacije naj bi namreč, po Arafatovih besedah, izkoristile bes palestinske mladine in udarile po ameriških in evropskih interesih. Arafat ni imenoval obveščevalnih organizacij, poudaril pa je, da bo PLO okrepila vojaške akcije v Izraelu.

B. Dimitrovič

Naš svet v teh dneh ● Naš svet v teh dneh

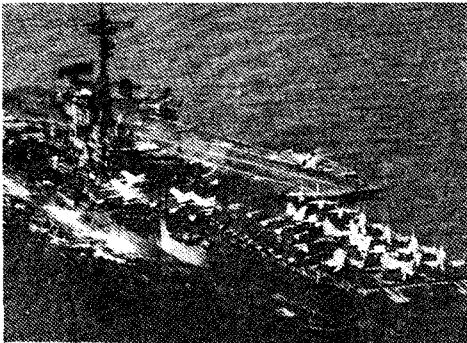
Ameriške grožnje Libiji

Čeprav se je ob začetku leta ves miroljubni svet zaskrbljenostjo spraševal, ali namerava Reaganova administracija tudi v praksi izpeljati napovedane grožnje, je zdaj videti, da je šlo tudi ob najnovejšem ameriško-libijskem zapletu le za psihološki pritisk na Libijo.

Polpretekla zgodovina odnosov med ZDA in Libijo ponuja dejstva in elemente, ki govorijo v prid trditvi, da najnovejša ameriška grožnja ni bila nepričakovana. Že pred petimi leti so se v Beli hiši zgroženo spraševali, ali libijski komandosi res pripravljajo atentat na ameriškega predsednika Reagana. Čeprav Reagan nikoli ni postregel s trdnimi dokazi, ki bi potrdili takšno namero libijskih samomorilskih skupin, je polkovnik Gadafi že vrsto let na listi smrtnih sovražnikov ZDA. Tako so, med drugim, ZDA pred leti uvedle gospodarsko zaporo in politične sankcije proti libijski džamahiriji, na ameriških tleh pa še vedno prevladuje mnenje, da prav predsednik Gadafi v vsem in z vsem podpira mednarodni terorizem.

Pred dobrima dvema mesecema so v Beli hiši celo razkrili načrt CIA, ki naj bi izpeljala državni udar v Libiji in vrgla Moamerja

Gadafija. Ta element dodatno potrjuje trditve, da so ZDA samo čakale na priložnost za nov val obtožb in groženj, ki smo jim bili priče v minulih dneh. Nedavni gnusni napadi terorističnih skupin na letališču v Ri-



Ameriška letalonosilka Coral Sea v Sredozemlju

mu in na Dunaju so takšno priložnost dobesedno prinesli na dlani. Čeprav še danes ni trdnih dokazov, da so teroristi prišli iz Libije, so v Washingtonu za gnusno dejanje takoj obtožili Tripolis. Pokol na rimskem in

dunajskem letališču so izpeljali pripadniki skupine Abu Nidala, palestinskega odpadnika in Arafatovega smrtnega sovražnika, ki naj bi užival Gadafijevo podporo in deloval z libijskega ozemlja. Olja na ogenj je zlasti prilila izjava prvega moža libijske džamahirije, ki je okruten zločin ob koncu starega leta označil kot herojsko dejanje sinov Sabre in Satile, to pa je bilo, kot kaže, za Washington dovolj.

Na jug Sredozemlja je odplula ameriška letalonosilka Coral Sea, v oporišče pakta NATO-Sigonello na Siciliji so prispela ameriška letala za elektronsko vojno. Za vsak primer je Pentagon ukazal letalonosilki America in orjaški bojni ladji Iowa, ki sta zasidrani v Norfolku, v ameriški državi Virginia, naj bosta pripravljeni za plovbo v Sredozemlje, kamor lahko priplujeta najkasneje v desetih dneh. Omenjeni premiki ameriškega ladjevja in poziv državam Zahodne Evrope, naj se pridružijo ameriške-mu gospodarskemu in političnemu bojkotun Libije, bi morala po sodbi Reaganove administracije Gadafija spraviti k pameti.

Ne samo, da so evropske zaveznice na ameriški poziv reagirale zelo zadržano, pač pa se je tudi tokrat pokazalo nekaj, kar se je že tudi v preteklosti, ko so se množile ameriške grožnje Libiji. Arabci so namreč po-

novno strnili svoje vrste in na izrednem zasedanju Arabske lige v Tunisu izrazili vso solidarnost z Libijo.

Ameriška administracija je pripravila in sprejela strateški načrt, namenjen vojaški, politični in gospodarski osamitvi Libije. V njem so se opredelili za nadaljevanje pritiska na zaveznike, da ukrepajo proti Libiji, odločili so se za čim bolj učinkovito onemogočanje izvoza libijske nafte na najpomembnejša tržišča ter prižgali zeleno luč za CIA-o in njen program podpore Gadafievih notranjih sovražnikov. Čeprav so, kot vrh vsega, v strateški načrt zapisali »pripravo vojaške akcije«, se zdi, da se je predsednik Reagan v svojem početju vendarle nekoliko prenehal. Kljub pozivom, da se morajo ameriški državljani, ki so zaposleni v Libiji, takoj vrniti v domovino, jih je večina ostala na dosedanjih, izredno dobro plačanih delovnih mestih. V Libiji jih živi in dela še vedno kakih tisoč. Njihova usoda bi bila v primeru napada skrajno negotova, če ne celo zapečaten. Ob dejstvu, da je libijska vojska ena najbolj oboroženih v tem delu sveta, skoraj gotovo ne bi prišlo samo do kratkotrajnega spopada. Kljub vsemu pa ostaja položaj v Sredozemlju in na Bližnjem vzhodu še naprej izredno napet.

B. D.

Razsežnosti berlinskega januarskega datuma

Že pred časom, ko so morali tudi v ZR Nemčiji poiskati nekdanje naciste, gestapovce in ss-ovce, odgovorne za smrt generalnega sekretarja KP Nemčije Ernesta Thälhmanna, so časopisi omenjali dejstvo, da se v drugi nemški državi, v DR Nemčiji imenujejo po njem tovarne, šole in delovni kolektivi, da so »mu tam« postavili številne spomenike, v ZR Nemčiji pa nič. Ernesta Thälhmanna so neposredno pred koncem 2. svetovne vojne ubili v koncentracijskem taborišču Buchenwald nad Weimarjem.

Tako, kakor na Thälhmanna, so v ZR Nemčiji pozabili še na marsikaj, kar je povezano z nemškim delavskim gibanjem: 25. januarja 1919. leta se je na poziv KP Nemčije več desetstisoč Berlinčanov, delegacij iz vseh krajev države udeležilo pogreba delavskih voditeljev, revolucionarjev Karla Liebknechta in Rose Luxemburg ter še drugih 31 umorjenih nemških revolucionarjev. Kljub navzočnosti Noskejevih čet in policije se je po berlinskih ulicah vila dolga povorka proti pokopališču v mestni četrti Friedrichsfelde. Ob krsti Karla Liebknechta je bila prazna krsta Rose Luxemburg. Njeno truplo so morilci obežili s kamnom in ga vrgli v Landwehrkanal, kjer so ga delavci našli šele 31. maja 1919.

Oficirji gardijske konjeniške divizije so

se ravnali po klicu reakcije: »pobijte njihove voditelje« in 15. januarja 1919. ponoči ubili v Berlinu oba delavska voditelja in tudi voditelja novembrske revolucije Roso Luxemburg in Karla Liebknechta. Ubili so ju samo dva tedna po ustanovitvi KP Nemčije. Ta ustanovitev partije velja za enega najpomembnejših datumov v zgodovini nemškega delavskega gibanja. To so bili časi, ko se je odločalo, ali bo v 1. svetovni vojni premagana Nemčija krenila po poti notranjega urejanja na pravičnejših osnovah, ali pa po poti revanšizma.

Po uporu mornarjev v Kielu konec leta 1918 je bila državna oblast v Nemčiji močno omajana. Ni bilo politične sile, ki bi lahko prevzela oblast. Socialni demokrati so bili sprti in razcepljeni, delno pa so bili celo pripravljani na kompromis s tedanjim vladajočim razredom. Samo revolucionarno krilo socialnih demokratov, ki sta ga vodila Liebknecht in Luxemburgova, se je zavzemalo za boj do konca. V tem duhu je bila ustanovljena KP Nemčije.

Ta čas se je konsolidirala tudi reakcija in vsebolj onemogočala revolucijo in objavila že omenjeni poziv za izločitev delavskih voditeljev. Liebknechta je bilo treba likvidirati še zaradi nekkih starih računov: bil je edini poslanec, ki je v cesarskem Reichsta-

gu neposredno pred 1. svetovno vojno glasoval proti vojnim kreditom.

Za ohranitev spomina na ubita voditelja in revolucionarja ter drugih padlih revolucionarjev, je KP Nemčije konec leta 1923 sklenila urediti spominski park ob njihovih grobovih. Po načrtih arhitekta Ludwiga Miesa so postavili mogočen spomenik iz rdečega kamna na pokopališču Friedrichsfelde. S težko privarčevanimi groši so nemški delavci finansirali spomenik, dokaz neuklonljive volje borbenega proletariata. Vse do leta 1933 je bil ta spomenik osrednja točka rednih letnih manifestacij berlinskih delavcev.

Fašisti so v letih 1934/35 razdejali spomenik in povsem zravnali grobove Rose in Karla, ter drugih tam pokopanih revolucionarjev. »Kako se motijo,« je tedaj pisalo ilegalno delavsko glasilo: »z oskrunitvijo njunih grobov so le še okrepili spomin na Roso in Karla ter na njuno bojno zapoved«.

Po zmagi nad fašizmom je nemški delavski razred dokazal, da se je nekaj naučil iz zgodovine. Na predlog svojega Centralnega komiteja je KP Nemčije 11. junija 1945 objavila razglas: »Napake iz leta 1918 se ne smejo ponoviti.« Nekaj dni nato, 19. junija je prišlo do sporazuma KP Nemčije in socialno-demokratske stranke o akcijski enot-

nosti, konec decembra 1945 pa je že bila konferenca, ki je pripravila združitev obeh strank.

V teh okoliščinah je dobila prva povojna manifestacija na grobu Karla in Rose novo dimenzijo. Na pobudo Wilhelma Piecka so na kraju uničenega spomenika uredili začasno kopijo. Demonstranti so bili še zaznamovani z značilnostmi tistega časa, bili so sestradani in izmučeni. Povorka je šla skozi ruševine in razbitine, demonstranti, med katerimi je bil marsikdo, ki je preстал strahote nacističnih zaporov in preganjanja, so šli prvič k svojem spomeniku brez groženj in provokacij.

V znamenju skorajšnje združitve KP Nemčije in socialno-demokratske stranke je Wilhelm Pieck, eden najozlogovitejših Karla Liebknechta in Rose Luxemburg z utemeljenim optimizmom leta 1946 v svojem govoru izjavil: »preko tega spomenika simbolično ponujamo roko vsem, ki so se pripravljali bojevati za ideale našega naroda, za svobodo in mirno skupno življenje demokratičnih narodov vsega sveta«.

Za tradicionalno januarsko povorko pet let kasneje so berlinski delavci na novo uredili grob velikih nemških revolucionarjev. Na pokopališču Friedrichsfelde je leta 1951 že stal nov spomenik, narejen po osnutku Wilhelma Piecka. Ta je ta čas že postal predsednik nemške države delavcev in kmetov, sedanje DR Nemčije. Na spomeniku je zapisano: »Mrtvi nas opozarjajo«. ■

Naš pogovor z nekdanjim borcem: Franci Prajs

Sto spretnosti,
spomin in literatura

Kanček skrivnostnega je bilo v najinem prvem srečanju, morda tudi zato, ker smo v zadnjem času priimek Prajs, povezovali z razvpito zgodbo o »novi« Troji in ker je pravzaprav podoben tistim priimkom iz angloameriških kriminalk, kjer so vsi skrivnostni in zakonspirirani možje Smithi ali Jonesi.

Srečate ga lahko v Kranjski gori, ko trenira četico tujih turistov na belih strminah, najdete ga lahko v majhni, nadvse lični, med smrečjem skriti hišici v Planici, včasih bi ga morebiti kdo lahko srečal na milanskih ulicah, ali pa poleti na črnogorskih plažah... In tistih nekaj »norih« planincev,

tega so me Italijani zaprli in poslali v Cita Sant'Angelo pri Pescari. Tam sta bila skupaj z mano poleg številnih Slovencev zaprti tudi brata Rado in Dušan Bordon. Že julija, torej še pred kapitulacijo Italije, smo v organizirani skupini pobegnili...»

Franci Prajs je imel takoj pri roki načrt, kako bo prišel

v Ljubljano in bil krajši čas asistent na ekonomski fakulteti. Nato se je znašel kot scenarist pri Triglav filmu, bil spet sodelavec pri zunanjetrgovinskih poslih in potem sodelavec Inštituta za sociologijo ter eden od urednikov pri DZS...

Ena od njegovih nalog je bila tudi osnovanje Inštituta za turizem. Ko je razpredal načrte za oživitve te gospodarske veje, se ni omejeval le na Slovenijo, namreč je imel pred očmi tudi druge predele Jugoslavije. Nekaj časa je bil sodelavec francoskega podjetja OTAM (pod okriljem UNESCO), ki je pripravilo med drugim študijo za ureditev krvavškega zimskošportnega centra. In tako je bil Franci Prajs še do pred nekaj leti sredi gospodarskega in turistično-kulturnega načrtovanja. Pri tem mu je pomagalo dobro znanje starih svetovnih jezikov.

Zdaj, pravi, je nastopilo tisto pravo zatišje, ki si ga je



Skupina predvojnih mariborskih skojcev: prvi z leve stoji Franci Prajs, poleg njega je tovariš Loti, pa Slavko Kadunc, Oskar Kalin, Bole, še en tovariš iz takratne družine, brata Gala, Vlado Kadunc in dve dekleti spredaj – desna od njiju je Slava Klavara (fotografija je bila posneta leta 1937 v Mariboru).

zaslužil. To mu omogoča, da je začel uresničevati svoje dolgoletne pisateljske ambicije. Pred leti je pri mariborskih Obzorjih izšel njegov prvi roman. Piše članke in razprave za različne slovenske časopise. Na delovni mizi me čaka na zadnje izboljšave rokopis naslednjega romana, v katerem se izmišljeno prepleta s prenekatro avtobiografsko resničnostjo.

V tem romanu stopajo pred nas predvojni, medvojni in povojni čas, hkrati pa zanimivi avtorjevi pogledi, opazovanja in prikazi. Takšna doživetja lahko posreduje človek, ki je prehodil marsikatero nevarno, tudi malo skrivnostno pot kot obveščevalec, partizan, predvojni komunist, humanist in poznavalec preštevilnih pasti, ki so se zunaj naših meja pletle

zoper novo Jugoslavijo.

Hišica med smrekami v Planici mu zagotavlja mir. Komaj lučaj od hiše so njegova priljubljena smučišča. S pogledom skozi okno lahko objame gore, ki jih ima še prav tako rad kot pred vojno, ko se je v strmine poganjal kot srednješolec... In če bi ga slišali, kako navdušeno pripoveduje o Kotovem sedlu ali spustih s francoskih le-



Smučanje je njegova najljubša zimska zabava, pa tudi postranski zaslužek. Pisanje pa mu je izziv in potreba.

ki v poletni pripeki vlačijo v Kotovo sedlo dilce na ramah po pet in več ur, zato, da se bodo potem dričali največ petnajst minut v dolino, ga tudi pozna.

Ondaj smo ga srečali na tekaških smučeh in nekdo od znancev mi je prišepnil, da je to tisti predvojni znani slovenski smukač, Mariborčan, eden iz skupine odličnih športnikov, ki so se zbirali v alpinističnem odseku mariborskega planinskega društva. Večina jih je bila dijakov in študentov dobrih plezalcev in vsestranskih smučarjev, poleg tega pa politično izrazito levo usmerjenih.

To bi bilo pa zanimivo za naše bralce, sem si mislila. Z možakom sva se skupaj sprehodila skozi njegovo življenjsko zgodbo, polno dogodivščin in nevarnosti, obvladoval jih je z mnogimi spretnostmi in znanji.

Do sedemintridesetega leta je živel v Mariboru (rodil se je l. 1919) in že v tistem času zašel kot dijak med mariborske skojevce. Potlej ga je študijska pot zanesla v Milano in nato v Beograd, kjer je nadaljeval študije na filozofski fakulteti ter še tik pred vojno absolvirал angleščino in primerjalno književnost.

»S prostovoljci smo se odpeljali do Sarajeva, vendar je bilo že na poti skoraj očitno, da je vojne, vsaj, kar zadeva starojugoslovansko vojsko, konec. S še nekaterimi sem se potem odpravil do Boke Kotorske. Odtod smo pobegnili pred ujetništvom s hitrim čolnom kraljeve mornarice do Splita. Od tam sem se pretihotopil do Milana, do matere, kjer sem se pa lahko obdržal na svobodi le kratek čas. Že maja enainštirideset-

do partizanov. Najprej jo je mahnil do Gorice, od tam pa do Podgore. Prišel je do partizanov in Briško-beneškega odreda.

»V BBO sem bil vojni dopisnik in obveščevalec, kasneje pa sem postal v 31. diviziji tiskovni referent in nato šef propagandnega odseka za zahodno Primorsko. Številni moji pisani prispevki so bili objavljeni v Partizanskem dnevniku, pa v glasilu BBO »Klic skrajnih meja« in drugod.

Ob osvoboditvi Ljubljane sem hitel z motorjem kot hitri sel iz Trsta v slovensko glavno mesto. Nekje na sredi poti so me dosegli rafali bežečih belčkov. Zletel sem s ceste in se tako poškodoval, da sem komaj preživel. Zdravniki so mi že hoteli roko amputirati, vendar nisem privolil... in roka se mi je po sicer dolgem zdravljenju, skupaj z drugimi poškodbami, pozdravila. Vrnil sem se v Beograd in na univerzi dokončal tisto, kar mi je ostalo še nedokončanega izpred vojne.

Pestrost in različnost
Francijevih novih
nalog

Do zadnjega dne vojne, ko je njegova pripoved slikala Primorsko, boje, ljudi in kraje, je teklo vse gladko in brez zastojev. Ko pa sva prestopila prag vojnega časa in mi je začel praviti o svojih povojnih nalogah, je postal bolj redkobeseden. Vendar je našel kup zadolžitve, nalog in delovnih mest. Najdemo ga kot novinarja v Trstu, nato kot sodelavca v zunanje političnih redakciji Tanjuga v Beogradu, pa kot urednika Rdečega Tanjuga. Nekaj časa je delal v Avstriji, se vrnil

(odlomke iz rokopisa za nov roman Francija Prajsa, ki nosi delovni naslov »Saludos amigos«)

... Michelino Lattuada je bil že pred vojno, kot študent, komunist. Njegov oče Michele je bil slaven slikar – umrl je tik pred vojno – mati pa pesnica. Oče iz Firenc, mati iz Siene. Toda živeli so v Milanu, kjer je Michelino študiral – in tudi doštudiral – umetnostno zgodovino. Med vojno je bil v Afriki ranjen, kar mu je omogočilo vrnitev v Italijo. Tu je kmalu postal eden od voditeljev odporiškega gibanja v Toscani. Ob koncu vojne je kot partizanski komandant vkorakal v Milano in se spet posvetil svoji stroki. Kot partijski aktivist pa je moral prevzeti tudi del programskega direktorja v milanskem radiu. Da bi ga razlikovali od očeta, ki je bil Michele, so ga prijatelji še naprej imenovali Michelino. Ko so milanski komunistični novinarji obiskali svoje tovariše v Trstu in še posebej tamkajšnje slovenske novinarje, se je Michelino spoznal in spoprijateljil s Filipom.

Filip ga je vodil po poteh svojih bivših partizanskih podvigov; v Brdih sta trgala češnje, pila briški tokajec. Filip in njegovi prijatelji – Brici so pripovedovali Michelinu, kako so se tukaj bili z Nemci, kako so domači slovenski partizani pomagali italijanskim garibaldincem, ko so se le-ti zatekli sem zaradi nemške premoči v Furlaniji. Filip je Michelina peljal tudi k razvalini, kjer so Nemci obkolili in zažgali hišo, da so v njej skupno zgoreli domača slovenska družina in garibaldinci, ki so vedrili pri njej. Sosedje so mu opisovali grozljivi prizor, kako so Nemci metali v hišo ročne bombe, med pokanjem pa so se razlegali pretresljivi kriki umirajočih otrok.

V Milanu se Filip ni upal prijaviti v hotelu. Že marsikatero bivšega slovenskega partizana, ki se je boril na Primorskem, torej na bivšem italijanskem ozemlju, so italijanske oblasti – pa tudi anglo-ameriške – zaprle, postavile pred sodišče in njihove borbene akcije označevale kot banditske, nje pa celo kot morilce.

Že s kolodvora je telefoniral Michelinu. Ta ga je takoj povabil k sebi na dom.

Bivanje pri Michelinu je bilo za Filipa mnogo zanimivejše, kot je pričakoval. Tu je spoznal mnogo najslavnejših italijanskih umetnikov, ki so že med vojno – pa tudi že prej delali v vrstah italijanske komunistične partije. Zvečer se je zbirala pri Michelinu pisana družba. Poleg Michelinove matere je bil tu še veliki italijanski lirik Quasimodo, pesnik Sereni, kipar Manzù in več drugih, razni komunisti, tovariši, ki so se pred vojno sestajali in organizirano delovali proti fašizmu.

Spričo tolikšnega prometa v Michelinovem stanovanju Filipova prisotnost ni zbujala nikomur posebne pozornosti. Tako je vsaj prve dni mislil Michelino. Po dveh dneh neuspešnega telefoniranja je Filip končno priklical Oskarjevo znanko, gospodično Preussanberg. Zmenila sta se za sestanek v slaščiarni Motta na bližnjem Corsu Buenos Aires, ko je zvedela, da Filipa pošilja »gospod Oskar«.

Pred vrati slaščiarnice je pričakala Filipa majhna, temnolasa debeluška, ki je govorila nemško z rahlo pruskim naglasom. Sedla sta za okroglo, z rožnatim prtom pogrnjeno mizico. Filip je naročil kavo in sadne kolačke za oba. Gospodična Preussanberg si je naročila še posebno porcijo smetane. Prinesli so ji celo goro rahle bele pene v vijoličasti skodelici. Z velikim ugodjem jo je nalagala na kavo in na kolačke, ki so izginjali s presenetljivo hitrostjo v njenih, s pretemnim rdečim namazanih, ustih. Toda kljub tolikšni prezaposlenosti se z njimi ni umaknil otožni, vendar vseskozi ustrežljivi smehljaj. Gospodična Preussanberg je bila že starejša gospodična, morda pri petinštiridesetih. Filipu pa se je le zdelo, da skuša biti – vsaj do njega – še malce zapeljiva. Z vljudnim zanimanjem je spraševala Filipa o problemu, ki ga tare. In malce je bila razočarana (kot da bi pričakovala kaj bolj zanimivega) ko je zvedela, da bi rad samo pomoč pri prehodu meje v Avstrijo. Gospodična je priznala, da ima poznanstva v nemških krogih, ki imajo tudi zveze z ljudmi ob meji.

»Toda ne vem, kaj se bo dalo narediti. Moram vprašati... Die Leute sind alle so vorsichtig« – vsi so tako previdni, se je opravičevala Filipu...«



Takole so se postavili pred fotografa člani štaba Briško-beneškega odreda in aktivisti. Bilo je nekje blizu Kojskega ali Smartna v Brdih leta 1944. Drugi z leve je Franci Prajs.

denikov, bi bili komaj pravljeni verjeti, da si bo čez dve leti naložil že osmi križ!

Saludos amigos, je delovni naslov njegovega zadnjega rokopisa, ki skozi napeto pripoved obljublja doživetja, skoraj podobna Jamesu Bondu – le da so bila vsa bolj ali manj resnična. Upajmo, da pozdrav v naslovu rokopisa ne pomeni, da je to zadnje, kar bo ponujeno bralcem izpod peresa Francija Prajsa, čeprav se bo morda moral sem ter tja spopasti s popravki in preurejanjem besedila... pisatelj je pač ni nič drugega kot – garanje.

B. Ž. J.

Petar S. Brajović: Končna osvoboditev

Knjiga, ki nas roti

Naj se v teh kriznih časih vendar še kdaj spomnimo na tisti obetajoči maj pred štiridesetimi leti, ko se je zdelo vse še ravno, zvezdno in up buče. Obsežno knjigo o tem (čez 700 strani) večjega formata je pod naslovom **Končna osvoboditev** napisal Petar S. Brajović in jo izdal v Zagrebu 1983. leta.

Vojne in politične dogodke, okrog maja 1945, s katerimi se začne knjiga, je avtor napisal zelo živo.

Kot bi jih napisal na sam dan osvoboditve in kakor da ni lukenj v spominu. Pisatelj, ki je bil višji oficir v slovenski partizanski vojski, je hodil takrat po slovenskih tleh kot načelnik štaba 4. operativne cone.

Desetine svojih že objavljenih del o revoluciji, znanstvenih analiz in knjig je Brajović izdal v širokem prostoru jugoslovanskih dežel. Naše meje, kakor smo si jih takrat predstavljali v vizijah, so sicer zaradi politike zaveznikov izbrisane z zemljevidov, Brajović pa jih še vidi kakor takrat. Več let je kopicil dokumente in vire, naše, zavezniške in sovražnikove, da je iz tega nastala ta knjiga.

Začenja se z željo, da izpolni vrzel pri opisovanju

cu je sicer podpisal kapitulacijo, toda ušel je in skupaj s svojimi esesovci znoval začel bruhati ogenj po »banditih«. Še tiste zadnje dni je moral pasti prenekateri partizan.

Knjiga se začne z osvoboditvijo vzhodnega dela Jugoslavije, kritično pregleda delovanje spokornih Bolgarov, mlačnih Romanov, Madžarov in črnosrajčnikov balistov ter razišče Srbijo, kjer dalj časa – razen posameznih skupin – ni bilo partizanov, dokler niso proletarske brigade leta 1944 Srbijo spet očistile sovražnikov. Vse je bilo spet tako, kot je bilo v jeseni 1941 v Užiški republiki. Pri Nemcih v Srbiji je morala upadla: bili so pripravljeni na boje z Rdečo armado, vendar njihovo poveljstvo Jugovzhoda v beograjskem Belem dvoru še ni računalo s kakšno večjo silo partizanov. Razdrta proga Skopje–Beo-

klopedito, ki je velik vir podatkov o vojnih osebah in enotah. Nekateri podatki so omenjeni še v »fusnotah«
Brajovićeve knjige (škoda, da ni pisatelj navedel še več virov, ki bi kdaj morda kakemu skrbnemu raziskovalcu še bolj približala stvari). So pa zato v knjigi avtentične fotografije in skice.

Od naštevavanja akcij na celotnem jugoslovanskem prostoru preide avtor na slovenske boje. Marsikaj se v njej pokriva s kapitalnim opisom Pohorskega, Gorenjskega, Štajerskega in koroškega partizanstva, kar je v svoji monografiji naredil tudi Mirko Fajdiga, o katerem smo tu nedavno pisali. Kakšne zveze je našel pisatelj med slovenskimi in drugimi partizanskimi formacijami, ki so bili že prava vojska od sremske fronte dalje? Je avtorja vezalo tudi njegovo partizanstvo na Slovenskem?

Generalpolkovnik Ivan Dolničar pripoveduje, kako se je rodila Brajovićeva knjiga: »Med nekim odmorom na četrtim kongresu Zveze komunistov Slovenije, ki je bil junija 1959 v ljubljanskem hotelu Union, smo se dobili nekateri bivši komandanti in politični komisarji 4. operativne cone... Spletel se je pogovor o tem..., kako je v delih, objavljenih do ta-

spoprijateljila le zaradi pridobitve na času.

Z izselitvijo Kočevarjev v jeseni 1941 so partizani dobili za začasno zimsko bivanje vsak nekaj odročnih domov na Kočevskem.

Iz novih kočevskih domov na Štajerskem pa so nacisti pregnali slovenske izobražence in kmete v Srbijo, na Hrvaško in v Šlezijo. Brajović povezuje to tudi s prvimi nemškimi ofenzivami proti slovenskim partizanom v času, ko je bila ustanovljena OF. Potem preide hitro na kapitulacijo italijanske vojske, na pričevanja o množičnih vstopih Primorcev v partizane, na Kočevski zbor, na Rupnikovo domobranstvo, na nemško ofenzivo v jeseni 1943 in še na mnogokaj, kar je v teh štiridesetih letih še dokaj popolno opisalo zgodovinsko.

Med najbolj znanimi podvigi v slovenskem partizanstvu je bil, kot vemo, pohod 14. divizije na Štajersko, v najhujšem mrazu v začetku leta 1944 in med najhujšo nemško premočjo. Ta pohod čaka na filmsko snemanje, kakršno sta si zaslužili Sutjeska in Neretva. Boris Kraigher pravi o tem pohodu: »Pogosto mislimo, da marš 14. divizije na Štajersko... predstavlja predvsem organizacijsko in kadrovsko pomoč politični aktivnosti OF in Partiji na Štajerskem. Globoko sem prepričan, da je takšna ocena enostranska... Pohod 14. divizije na Štajersko je pomenil predvsem razširjanje revolucije.«

Slovenski partizani na hrvaški meji so takrat že vzorno sodelovali s hrvaškimi partizani proti ustašem in drugim. Na osvobojenem ozemlju so takrat delale podoficirske in oficirske šole, partizani pa so našli tudi civilne učitelje za otroke. Organizirali so poobe več ljudi iz nemških taborišč. Poskušali so priti tudi na severno stran Koroške, kjer so organizirali politično delo ne samo za Slovence, ampak tudi za koroške Nemce.

Velikemu delu teh akcij je bil priča Brajović sam. V knjigi ga najdemo na mnogih slikah z znanimi slovenskimi komandanti, komisarji in borci. Tudi drugi neslovenski oficirji, ki jih je Tito poslal v Slovenijo kot poklicne vojake, so v knjigi večkrat omenjeni.

Tito je iz že utrjenih divizij od 1. januarja 1945 formiral armade. Najprej tri (pod poveljstvom Peka Dapčevića, Koče Popovića in Koste Nadja). Te so se srečale z enotami 3. ukrajinske fronte in skupaj osvobodile Beograd. Potem so se vse ustalile na Sremski fronti. Ob bokih teh armad pa so se druge enote krvavo bojevale tudi za končni prodor v Istro in Trst v sklopu 4. armade pod poveljstvom Petra Drapšina. Pri Trstu so se srečali jugoslovanski in italijanski partizani.

Lojze Krakar
(Nadaljevanje sledi)

Monografija o partizanskih kurirjih

Odbor IV. brigade VDV Partizanskih kurirjev Slovenije je minuli teden v prostorih PTT Slovenije v Ljubljani predstavil monografije »Partizanski kurirji«
avtorja Rada Zakonjšek-Cankarja. Poleg sredstev javnega obveščanja in vidnih družbenopolitičnih delavcev so se predstavitev udeležili mnogi preživeli borci – kurirji, ki so tudi sami precej prispevali k nastanku monografije.

Po burnih povojnih letih so se nekdanji borci-kurirji NOV prvič sestali ob deseti obletnici osvoboditve. Zbora, ki je bil 22. julija 1955. v Ivančni gorici, se je udeležilo 450 kurirjev. Že med pripravami na takratno srečanje se je porodila zamisel, da začno zbirati gradivo



za kurirski zbornik. Oblikovali so tudi navodila o tem, kako naj delo poteka. Pripravljalni odbor je začel organizirano povezovati kurirje, ki so bili raztreseni po vsej Sloveniji pa tudi drugod. Ustanovljeni so bili območni odbori za Dolenjsko, Notranjsko, Štajersko, Primorsko, Gorenjsko in Koroško. Prek teh odborov so potekale vse dejavnosti. Do leta 1958. je bil za vsako izmed območij sestavljen zbornik prispevkov in dokumentarnega gradiva, pri čemer sta se najbolj angažirala zdaj že pokojni Ludvik Kukavica in Maks Burger. To gradivo je bilo osnova za kurirski del »Zbornika prispevkov o slovenskih partizanskih zvezah«, ki ga je pod naslovom »Kliče Glavni štab«
leta 1972. napisal pokojni Stanko Petelin, založile pa združene PTT organizacije Slovenije.

Kmalu po izidu knjige »Kliče Glavni štab«
je brigadni odbor odločil, naj se zbiranje gradiva in pisanje monografije nadaljujeta! Ob dejstvu, da je bila vsa dokumentacija Komande relejnih postaj uničena, ni bilo lahko niti zbiralcem gradiva niti piscu monografije. Tako je pričujoča monografija le v manjši meri knjiga dokumentov. Predvsem je knjiga spominov. Priti prek spominov do gradiva, ki je omogočilo pisanje monografije, ni bilo lahko delo, še zlasti ne zaradi časovne oddaljenosti.

Prav zato je bilo treba veliko truda in časa vložiti v preverjanje in usklajevanje raznih verzij posameznih dogodkov.

Aktivno je pri monografiji, ki je rezultat tridesetletnega skupnega dela, sodelovalo prek 350 nekdanjih kurirjev, ki so tudi sami napisali več tisoč strani pričevanj o ljudeh in dogodkih izza tistega časa. Ta obveznost je ob koncu leta 1979. prevzel Rado Zakonjšek-Cankar. Po šestih letih naporega dela je nastala zajetna (več kot 800 strani) obsegajoča knjiga, ki so jo predstavili javnosti. Izšla je v 5.000 izvodih. Vsi preživeli kurirji jo bodo prejeli brezplačno.

Jože Čurin

Rado Zakonjšek je opisal delo in življenje prav vseh 152 kurirskih postaj. Tako veliko delo bi težko zmogel, če ne bi bil že izkušen partizanski pisatelj. Izpod njegovega peresa so izšle knjige Taborski kresovi, Velika preizkušnja in Štajerska 1941. Pri napornem pisanju te knjige je vztrajal z zavestjo borca iz 1941. leta. Njegovo delo v partizanskih tehnikah ga je privedlo k trajnemu sodelovanju s kurirji, ki so partizanski tisk raznašali po vsej Sloveniji.

Kurirske postaje je zbral po slovenskih pokrajinah, znotraj pokrajin pa še po relejnih linijah. Na ta način je dosegel popolno preglednost vsebine, saj je z lahkoto najti postajo, ki bralce najbolj zanima.

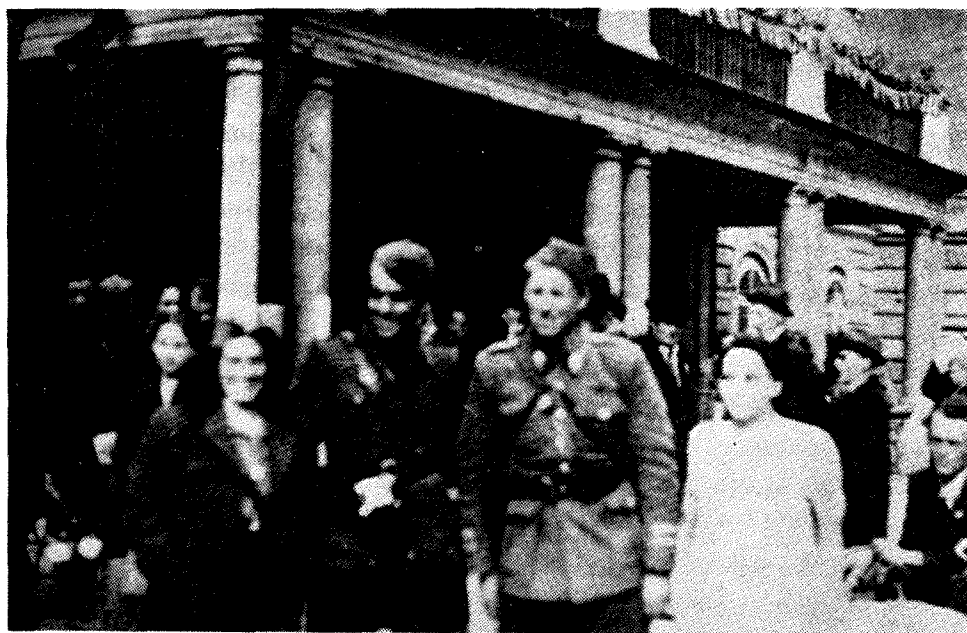
Po virih sodeč, so kurirji prispevali domala vse opise posameznih kurirskih postaj. To je prednost knjige, če znamo ceniti vse številne pripovedi, ki bi sicer utonile v pozabi.

Študijske zgodovinske knjige so ob naštevavanju posameznih dogodkov večkrat puste, zlasti kadar se pisec naslanja samo na dokumente arhivov, zanemari pa izpovedi prič. Knjiga »Partizanski kurirji«
teh enostranosti gotovo nima. Nasprotno. Dalo bi se reči da je bilo brskanja po arhivih celo premalo. Bralec bo sicer to pomanjkljivost komajda opazil saj so kurirji sami o vsaki kurirski postaji zbrali toliko podatkov, da je vsak opis zaokrožena celota.

Za večjo nazornost knjige skrbijo letalski posnetki posameznih kurirskih zvez, na primer prehodov preko rek. V zemljevide jih je vrisal Albin Barle-Zoran.

Rado Zakonjšek pripoveduje zelo živo, zato je knjiga zanimivo čtivo za vsakogar, ne le za nekdanje kurirje. Nobenega dvoma ni, da bodo še živi kurirji sami poskrbeli, da bo knjiga našla pot v sleherno vas, kjer so potekale kurirske poti, in v marsikateri dom, ki je kurirjem nudil zatočišče. Naj knjiga vnovič oživi povezanost kurirjev z domačini ter spomin na preizkušnje, ki so jih skupaj doživljali.

Janez Perovšek-Pelko



Ena izmed fotografij v Končni osvoboditvi... V Celju 9. maja 1945... Borca na sliki sta Petar S. Brajović (na levi) in Matevž Hec (na desni)

dejavnosti 4. operativne cone na Štajerskem in Koroškem in da zasleduje nacistične, belogardiste, ustaše in četnike do zadnjega dneva bojev. Ne želi biti zbornik spominov ali monografija, ampak preprosto: knjiga. Avtor, pravi sam, je želel napisati le resnico, zato mora biti razsodnik. Resnica ene enote pa še ni resnica druge in resnica prvo-borca še ni resnica partizana-začetnika.

V knjigi je bolj na kratko omenjena vsa NOB in obdobje pred 15. majem 1945. Le v krajših obrisih so opisani boji v Makedoniji, na Sremski fronti, v Črni gori itd. Skozi vse to pa se kot rdeča nit vleče ime nemškega vojnega zločinca, generalpolkovnika Löhra.

Ta je ves čas od Sremske fronte in preko Zagreba do Koroške mislil le na to, kako se bo skupaj s svojo armado predal bolj »milostnim«
zaveznikom. Na kon-

grad je bila ena prvih opozorilnih vesti. Nemcem in kvislingom pa sta pretela tudi pakt Tito – Šubašić in formiranje velikih borbenih enot v Srbiji, ki so oktobra 1944 končno osvobodile Beograd. Tudi Sandžak in Kosovo sta se osvobodila. Sledila sta jim Dalmacija in Zagora. Nemcem je bilo vroče, saj beremo v enem od njihovih poročil sledeče: »Večina divizij, podrejenih armadni skupini 'E', je spričo težkih bojev v zadnjih mesecih in oslabitev zaradi planinskih maršev po predzimske vremenu izgubila tako na ljudeh kot na materialu do te mere, da so potrebni energični podvzemi za obnovitev sposobnosti za akcije in dvig borbene zavesti teh enot.«

V februarju 1945 so dobile nemške enote nalog, naj uničijo predele 35. partizanske divizije okoli Plitvičkih jezer. Tu se Brajović sklicuje na Vojno enci-

krat..., zanemarjena vloga enot 4. operativne cone... Soglašali smo, da je treba pojačati zbiranje arhivskega gradiva in dokumentov kot tudi spominov borcev 4. operativne cone – na potek likvidacije in vdajanje sovražnikov. Bivši komandant 4. operativne cone Peter Stante-Skala je predlagal, naj se loti zbiranja podatkov in dokumentov Petar Brajović... Knjiga, ki je pred nami, dokazuje, da je Brajović uspešno opravil svoj posel.«

Italijani so se po okupaciji Ljubljanske pokrajine sicer obnašali bolj »blago«
kot Nemci, nič pa jih ni pozneje ustavilo, da se ne bi onašali enako kot Hitler. Prve čete partizanov so morale pojasnjevati ljudem položaj v najtežjih okoliščinah, ko so Nemci že bliskovito gonili Ruse proti Moskvi in ko se je zdelo vojskovanje že nesmiselno. Najhuje je bilo ljudem dopovedati, da sta se Hitler in Stalin leta 1940

Pripombe k zapisom Draga Žerjala

Zapis Draga Žerjala, objavljen v št. 40, 41 in 42 TV 15 je zelo razburil številne bivše tigrovce, in sicer zaradi pačenja dejstev. Zato želijo, da objavim nekaj pojasnil ter razčistim zgodovinske dogodke.

Sam sem bil član eksekutive za Goriško v letih 1929–30 in sem obhodil vse vasi na Tolminskem ter delno vasi v Brdih, na Krasu, Piki in Brkinih, zato dobro poznam ilegalno protifašistično dejavnost na Primorskem pod fašistično Italijo. Zaradi bolezni in ženine nenadne in prezgodnje smrti mi ni uspelo prej odgovoriti na Žerjalove dolge zapise. Odgovorjam samo na nekatere neresnične Žerjalove trditve, ker bi bil odgovor na vse predolg.

Žerjal priznava, da je ob aretaciji Vladimira Gortana pobegnil v Jugoslavijo. Po izselitvi ni več sodeloval v ilegalnem protifašističnem boju na Primorskem v dobi fašističnega režima, zato ne pozna dogajanj in jih pači.

Krivično obtožuje borce ilegalnega boja na Goriškem, da so bili pretežno vohunska organizacija. To zanikajo dejstva. Zorko Jelinčič in Berti Rejec, ki sta vse načrtovala in delala skupno, sta pozimi 1926–27 organizirala tajni kanal B-oHinj-B-ška grapa – Gorica in že v letu 1927 drugi tajni kanal Bohinj – Zabčje pri Tolminu. Prek obeh je tajno prihajala čez državno mejo na Pečeh velikanska količina slovenskih knjig. Razdeljevanje te literature je dalo pobudo za ustanavljanje tajnih celic že v letu 1927 po številnih vaseh Tolminske, Vipavske, Brd in goriškega območja. Orjuna ni imela nič opraviti pri tem, pa tudi organizacije na Tržaškem nismo posnemali, kot pravi Žerjal. Tajni kanali so bili tudi na Cerkljanskem in v Idriji. Literatura je iz Baške grape in Tolmina prek Gorice dospela na Tržaško.

Morda Žerjal ne ve, da so poleti 1925 ustanovili v Trstu tajno organizacijo TIGR (iz začetnic Trst, Istra, Gorica, Reka), ki je prva postavila načela za boj proti fašizmu. Na istih načelih je bil leta 1927 ustanovljen tajni odbor v Gorici. Na Nanosu so se 31. avgusta 1927 sestali Jelinčič in Rejec (iz Gorice), Dorče Sardoč, Jože Dekleva, in Andrej Savli (iz Trsta) ter Jože Vadjal (iz Pivke). Potrdili so načela enotnosti boja in ciljev na vsem ozemlju Julijske krajine in sklenili požgati 20 šol, oziroma otroških vrtcev. Po tem sestanku so začeli v Trstu izdajati tajno glasilo Borba.

Žerjal piše o organizaciji, ki pa ni bila nikoli ustanovljena in je na sestankih nismo omenjali. Nastala je med zasliševanjem pri fašistični policiji in Žerjal jo je vzel iz obtožnice. Po dogovoru v goriški eksekutivi je Albert Rejc v visokih snežnih zametih odšel 18. februarja 1929 čez Peči. Po prihodu v Ljubljano je ustanovil tajni odbor TIGR. Delal je v strogi ilegali. Rejec je ustanovil tigrovska glasila, ki jih je večinoma pisal sam. Razumnoževali so jih ponoči v skriti tehniki v globoki kleti Zelenove hiše na Tyrševi cesti, današnji Titovi cesti. Pred zasledovanjem italijanske policije se je Rejec skrival v Beogradu pod imenom Mladen in bil istočasno tajnik organizacije jugoslovanskih emigrantov. Živel je večinoma v Sloveniji, pisal ter pogosto prihajal z oboroženo trojko na Primorsko. Nobeno tigrovske glasilo pa se ni smelo pojaviti v Jugoslaviji. Sproti so oborožene trojke vse natisnjeno znosile na Primorsko. Sestajale so se z Tržačani Ferdinandom Bidovcem, Franjem Marušičem in Spangerjem v tržaškem bregu, posebno na Proseku in Kontovelu. To je jasen dokaz, da so tudi Tržačani sodelovali v ilegalni organizaciji TIGR.

V Tolminu so lani, 29. septembra odkrili spominsko ploščo Albertu Rejcu kot prvega in glavnemu organizatelju in voditelju ilegalne protifašistične organizacije TIGR, in ne kot trdi Žerjal, voditelju Organizacije. Jože Vadjal in Franc Udovič iz Trsta piše v svojih spominih, ki sta mi jih pokazala, samo o TIGR in se oba štejeta za tigrovca. Albert Rejec pravi v svojem obsežnem zapisu, ki ga hranim: »Po letu 1931 se je organizacija TIGR postavila povsem na protifašistično stališče ter se povezala z italijanskimi, nemškimi in drugimi protifašističnimi gibanji v svetu. Do leta 1936 je imela TIGR enake odnose do vseh italijanskih protifašističnih organizacij. Toda nobena od italijanskih protifašističnih strank v emigraciji ni šla v svojih demokratičnih in protifašističnih načelih tako daleč, da bi javno dala izjavo o pravici do samoodločbe Slovencev in Hrvatov pod Italijo. Edino italijanska komunistična stranka v emigraciji je sprejela v svoj program določilo, da imajo Slovenci in Hrvati pod Italijo pravico do samoodločbe in eventualno celo do odcepitve od Italije. Sam naziv TIGR je postal pri

vsestranskem razvoju ilegalne dejavnosti pretesen, tako da je prevladal v odnosih z drugimi protifašističnimi organizacijami naziv Revolucionarna organizacija Slovencev in Hrvatov pod Italijo. V občevarju članov med seboj pa je še zmeraj ostalo ime TIGR – zaradi praktične kratkosti in spominov na dolgoletne boje pod tem imenom.«

Ker Žerjal povezuje Orjuno z učiteljskim v Tolminu, je umestno pripomniti, da učiteljski tolminskega učiteljskega pod Italijo nismo vedeli za obstoj Orjune: »Bili smo zelo zavedni Slovenci in protifašisti, a ne po zaslugi Orjune.«

TONE RUTAR
Nova Gorica

Še o Zdravilišču Strunjan

V št. 1 glasila TV-15 Naš tovariš ste na 8. strani objavili prispevek tov. Ivana Jenka o tem, kako je zrasel strunjanski hotel Svoboda pod naslovom »Spoštovati človeka, poslušati in videti njegove težave«. Nimam pripomb na vsebino prispevka, ki obravnava zgodovino strunjanskega zdravstveno-rekreacijskega centra VI in borcev NOV in razvoj organizacije ZVVI Slovenije. K odgovoru me je navedel tisti del prispevka, ki govori o hotelu Svoboda: »Hotel ni bil rentabilen, v organizaciji ZZZB NOV Slovenije (RO!) pa se niso poglobljeno ukvarjali s tem problemom in zato so Strunjan oddali sestavljeni organizaciji združenega dela Krka...« itd.

Mislim, da tov. Jenko ni dovolj poglobljeno predstavil razmer, v katerih se je Zdravilišče Strunjan znašlo po njegovi otvoritvi. Načelno je ocenil prizadevanja RO ZZZB NOV Slovenije, da »Dom VVI in borcev NOV« v Strunjanu ohrani svojemu namenu. Ta prizadevanja premalo pozna. Pozna jo jih člani predsedstva RO ZZZB NOVS in njegove komisije za vojaške invalide, ki so nekaj let iskali rešitve in nazadnje ugotovili, da so razmere nevzdržne in da grozi stečaj. Premostitvenih sredstev ni bilo nikjer. V pojasnilo, kaj se je dogajalo v letih in o tem je veliko pisal tudi TV-15 Naš tovariš in druga sredstva obveščanja, pa naslednje:

1. Hotel Svoboda je bil načrtovan v drugi polovici sedemdesetih let z vsemi predpostavkami, ki so bile v teh letih sprejemljive in zato tudi odobrena družbena sredstva. V zasnovi je bil hotel B kategorije z vsemi ugodnostmi. Hotelski objekt je bil potreben glede na dotrajanost bungalovov, ki so bili v spomladanskem, jesenskem in zimskem času zelo neprimerni za bivanje, pa tudi kapaciteta ni ustrezala modernemu in velikemu bazenu (»najlepšemu na slovenski obali« smo takrat rekli). Ob gradnji hotela je bila opravljena tudi sanacija bungalovov in infrastrukture ter v to vložena precej denarja.

2. Ko smo v začetku osemdesetih let ponosno odpirali hotel, so se že zgrinjali temni oblaki nad Strunjanom. Ne bom omenjal števila zaposlenih, ki jih terja hotel »B« kategorije, vem le, da vsa delovna mesta niso bila nikdar zasedena, osebni dohodki zaposlenih pa med najnižjimi v podobnih organizacijah združenega dela na Obali. Cene energije (nafta) so vrtoglavo rasle in požirale velik del dohodka. V zasnovanem programu zasedenosti hotela je pomembno mesto imelo toplotsko-klimatsko zdravljenje vojaških invalidov in borcev NOV. Sredstva za ta namen pa so se občutno zmanjšala in se zaradi inflacije še zmanjšujejo. Vedno manj je koristnikov tega zdravljenja, kar je bistveno vplivalo tudi na dohodek hotela. Rdeče številke so nenehno opozarjale na slabe finančne rezultate delovnega kolektiva. Ni torej ostalo drugega, kot poiskati primerne partnerje, ki bi vendarle zagotovili, da bi se družbena sredstva ohranila in bi pri tem sledili namenu, za katerega so bila uporabljena.

3. Zaskrbljujoče je tudi, da je v Zdravilišču v Strunjanu vedno manj vojaških invalidov in borcev na oddihu, kaj šele na zdravljenju. Zaradi inflacije, visokih cen in padanja osebnega standarda večina borcev in vojaških invalidov ne zmore več stroškov bivanja v hotelu. Tudi regres, ki ga RO dodeljuje socialno šibkim zaradi visokih cen ni več pomemben in ga zato vojaški invalidi in borci NOV ne koristijo dovolj. Vsi skupaj smo lahko zaskrbljeni, kako bo, če se bodo sedanje razmere nadaljevale. Subvencij ni, cene rastejo, socialna vrednost borcev in VI se načenja. Borci so v letih, bolehnih, tudi za oddih so jim potrebni spremljevalci – kako sestaviti kraj s krajem?

To so nekateri problemi, ki jih je tov. Jenko v prispevku spregledal, ker ni bil dovolj seznanjen s prizadevanji predsedstva RO ZZZB NOV Slovenije in njegove

komisije za vojaške invalide pri reševanju problematike Zdravilišča Strunjan. Od vseh variant je bila ponudba Krke najugodnejša. S samoupravnim sporazumom je bilo dano Zdravilišče v najem Krki za dobo 20 let. Ustanovili smo paritetni odbor, ki zastopa interese obeh strani. O delovanju paritetnega odbora je javnost redno seznanjena. Kaj bo prinesel čas, pa ni mogoče napovedati.

STANE REPAR

Iz Kopra

Predsedstvo občinskega odbora ZZZB NOV Koper je obravnavalo TV nadaljevanje Rodne letine in z ogorčenjem ugotavlja, da je prikaz primorskega borca – partizana kot nepismenega in ušivega lenuha in strahopetca neresničen in ne ustreza takratnim razmeram na Primorskem oziroma v vrstah primorskih borcev, ki so se vključevali v druge enote NOV in POS zunaj Primorske. Če pa je res bil kak tak posamezni primer, ni bil odraz dejanskega stanja na Primorskem. Tako prikazovanje je žalitev za primorske partizane.

Neobjektivno prikazovanje načina partizanskega bojevanja (npr. juriš po čistini, v ozadju hiše pa je gozd) je v škodo pravilni predstavitvi takratnih razmer današnjim mladim ljudem. Sprašujemo se komu še to v prid. Priznavamo umetniško svobodo izražanja, vendar naj bo tako prikazovanje objektivno. Še bolj akutna pa je tema potenciranega prikazovanja primorskega Slovence kot izrazitega šovinista v TV igri Podnajemniki. Ne moremo razumeti, kako lahko pride do take oddaje v času zaostrelega boja proti nacionalizmu in šovinizmu ter času, ko prihaja do potenciranega prikazovanja Slovenije kot šovinistične dežele. To je za nas težka provokacija!

Predsedstvo občinskega odbora ZZZB NOB Koper želi s tem pismom opozoriti odgovorne tovariše z namenom, naj vendarle vsi mediji sedme sile vplivajo na objektivno prikazovanje bratstva in enotnosti med našimi narodi in narodnostmi.

JOŽE MIHELICH
predsednik ZZZB NOV Koper

Priložnost je mimo

Minila je štirideseta obletnica zmage nad fašizmom. Kdo od nas starejših borcev bo še dočakal petdeseto? Izmed prvoborcev jih bo verjetno zelo malo. Kdor je bil ob vstopu v POJ star 18 let, jih ima danes 63, znano pa je, da borci umirajo prav med šestdesetim in sedemdesetim letom. Prav na te borce pa mislim, ko ugotavljam, da

smo nanje pozabiti. Prepričan sem da so prav ti borci v Sloveniji prizadeti, saj so sem k nam v času do osvoboditve le redko našla pot kakšna odlikovanja. Marsikateri borec, komandir ali komandant pa je v zadnjih dneh vojne napravil naprecenljive podvige. Gibati smo se morali med ustaši, vlasovci, četniki in Nemci, da smo opravili svoja poslanstva. Koliko nesrečnikov se s teh poti ni nikoli več vrnilo.

Sam sem, na primer, 8. maja petinštiridesetega kot tedanji operativni oficir II. bataljona Šlandrove brigade še z dvema tovarišema hodil celih pet ur med ustaši, dokler nismo prišli do Nemcev in jim rekvirirali dva avtomobila, se z njima vrnilo, nato pa šli znova še po 30 kamionov ter skupaj z njimi pripeljali 200 zajetih nemških vojakov.

Nihče nas za to smelo akcijo ni ne pohvalil ne odlikoval.

Dogaja se, da si moj uspeh celo pripiše kdo drugi.

Komu v prid?

SREČKO GRAŠIČ
Radeče

Povsod same nepravilnosti

Oglašam se v zvezi s pismom Jožka Vodopivca iz Kranja, objavljenem v TV-15.

Takoj po končani vojni je nova oblast strogo kaznovala tiste, ki so v vojni bogatejši. Šlo je za tako imenovane vojne dobičkarje. Žal pa so prav ti, ki so ukrepali zoper vojne dobičkarje, v času, ko so bili na položajih, sami ustvarili zakone, ki jim omogočajo bogatenje zdaj, ko nas »tepe« stabilizacija. Neverjetno, a resnično! Vendar pa teh »stabilizacijskih dobičkarjev« nihče ne preganja. Celot družbena priznanja dobivajo. Ni čudno, da smo razvrednotili dinar, ko pa je razvrednotena tudi morala.

In kako jim uspe bogateti zdaj, ko so že v pokopju? Vsak »dodatek na draginjo« so preakrobatizirali v »dvig pokojnin« ...

Mar smo res tako bogati, da lahko na leto celo po trikrat zvišujemo pokojnino? To zvečanje ni rezultat bogastva naše družbe, dobrega gospodarjenja ali visokega učinka oziroma kvaliteta dela, pač pa je rezultat revščine, prezadolženosti, slabe kvalitete dela in predvsem inflacije.

Nekdo, ki ima pokojnino 120.000 din, dobi ob 10-odstotnem zvišanju še 12.000 din – brez dela. Kdor ima samo 30.000 din pokojnine, prejme le 3.000 din. Zakon, ki to dopušča, priča o pomanjkanju moralnih vrednot in o pohlepnosti nenasitnih, ki vidijo le sebe, precenjujoč svoje »zasluge«, pa čeprav vsi vidimo, kam je to pripeljalo našo državo. Celot ustavna sodišča tega ne vidijo!

Mnogi, ki smo vso svojo delovno dobo pošteno delali, pa smo zdaj deležni miloščine, tako da niti stanarin ne zmoremo plačevati in nam zavoljo tega grozijo s sodišči.

Ne verjamem, da si boste upali to pismo objaviti.

MIHAEL SLIVAR
Titovo Velenje



Slika z neznanci

V TV-15 sem doslej že dvakrat naletel na fotografijo, pod katero je pisalo samo »Napad na utrjeno mesto Kočevje je zahteval precejšnje količine razstreliva«, ni pa bilo napisano, kdo so borci na fotografiji.

Na posnetku, katerega original hranim,

objavo pa je doživel tudi v knjigi o 14. diviziji, so ob vozu z eksplozivom kurirji, med njimi – v sredini – tudi podpisani David Plut-Aleš. Za menoj je komandir kurirske čete Ivan Lomovšek-Runo, v ozadju pa vidimo komisarja Dobovičnika-Krta, ki je padel na Štajerskem.

Fotografija je bila posneta ob napadu na Kočevje v decembru trinštiridesetega.

Obrambne dejavnosti v osnovnih in srednjih šolah v občini Ljubljana Moste-Polje

Za še boljše delo bo treba ustanoviti aktiv mentorjev

Na pobudo komisije za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito pri občinski konferenci ZRVS Ljubljana Moste-Polje so se zbrali vsi ravnatelji osnovnih in srednjih iz te občine ter predstavniki najrazličnejših organov in organizacij, ki imajo v svojih programih obrambno vzgojo mladine. Vsi ti so se znova sestali lani decembra, da bi ugotovili, kakšno je sodelovanje, kakšne težave imajo, kako so jih odpravljali in končno, da bi ugotovili, kaj lahko še storijo za boljše delo na tem področju.

Ugotovili so, da v šolah še vse preveč prevladuje mnenje, da je obrambna vzgoja vsebina posebne vrste, s katero pripravljamo mladino le za vojno in izredne razmere. Vsi pa vemo, da je obrambna vzgoja lahko izhodišče ali sinteza celotnega vzgojno-izobraževalnega procesa v šoli.

V skladu z novim programom življenja in dela osnovne šole v četrtih in petih razredih, letos pa tudi v šestih, so določili vsebino obrambnih dejavnosti, ki je primerena razvojni stopnji učencev, njihovemu obrambnemu znanju in sposobnostim. Obrambne prvine so postale sestavni del predmetov, kot so: »spoznavajmo družbo«, družbenomoralna vzgoja, zgodovina, zemljepis, gospodinjstvo, telesna in tehnična vzgoja ter biologija. Učenci pri teh predmetih spoznajo osnovna znanja iz zasnove SLO in orientacije v prostoru, prepoznajo eksplozivna sredstva in se seznanjajo z zaščito pred njimi, spoznava jo uporabo sredstev za gašenje požarov in drugo.

Tečaj prve medicinske pomoči so v sedmih razredih organizirale vse šole v občini, nekatere pa so pripravile dopolnilni tečaj za osme razrede. Tečaj so pripravili samostojno v neposredni povezavi s praktičnimi vajami, izvedli pa so ga zdravniki oziroma višje medicinske sestre. Pri organizaciji teh tečajev je bilo precej težav za-

radi nepričakovano velikega števila udeležencev. V prihodnje morajo vztrajati pri manjšem številu učencev, saj mora šola zaradi novega programa dela in življenja organizirati tečaj prve medicinske pomoči v manjših skupinah, v katerih ne sme biti več kot dvajset učencev.

Pogovor z učitelji, ki so vodili tečaj o spoznavanju vojaške puške M-48 in z učitelji obrambe in zaščite v srednjih šolah, je potrdil njihovo spoznanje, da je ta tema v osmem razredu pretežka naloga, povezana s preveliko mero odgovornosti in bi jo bilo bolje nameniti samo učencem srednjega izobraževanja. Po njihovem mnenju bi se lahko zadovoljili s spoznavanjem zračne puške v osmem razredu, z njenim namenom in splošnimi podatki, načeli delovanja, hranjenja in vzdrževanja ter s streljanjem. Posebno pozornost naj bi namenili merjenju in proženju ter tako olajšali delo učiteljem obrambe in zaščite v šolah srednjega usmerjenega izobraževanja, ki morajo po programu obdelati pehotno orožje.

Zakaj se v osnovnih šolah ogrevajo za prenos obravnave teme o vojaški puški M-48 v srednje šole. Prva težava je že pri hranjenju orožja, saj večina osnovnih šol nima ustreznih prostorov. Zaradi nevarnosti sploh ne razstavljajo zaklepa puške. Tudi na občinskem tekmovanju učencev v znanju in vešči-

nah s področja SLO in DS niso tvegali in te naloge niso postavili med vprašanja. Učenci so se sicer naučili naštevati sestavne dele puške, znali so odstraniti zaklep, odpreti magazin, vedeli so za namen in poznali lastnosti tega orožja, vendar bodo vse to spet slišali v srednjih šolah. Tečaj, ki temelji samo na besednem znanju ni praktično preizkušen, je pomanjkljiv in ne dosega svojega namena.

Tečaj o puški so vodili rezervni vojaški starešine. Ponekod so se kot na primer v osnovni šoli Jožeta Moškriča, sami organizirali, predelali gradivo in dobili metodična navodila. Zato je bil tečaj nedvomno uspešnejši. Kjer pa je bil rezervni starešina prepuščen sebi in še brez izkušenj v podajanju znanja o puški, so bile učne ure dolgočasne. Ni torej dovolj, da predavatelj obvlada snov, ampak mora poznati tudi načine, oblike in metode posredovanja. Poudariti velja, da so sicer našli kadre za vodenje tečaja, niso pa jih usposobili za to delo.

Načrt dela pri telesni vzgoji v šestih, sedmih in osmih razredih, vsebuje tudi ravnanje in streljanje z zračno puško. Pri tem ne morejo mimo merjenja, proženja, različnih položajev za streljanje in streljanja v ležečem, klečečem, sedečem in stoječem položaju. Ali ni to temeljita osnova za poznejše ravnanje z vojaško puško? Zakaj delo na dveh tirih: pri telesni vzgoji zračna puška, na tečaju pa puška M-48? Vprašanje je tudi, ali smo dobro premislili, ko smo naložili osmošolcem težko puško, saj je za marsikatero pretežka; da o učenkah niti ne govorimo.

Ko v osnovnih šolah predlagajo prenos teme o puški

M-48 v srednje šole, se zavemo, da jim še naprej ostane iskanje boljših rešitev za čim ustrežnejšo vzgojno in izobraževalno funkcijo obrambe in zaščite. Posebna oblika obrambne dejavnosti je obrambni dan, nekakšen vrhunec obrambnega usposabljanja učencev, učiteljev in drugih delavcev v šoli. Z veseljem so lahko ugotovili, da so se v vseh šolah vestno pripravili in da je postal obrambni dan prikaz vsega obrambnega znanja, ki so si ga učenci pridobili pri posameznih predmetih ali pri interesnih dejavnostih v šoli in zunaj nje. Vsak obrambni dan, ki je bil dobro in vsestransko pripravljen, jim je dal priložnost preizkusiti nove obrambne vsebine in ob tem nove pobude in zamisli za nadaljno krepitev obrambnih priprav. Za izhodišče je skoraj povsod predstavljal orientacijski pohod z reševanjem nalog s področja SLO in DS. Na obrambnih dnevih so preverili znanje o SLO in DS iz rednega letnega učnega programa.

Ob tem so učenci preizkusili svojo telesno pripravljenost, opravili so vrsto testnih nalog, s področja opazovanja in poročanja, krepili tovarništvo v športno-tekmovalnem duhu, obujali so spomine na NOB, razvijali iznajdljivost in tovarništvo med posamezniki in skupinami pri reševanju operativnih nalog ter krepili samostojnost in voljo za izpolnitev nalog.

Učenci sedmih in osmih razredov so streljali z zračno puško, ponovili so znanje iz prve medicinske pomoči, orientirali so se v naravi in na zemljevidu ter s kompasom. Prav tako pa so obnovili znanje s področja topografije.

Pri izvedbi obrambnega

dne so se šole povezale z JLA, s krajevnimi organizacijami ZRVS, z OŠ TO, s strelskimi družinami, z gasilskimi društvi in komiteji za SLO in DS. Čim širše je bila zastavljena vsebina obrambnega dne, tem širši in vsestranski je bil krog udeležencev. Ponekod je obrambni dan v šoli prerasel v obrambni dan vse krajevne skupnosti.

Iz poročil ravnateljev je mogoče razbrati, da je postal obrambni dan ne samo dolžnost, ampak rezultat celotnega dela na področju obrambe in zaščite, kamenček v mozaiku obrambnih priprav, preizkus duhovne moči, trdnosti in pripravljenosti za nadaljnje delo in rast našega obrambnega sistema. Vsakoletni obrambni dnevi so že veliko pomagali mladim spoznati svoj domači kraj, kar je temeljna naloga obrambne vzgoje. Iz poročil je mogoče sklepati, da je v vseh šolah obrambni krožek že našel svoje mesto; vsebino, oblike in metode dela pa bodo morali še poglobljati in razširjati. Pri tem jim bodo v pomoč zunanji sodelavci iz vrst ZRVS, JLA, TO, gasilcev, strelcev, tabornikov in drugih. Že v minulem letu so menili, da bi bilo prav, če bi v vseh šolah povezali zunanje in notranje sodelavce, ki se ukvarjajo z obrambno in samozaščitno vzgojo, v aktiv mentorjev obrambne vzgoje. Naloga tega aktiv pa bi bila pripraviti program in koordinirati delo v šoli na tem področju. Žal je zamisel ostala samo pobuda. Znova bi morali oživiti tudi občinski aktiv mentorjev obrambnih krožkov in mu najti pravo vsebino dela.

Poglejmo ob koncu, kaj bi morali po mnenjih ravnate-

ljev še urediti, da bi z večjimi uspehi uresničevali obrambno vzgojo: Predvsem bi morali bolj poskrbeti za ustrezno izobraževanje mentorjev obrambnih krožkov, saj je potreba po takšnem usposabljanju iz dneva v dan večja. Menijo, da bi bilo prav, da Zavod za šolstvo, organizacijska enota Ljubljana, pripravi tečaj za mentorje obrambnih krožkov. Vsebinska dela obrambne vzgoje ne sme biti ozka, širiti jo morajo, tako da bo zanimiva za najširši krog učencev. Če bo obrambna vzgoja tako zasnovana, bo ohranila svojo veličino tudi v mirnem času in bo gonilna moč vedno nove ustvarjalnosti. Istočasno bo krepila povezanost z JLA in TO. Pri obravnavi elementov obrambne vzgoje pri posameznih predmetih je treba poskrbeti, da bo ta vsebina zanimiva in privlačna, zato morajo nenehno spremljati vse novosti in skrbeti za nakup novih učil in učnih pripomočkov za to področje. Obrambni dan, obrambni krožek, obrambne dejavnosti in tudi redni pouk, ki vsebuje obrambne elemente, naj sprožijo nove pobude ali celo naloge, s katerimi bi lahko uresničili del ciljev obrambne vzgoje. Poiskati je treba oblike dela, s katerimi bi med učenci vzbudili zanimanje za raziskovanje domačega prostora; sedanje oblike so namreč le občasne.

V razpravi so obravnavali še druge dejavnosti, ki sodijo v okvir obrambne vzgoje in so našle mesto na vseh šolah. Posebno pozornost so namenili prometni vzgoji, različnim oblikam negovanja izročil NOB ter požarni zaščiti, ki je v tem šolskem letu v središču pozornosti.

Albert Šibli

Med rezervnimi vojaškimi starešinami v občini Grosuplje

Večina članov kaže pripadnost organizaciji

»Osrednji nalogi, s katerima se ukvarjamo zdaj v naši organizaciji, sta evidentiranje kandidatov za odgovorne funkcije v ZRVS in vojaško strokovno ter idejnopolitično usposabljanje članov,« je poudaril predsednik občinske konference ZRVS Grosuplje Edo Gale ob našem obisku pri njih. Pri evidentiranju kandidatov ni večjih težav, saj so ljudje pripravljeni delati v naši organizaciji, s tem pa izkazujejo tudi veliko navezanost nanjo. Po krajevnih konferencah so te postopke že izpeljali, kadrovske komisije pa pripravljajo predloge za funkcije v občinski konferenci ZRVS.

ko smo predsednika komisije za vojaškostrokovno in idejnopolitično delo pri OK ZRVS Petra Košmrlja vprašali, kako pripravljajo in izvajajo letni program usposabljanja, je dejal, da je temelj njihovega programa načrt, ki ga sestavi republiška konferenca ZRVS.

»Seveda, naš program ni kopija republiškega, ampak ga prilagajamo našim razmeram in zahtevam. Strokovno usposabljanje temelji predvsem na delu posameznika. Rezervni starešine proučujejo posamezne teme v reviji Naša obramba in drugi strokovni literaturi. Naša komisija pripravi letno dve do tri predavanja, ki so zasnovane tako, da na njih obdelamo čim več stvari, vendar ne na račun zmanjšanja kakovosti izobraževanja.«

V grosupeljski občini imajo za predavanje aktiv predavateljev, v katerem je približno trideset ljudi; med njimi 23 rezervnih starešin. Ta aktiv pa skrbi še za obrambno usposabljanje prebivalstva v krajevnih skupnostih.

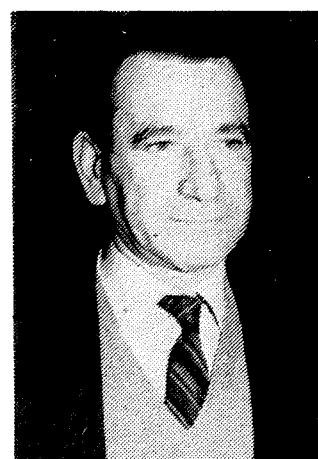
»Koliko znanja so pridobili naši člani že sedem let zapored, preverimo na spominskem pohodu po poti druge grupe odredov, ki ga vsako leto pripravimo ob prazniku krajevnih skupnosti Muljava in Ivančna gorica. Pobudnik tega pohoda pa je bila ravno krajevna konferenca ZRVS Ivančna gorica,« je povedal Peter Košmrlj. Prireditev je razdeljena na tri dele: prvi del je množični pohod, dolg približno pet kilometrov, drugi je športen in na njem sodelujejo atleti, ki pretečejo pri-

bližno štirinajst kilometrov, tretji del pa je namenjen preverjanju znanja rezervnih starešin. Že pred samim pohodom odgovarjajo člani na testna vprašanja, med pohodom pa rešujejo topografske naloge. Komisija za vojaškostrokovno in idejnopolitično usposabljanje ima pri organiziranju veliko dela, saj pripravi v bistvu tri vrste nalog. Glede na to, da sestavljajo grosupeljsko občino tri doline, in sicer grosupeljska, dobropoljska in stiška, pripravi komisija naloge, ki so primerne razmeram v posamezni dolini.

»Prav gotovo ne bi mogli uspešno opravljati usposabljanja, če ne bi imeli podpore in ne bi dobivali pomoči od drugih obrambnih struktur v občini,« je nadaljeval Edo Gale. »Pri tem mislim predvsem na upravni organ za ljudsko obrambo, občinski štab TO in pripadnike JLA, ki so v naši občini. Veliko nam pri tem pomagajo tudi strelske družine in drugi.«

Tudi v občini Grosuplje se Zveza rezervnih vojaških starešin srečuje z upadanjem udeležbe v vseh oblikah

usposabljanja in izobraževanja. Trudijo se, da bi s sodobnejšimi metodami izobraževanja povečali zanimanje med člani, vendar ni pravih



Edo Gale

rezultatov. Nekatere člane so izročili »v nadaljnji postopek« sodniku za prekrške. Člane, ki se ne udeležujejo izobraževanja, so obravnavala predsedstva krajevnih konferenc ZRVS in samoupravna razsodišča, toda udeležba se zaradi tega nič ne izboljšuje. Zapažajo tudi, da

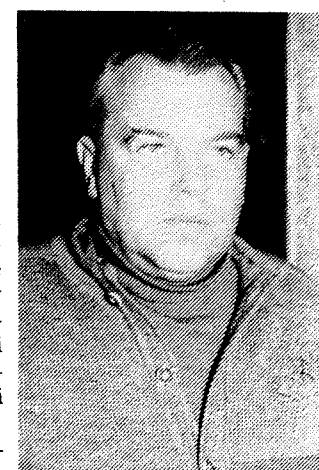
že leta in leta manjkajo isti ljudje in da le-ti niso delovni v nobeni drugi družbenopolitični ali družbeni organizaciji. Prav tako so ti rezervni vojaški starešine manj uspešni na svojih delovnih mestih.

»Po drugi strani pa dobra tretjina od 627 rezervnih vojaških starešin uspešno deluje v družbenopolitičnem življenju naše občine,« pravi Peter Košmrlj. »Posebej velja opozoriti na obrambne krožke v osnovnih šolah in v centru srednjega usmerjenega izobraževanja v Ivančni gorici, kjer so mentorji in nosilci dela prav naši rezervni vojaški starešine.«

Ko smo sogovornika vprašali, katera krajevna konferenca ZRVS je najbolj aktivna, sta dejala, da je to organizacija v Ivančni gorici. Slabše rezultate pi delu dosega krajevna konferenca ZRVS v Višnji gori. Zato obstaja tudi vrsta objektivnih razlogov. Eden izmed njih je tudi starostna struktura, ki je zelo visoka. Druga težava je, da večina članov ZRVS, ki imajo stalno bivališče v Višnji

gori, živi v Ljubljani, zato ni čudno, če jim akcije ne uspejo tako kot so si zamislili.

Sicer pa sestavlja občinsko konferenco ZRVS v Grosuplju devet krajevnih konferenc. Če primerjamo s številom krajevnih skupnosti, je to malo, vendar v večini KS živi premalo rezervnih starešin in imajo zato svoje



Peter Košmrlj

aktivne. Te je občinska konferenca poskušala ustanoviti tudi v delovnih organizacijah, vendar je v njih premalo članov ZRVS, da bi zaživele tako, kot bi morale. Drugače pa je z aktivni ZRVS na šolah. V osnovnih šolah in v centru usmerjenega izobraževanja jih imajo pet.

Bojan Kuntarič

V teh dneh se spominjamo

21. januarja...

Na ta dan leta 1924 je umrl veliki voditelj okrobrske revolucije Vladimir Iljič Lenin. S svojim revolucionarnim delovanjem je znal združiti znanstvena dognanja Marxa in Engelsa o zgodovinski vlogi delavskega razreda z revolucionarno prakso.

22. januarja...

S stavkami zasavskih rudarjev so tesno povezani začetki delavskega gibanja na Slovenskem. Eno izmed takih stavk so začeli rudarji v Hrastniku, Trbovljah in na Ojstrem na ta dan leta 1906. Žal pa niso bili enotni, zato je stavka propadla. Več kot 600 odpuščenih rudarjev je moralo za delom v Nemčijo...

23. januarja...

Vrhovni štab NOV in POJ ter izvršni odbor protifašističnega sveta narodne osvoboditve sta na ta dan leta 1943 z javno izjavo opozorila na sodelovanje četnikov z okupatorji. V izjavi je bila zapisana tudi zahteva, naj zavezniške vlade pošljejo v Jugoslavijo svoje vojaške misije...

Istega dne in leta je bil ustanovljen prvi odred jugoslovanske partizanske vojne mornarice...

24. januarja...

V visoki starosti je na ta dan leta 1965. umrl angleški državnik Winston Churchill. Najpomembnejše obdobje njegovega življenja je bilo med drugo svetovno vojno, ko je kot ministrski predsednik rešil Anglijo iz nevarnega položaja in odločilno prispeval k zavezniški zmagi nad silami fašizma...

25. januarja...

V osvobojeno Fočo sta na ta dan leta 1942. prispela vrhovni štab NOV in CK KPJ. Oba vodilna organa sta nato delovala v tem mestu vse do 10. maja. To je bilo obdobje, v katerem je bilo sprejetih precej daljnosežnih odločitev o nadaljnjem razvoju NOB...

26. januarja...

V Indiji slavijo letos devetintridesetletnico samostojnosti. Na ta dan leta

1947 so namreč sprejeli prvo ustavo nove indijske republike. Z njo pa se je ta velika dežela naposled izvila izpod britanske odvisnosti...

27. januarja...

V Ljubljani je bil rojen na ta dan leta 1910 veliki slovenski politik in državnik Edvard Kardelj. Njegova dosledna revolucionarna dejavnost in zlasti njegova vizionarska misel sta obrodili svoje najzlahtnejše sadove na najrazličnejših področjih družbenega razvoja samoupravnih socialistične Jugoslavije...

Na ta dan se je začel leta 1942. legendarni pohod prve proletarske brigade prek zasnežene planine Igman od Sarajeva proti Foči. Tiste dni je bilo prek 30 stopinj Celzija pod ničlo...

Istega dne leta 1944. so Nemci nenadoma napadli partijsko šolo v Cerknem. Ob tem napadu je padlo 47 mladincev.



Edvard Kardelj bi slavil v teh dneh 76. rojstni dan.

Sličice iz življenja zemunskih Židov

Vojna se je z vso krutostjo zarezala tudi v Zemun, kjer so pred vojno živeli Srbi, Hrvatje, Židje, Nemci, Madžari pa tudi pripadniki drugih narodnosti. Živeli so vsak po svoje, vera in narodnost nista bila pomembni. Otroci pravoslavne in katoliške vere so se igrali z židovskim naraščajem in narobe. Tako je bilo do okupacije.

Z nemškim blagoslovom je bila 10. aprila 1941 na Hr-

vaškem razglašena Neodvisna država Hrvatska, 17. aprila pa so že prikorakali ustaši v Zemun. Z njimi sta prišla nasilje in smrt. Zemunci so se začeli zbirati okrog KPJ in SKOJ, ki sta dvignila upor v Srbiji.

Že prve dni julija 1941 so se v boj vključili tudi zemunski Židje – napredni dijaki, študentje in delavci. Skupaj z drugimi so sodelovali v različnih akcijah. Raznašali so

letake, pisali gesla, zažigali nemške avtomobile, trgali zastave in rezali telefonske žice.

Tako je bilo do srede julija 1942, ko se je iz ustaške policije izmuznila novica, da bodo zaprli zemunske Žide. Mestni komite SKOJ in KPJ sta hitro oskrbela čim več dovolilnic in skrivališče, kamor naj bi odpeljali Žide, še preden bi okupatorji in njihovi pomagači stegnili svojo zločinsko roko. Od tam naj bi Židje odšli v partizanske odrede v Sremu.

Zatočišče za Žide so našli na »Gradu«, Pregrevici, Bežanijski ulici in na Kalvariji. V večini primerov so bila ta skrivališča na podstrešjih

tamkajšnjih aktivistov in sodelavcev odpora.

Eno izmed takšnih zatočišč je bilo tudi v hiši Martine Levce na Kalvariji. Levčeva je živela skupaj z bratom. Takoj po nemškem prihodu so dve tretjini hiše zasegli za potrebe nemških oficirjev.

26. julija 1942 so prišli k Levčevim trije Židje: Josip Beherano, Benjamin Beherano in Danilo Fogl. Takoj so jih skrili na podstrešje, v improvizirano okolje. To je bilo mučno življenje, trajalo je dolgo sto pet dni, vse dotlej, dokler niso dobili zveze za odhod v Sremski odred.

Enoličnost je od vseh najbolj ubijala Benjamina. Lepega dne je odšel s podstrešja in s pomočjo dobrih ljudi zbežal v Beograd. Le malo je manjkalo, da ga niso ujeli. Ničesar ni imel pri sebi. Izgovoril se je, da je begunec in da mu je ime Mile Perić. Po nekaj dneh sta se prikazala na policiji Zagorka Kričko- vič in Olga Gavrilović in zadržali, da je ujeti res Mile Perić in da je seveda begunec. Nemci so ga izpustili, Mile – Benjamin pa se je le nekaj dni zatem poročil z Olgo. V Beogradu je prebil vso okupacijo in nihče se ga ni dotaknil. Bil je begunec.

Njegov brat Josip in Danilo Fogl sta po stopetih dneh končno le dobila zvezo s Sremskim odredom. Med vojno sta opravljala različne dolžnosti in odšla po njej iz JLA kot polkovnika.

Mnogi Židje niso tako dolgo čakali. Pred množičnimi aretacijami v avgustu in septembru 1942, ko so zajeli in ustrelili okoli 2500 Zemuncev, jim je uspelo oditi v odporniško vojsko.

Življenje ljudi, ki so skrivali Žide, je bilo nenehno na robu smrti. Prestajali so številne racije, sleherni dan so morali brati dolge spiske streljanih domoljubov v Sremski Mitrovici in Vukovarju. Na spiskih streljanih je bilo zelo jasno zapisano, da bodo ustrelili vsakega, ki bi se družil z Židi in jih imel skrite. (To je, seveda, veljalo tudi za komuniste.) Kljub vsemu so mnogi žrtvovali življenja za sočloveka, ne glede na vero in narodnost.

Velik problem je bila tudi prehrana skritih. Uvedli so točke, torej je bila delitev hrane strogo racionirana. Da bi to nekako rešili, so ljudje lovili ribe, kradli zelje in krompir in tako pomagali družinam, ki so skrivale Žide in komuniste.

Nekaj podobnega se je dogajalo tudi na »Gradu«, pri družini, ki je skrivala Žide. Več dni niso imeli kaj dati pod zob. Zaradi aretacije aktivistov, ki so skrbeli za hrano, se je zveza prekinila. Pa tudi ribolov ni bil prav uspešen in kraja zelja prav tako ne. Gladovali so.

Agonijo pa je bilo treba nekako končati. Baka je vzela cekar, in ne da bi ji bil kdo kaj rekel, odšla v Gornju varoš k premožnim vaščanom, da bi si izprosila nekaj hrane.

Vaščani shujšane in objokane ženske niso pustili domov praznih rok. Prinesla je

poln cekar. Z njim so živeli ves teden. Nato pa so Židje odšli v odred.

Nekaj časa so ostali na »Gradu« sami, dokler niso prišli v izpraznjeno skrivališče preganjani komunisti.

Ta pripoved pa vendarle ne bi bila popolna, če ne bi zapisali še imen tovarišic, ki so dale življenja, da bi Židje lahko živeli. Med njimi sta tudi Mira Cvijović, član MK SKOJ Zemun, ki je organizirala reševanje Židov, in Evica Frlog, ki je iz ustaške policije izmikala propustnice življenja »za reševanje zemunskih Židov.

Antun Benčević

Partizanski znaki in medalje / 120

Prekmurska četa in brigada

Medalja pripadnikov prekmurske čete in brigade je nastala ob 40-letnici njene ustanovitve ter ob 40-letnici zmage. Za sprednjo stran medalje je bil uporabljen lik partizana z medaljo Logaškega bataljona, zadnjo stran pa je oblikoval Filip Matko po predlogu občinskega odbora ZZB NOV Murska Sobota. Vseh 450 medalj je izdelala delavnica Silva Cankarja v Ljubljani. Razdeljene so bile 4. julija 1945 na Vačeni pri Murski Soboti ob proslavi dneva borca.

Do medalje so upravičeni vsi živeči pripadniki čete in brigade. Ker jih je zmanjkalo, bodo naročene nove. Mogoče bi bilo prav, da bi sedanja zadnja stran medalje z nakodrano gladino Mure in žitnimi klasami postala prva stran, saj borec z medaljo Logaškega bataljona nekako ne sodi na medaljo Prekmurske brigade. Leta 1945 so bile triglavke samo še spomin.

Prekmurska četa je bila ustanovljena konec januarja 1945 v Motvarjevskem gozdu iz prek Mure poslanih borcev in aktivistov ter domačinov. Štela je približno 30 pripadnikov. Opravila je več vojaških in političnih akcij proti Madžarom. Prekmurska brigada je bila ustanovljena 7. maja 1945 v Murski Soboti. Ob ustanovitvi je štela 1899 borcev, od tega več kot 1700 Prekmurcev, 77 borcev Slovenskega bataljona s Sremske fronte in 50 borcev Kozjan-



Zvezda, valovi Mure in žitno klasje – posrečeno oblikovani na medalji pripadnikov Prekmurske čete in Prekmurske brigade

skega odreda. 10. maja je vkorakala v osvobodjeni Maribor. Tretji bataljon je ostal v Mariboru, drugi pa je odigral pomembno vlogo v zadnjih bojih pri Dravogradu. Brigada je bila konec maja razformirana na območju Ivnik (Eibiswald).

Janez J. Švajncerc

Drago Košmrlj

Pot kmečkega ljudstva v OF

Gruda je pri svojem delu opravila drago ceneno nalogo s tem, da je razkrinkavala prave povzročitelje vojne nevarnosti in z vso vnemo dvigala in krepila obrambnega duha in zavest o nujnosti boja za svobodo svojega naroda. Zgovoren dokaz take jasne in odločne narodnoobrambne naravnosti Grude – in s tem seveda tudi organizacije kmečke mladine, je bilo »Pismo kmetjski mladini«, ki ga je Gruda objavila leta 1938: »Teža prevratnih dni visi nad Evropo. Milijoni bajonetov hočejo zasenčiti sonce svobode malemu narodu. Od severa in zahoda groze temni oblaki. Ponoviti se hoče žalostna stoletja; vzeli nam bi radi zemljo, potepali kulturo in ugrabili iz srca jezik, ki veže v eno skupnost dva milijona ljudi.

Boj se je že pričel. Na križišču Evrope se bje, za našo zemljo, za našo morje – proti jugoslovanskemu in še posebej proti slovenskemu ljudstvu. Mladina, ti moraš vedeti za ta boj. Z vsakim utripom svojega srca ga moraš spremljati, pripravljena in zavedna moraš biti, da bosta zmaga in bodočnost naša... Kmetjski puntarji, edini znani upornega duha v zgodovini slovenskega naroda, so padli za ideje, katere nosilec in izpolnjevalec moraš danes biti ti, slovenska kmetjska mladina.

Zemlja je domovina človeka in uravnana je tako, da človek na njej živi srečno. Človek naj bo človeku, narod narodu brat. Noben narod ne sme sovražit drugega in ga tudi ne sovražiti; ni naroda, ki bi bil več vreden od drugega in bi zato moral vladati

nad drugimi milijoni. To trde le tisti, ki sčuvajo na boj, na novo, strašno vojno, da bi si iz krvi in mrličev nagrmadili premoženje in razširili oblast.

Bratstvo med narodi je geslo ljudi, ki ustvarjajo, geslo delovnega ljudstva, na čigar ramenih sloni ves svet. Dela, kruha, svobode, miru in sreče zahteva to ljudstvo. Zahtevajo in bore se za to delavci po tovarnah, kmetjsko ljudstvo in tisti izobraženci, ki so iz delovnega ljudstva izšli, pa niso pozabili, da je njihova dolžnost s krepko in iskreno besedo boriti se za one, ki ustvarjajo vse dobrine na zemlji.

Mladina! Ne boj se več med seboj za puhle ideale namišljenih narodnih voditeljev in propadlih politikov. Čas je šel preko njih in bodočnost je v tvojih rokah! Zavesti ti je treba, da si sama dovolj močna in se boš vodila sama! Tvoja misel mora biti le eno: Slovenec sem in Jugoslovan – delovnega ljudstva sin. Misli na to, kadar orješ zemljo: ta zemlja je in mora ostati tvoja!

Vaša mehka pesem, vsa vdana zemlji in človeku, naj se prekali v bojno, brambovsko pesem. Živeti hočemo, sreče hočemo že na tej zemlji, ne smrti in suženjstva. Dovolj sile je v vas, da vstanete in z močnimi rokami branite svoj dom, da bo ostal vaš narod svoboden, in svojo državo, da bo ostala neodvisna!

Poziv k pripravam na obrambo svobode slovenskega naroda in neodvisnosti Jugoslavije je Gruda objavila tudi naslednje le-

to, neposredno pred napadom Nemčije na Poljsko:

»Kdor trezno gleda na vse dogodke na svetu, ta ve, da se s silovito naglico bliža čas, ki bo narode prevejal in ljudstva presejal, kakor jih še ni v svetovni zgodovini. Mirno lahko rečemo, da je ta čas že tu.

Kako bomo to silno viхро prestali mi, Slovenci?

Dejstvo je, da smo l. 1918 Slovenci izgubili Koroško in Primorsko, deloma tudi zato, ker nismo bili pripravljeni in dosti zavedni; tako tudi nismo bili deležni svobode po revoluciji leta 1848, ker si je sami nismo znali ustvariti. Usoda naroda in njegova sreča je vedno le v njegovi moči in volji, ker le narod sam, če je zrel seveda, si bo znal ustvariti tako bodočnost, ki njemu prija. Zato je neizmerno važno, da imamo danes zgrajen svoj nazor in svoj narodni program; ne na papirju, v srcih in dejanjih mora biti ta program!...

Naša organizacija je svobodna in ni odvisna od nikakršne stranke ali strankarske klike; s ponosom se imenujemo revolucionarje; ne revolucionarje besed, ampak dejanj; revolucionarje, ki hočejo graditi in ne samo rušiti. Svoboden je naš nazor, zgrajen iz hotenja po srečnem in boljšem življenju našega malega človeka, kmeta in delavca! Naše geslo je: resnica, pravica in ljubezen! Mi ne sejememo sovraštva in razdvajanja, naša naloga je, da združimo vse tisto dobro v narodu, kar iskreno misli, in vse one, ki jim je res pri srcu blagor domovine in ne mislijo pri tem na lastne koristi...

Naše organizacije na deželi naj bodo plamen, okrog katerih se bodo zbrali vsi, ki iskreno čutijo za ljudstvo in žele sebi in drugim boljših dni. Spoznanje, da si moremo to le sami ustvariti, pa jim moramo

vcepiti mi, vsi skupaj, s svojim vzgojnim in prosvetnim delom...

Društva kmetjskih fantov in deklet naj bodo ognjišča, odkoder bodo izšle iskrene besede in vzpodbuda za strnitev vsega naroda v obrambo miru, svobode, države in kulture! Uničimo tujo propagando z globoko narodno zavestjo in dokazimo ljudstvu, da bi mu bil s svobodo odvet tudi kruh! Zavedajmo se, da bo ostalo naše le tisto, kar si bomo sami priborili; nihče nam ne bo ničesar navrgel.

»Preteča nevarnost fašistične agresije in očitna nemoč buržoaznih vrhov,« je o tistih časih sodil Edvard Kardelj, »da bi našli izhod iz mreže notranjih nasprotij, sta še bolj orientirala ljudske množice v levo, na povezovanje z delavskim gibanjem, s komunistično partijo. Ta tendenca se ni pokazala samo med delom kmečkih množic, temveč tudi med srednjimi sloji, zlasti med inteligenco«.

Ko se je 27. aprila 1941 osnovala OF, je bila povsem naravna težnja njenega vodstva, da poleg raznih drugih skupin pritegne v sestavo OF tudi Zvezo kmetjskih fantov in deklet kot organizacijo napredne kmečke mladine.

»Junija leta 1941«, tako pripoveduje France Hočevnar, »ko sem bil v Ljubljani vključen v OF, je prišel k meni Ivan Bratko po nalogu KP, da bi se z menoj pomenil o situaciji v Zvezi kmetjskih fantov in deklet in o njenem stališču do Osvobodilne fronte.

(Se bo nadaljevalo)

Kako sta vosovca iz gestapovskega zapora rešila zaupnico Tinco

Debelušni gestapovec Filip Zwick je stal skrit za ograjo železniške postaje na Jesenicah. S tistega mesta je lahko opazoval Boštarijevo frizerijo nasproti železniške postaje in Tancerjevo gostilno. Prežal je na plen.

Ob šestih zvečer je Boštarijevo frizerijo zapustila dvajsetletna frizerka Tinca Komic (poročena Hvastja) in se z urnim korakom napotila proti Tancerjevi gostilni. Izurjene gestapovčeve oči so



Vosovka Tinca Komic-Zdenka, poročena Hvastja. Umrla v Ljubljani leta 1980.

budno spremljale vsak njen gib, vsak korak.

Glej jo, glej lepotic, kdo bi si mislil, da vohuni za partizane. No ja, presenečenje to res ni, saj so nas v šoli učili, naj se pazimo lepotic. Lepota je slepota, krinka, ki zakriva pravi obraz. Le kaj se skriva v tem lepem dekletu? Saj sem vedel, k Tancerju gre. Le hitro za njo.

Komaj je za seboj zaprla kuhinjska vrata, že je na vratih stal mož-postava s pištolo v rokah. Spogledali so se, vsi so se dobro poznali. Jeseniška izpostava gestapa je bila le deset metrov daleč od te gostilne.

»Takojsi ven,« je zadone-lo po kuhinji, »le ti ostani,« je dodal in s prstom pokazal na frizerko.

Vzel je njeno torbico, jo odprl in stresel njeno vsebino na mizo. V zraku so zaplapolali razni papirčki in kup denarja.

Glej jo, golobico, koliko naslovov ima!

»Menda ja nimaš toliko fantov, kot je tu naslovov? In od kod tebi toliko denarja? Izpovej si grešno dušo, kajti nas ne boš več vlekla za nos.«

»Denar je od napitnine, ki ga dobim v frizeriji. Naslovi... hm, kaj morem, če sem fantom vseh in mi po striženju poleg plačila potisnejo še naslov v roko.«

»Dobro, dobro punca. Vse nam boš morala razložiti. Vsak naslov posebej.« Zapičil je pogled v njene oči: »Zakaj si sploh prišla sem?«

»Saj nisem prvič. Z lastnico gostilne sva prijateljici, to je vse. Je to kaj čudnega?«

Zwick je odmaknil pogled. Zdelo se mu je, da v njenih očeh vidi samo nedolžnost. Že sama misel na to ni bila v skladu z njegovo funkcijo.

»Grega,« je dejal in kot kavalir odprl vrata. Sto metrov naprej sta zavila v restavracijo Triglav, v kateri tisti večer ni bilo gostov, le lastnica se je motala okrog pogrnenih miz.

Zwick je dvignil telefonsko slušalko in klical zdaj to, zdaj ono številko. Njegov šef

Druschke je bil takrat pri ženi Hildi v celovski porodnišnici, kjer mu je rodila hčerko Renato. Tinca je opazila, da Zwick ne more dobiti zveze z nikomer na centrali gestapa na Bledu.

Čez pol ure je Zwick odpeljal aretiranko v zasebno stanovanje nasproti tedenje občine. Pri Urbarju je bilo veliko otrok, ki so preplašeno zrlili zdaj v molčečega gestapovca, zdaj v potro in zaskrbljeno dekle. Ni in ni jim šlo v glavo, zakaj jo je pripeljal v stanovanje. Koga tukaj čaka? Zakaj je nič ne vpraša (po vojni je Tinca-Zdenka večkrat pripovedovala, da ne more razumeti, zakaj jo je Zwick peljal v tisto privatno stanovanje, kjer sta cele pol ure molčala v navzočnosti otrok in staršev)?

Kazalec na uri se je odmaknil za trideset minut. Zwick se je dvignil in brez besed odpeljal dekle v gestapovske zapore, ki so bili v Kosovi graščini sredi mesta in ob glavni cesti. (V tisti stavbi je zdaj muzej NOB.)

Pred vrati zapora ga je minila neznost. Grobo jo je potisnil v hodnik. Da se ve, kdo je tukaj gospodar! Po zaslišanju jo je ob enih ponoči zaprl v samico in jetniškemu pazniku naročil, naj dobro pazi nanjo. Še sanjalo se mu ni, da jetnice nikdar več ne bo videl.

Vosovca zapustita taborišče...

Zadnje dni decembra trinštiridesetega je Gorenjsko prekrila snežna odeja. Kaj nam bo prineslo novo leto? so se spraševali ljudje, naveličani vojne, siti vojnih grozot in željni mirnega življenja. Zal so bile vse prošnje, želje in molitve zaman. Bog vojne Mars je še naprej besnel od Ukrajine do Atlantika in od Norveške do Sredozemskega morja. V Afriki je orožje že utihnilo. Tam so bili Italijani in Nemci že poraženi.

»Kaj, ko bi šla v dolino na zvezo,« je dejal vosovec Sergij soborcu Petku. »Bova vsaj videla, kako ljudje praznujejo božič.«

Petko je samo prikimal, pobožal brzostrelko in strmel v zasnežene smreke. Verjetno se je spomnil božičnih praznikov in božičnega drevesca v topli domači izbi. Se bodo še kdaj vrnili tisti brezskrbni časi? Kje si, svoboda, zakaj prihajaš po polževo?

Jeseniški vosovci so bili v taborišču v Črnem vrhu nad Jesenicami. Hkrati z mrzlo zimo so dan za dnem kot snežinke v taborišče priplele vse nove novice, ki so vlivale upanje v skorajšnji zmagoviti konec vojne. Na sestankih so premlevali sklepe drugega zasedanja AVNOJ v Jajcu. Zdaj je bilo že vsem bolj jasno, kakšna bo nova Jugoslavija. Razveselila jih je novica, da so se predsednik Združenih držav Amerike Roosevelt, predsednik vlade Velike Britanije Churchill in predsednik vlade Sovjetske zveze Stalin na prvem srečanju na teheranski konferenci v dneh od 28. novembra do 1. decembra 1943. med drugim dogovorili, da bodo odslej v Jugoslaviji podpirali samo Titove partizane. S tem je odklenkalo četniškim, domobranskim in klerofašističnim spekulantom. Kot hrano so

sprejemali vesti, da je rdeča armada zavzela velika mesta Orel, Harkov, Smolensk, Kijev in druga.

Zima je nacistične enote dohitela na ukrajinskih stepah. V mrzli zemlji si niso mogli izkopati jarkov, zato so postavili zavetja iz trupel in jih pokrili s šotorskimi krili.

V takem razpoloženju sta vosovca Sergij in Petko 25. decembra 1943. popoldne zapustila taborišče na Črnem vrhu in se napotila v dolino. Dobro sta poznala pot, vsako stezico, vsak grm, vsako hišo in veliko ljudi. Na poti v dolino sta dobila podatek, ki je spremenil njuna pota. Namesto na zvezo z zaupniki sta se podala v izredno drzno akcijo, na kakršno bi bila lahko ponosna sleherna obveščevalna služba.



Vosovec - obveščevalec Janko Novak. Umrl decembra 1985 na Blejski Dobravi.

Blizu Jesenic ju je namreč srečal mladinec Slavko Bohinjc in jima povedal, da so prejšnji večer aretirali zaupnico VOS Tinco Komic. Že nekaj dni prej so v taborišču zvedeli, da je v gestapovskem zaporu na Jesenicah tudi ujeti obveščevalec Janko Novak z Jesenic. Sergij in Petko sta se samo spogledala, in že sta vedela, kam ju pelje pot. Odločila sta se, da bosta skušala oba zaprta tovariša rešiti.

V Kosovi graščini so bili samo prehodni zapor. V njih so bili zaporniki le po nekaj dni. Po zaslišanju so jih odpeljali v begunjske zapore, ali pa so jih izpustili. Prav zaradi tega tam niso imeli svoje kuhinje, ampak so zapornikom nosili hrano iz menze v mestu.

»Vdrla bova v zapor, ko bodo dajali zapornikom večerjo - sva sklenila. Zbrala sva več zaupnikov in jih zvečer razporedila okrog zapora. Pred zaporom ni bilo straže, ampak so po cesti gor in dol hodile nemške patrulje,« mi je pred leti pripovedoval Sergij na Blejski Dobravi.

Vdor v zapor

»Ura je bila tri četrt na sedmo, ko sva odprla glavna vrata in uperila brzostrelki v jetniškega paznika Baloha. Od strahu so mu ključki padli na tla,« je pripovedoval Sergij. »Trepetal je kot riba na trzku. Hodnik je bil slabo razsvetljen. Petko je uprl brzostrelko v vhodna vrata. Če bo kdo prišel noter, sem mu rekel, zahtevaj, naj dvigne roke in se vda. Postavi ga ob zid in ga razoroži. Če ne bo šlo, streljaj... Opazil sem telefonsko žico. Potrgal sem jo

in prekinil telefonsko zvezo. Slušalko sem treščil ob tla.

Odkleni celico, v kateri je zaprta Tinca Komic! sem odločno in s strogim glasom ukazal pazniku.

Tinca me ni prepoznala, ker me iz mrčne celice ni dobro videla. Mislila je, da so prišli gestapovci, ki jo bodo odpeljali na ponovno zaslišanje ali v druge zapore. Ko me je prepoznala, je posumila, da nisem več partizan, temveč v nemški službi. Sedela je na pogradu in buljila v mrčni hodnik.

Slišal sem korake po cesti, nemško in slovensko govorico in avtomobile. Za našo varnost je bila dragocena vsaka sekunda.

Vzemi odejo in zlezi ven! sem - čeprav nerad - skoraj surovo ukazal Tinci. Pričakoval sem namreč, da bo kot ptica iz kletke zletela ven, pa se ji ni nikamor mudilo, ker ni mogla verjeti, da sva jo res prišla rešit.

O, hvala vama! je izdabila, ko je prilezla ven in spreviedela, da nista provokatorja. Petka je zelo dobro poznala.

Še vdrugo so zarožljali ključki in tudi obveščevalec Janko Novak je bil svoboden...

Pregledal sem še druge sobe. Zapornika srednjih let iz neke hribovske vasi v Zgornji savski dolini sem vprašal, zakaj je zaprt.

Obtožen sem, da sem kradel od ovce, je preplašeno izjelljal in zrl vame kot v prikazen. Sicer pa je bil upravičeno prestrašen, saj partizani niso vsak dan odpirali vrat gestapovskih zaporov.

A tako, ovce si kradel sosedom? Potem pa počakaj na sodišče.

Kaj pa ti? vprašam drugega jetnika.

Nič, nič, čisto po nedolžnem sem zaprt, je bil ves živčen.

Če si po nedolžnem zaprt, pomeni, da nisi naš sodelavec, zato te bodo zagotovo izpustili. Nezaupljivih oseb nisem hotel vzeti s seboj. Zanesljivo bi mi delali preglavice, ko bi stopil na cesto.

Samo z glavo poglej skozi priprta vrata gor in dol, kje je nemška patrulja! sem ukazal pazniku. Držal sem ga za hlačnico na zadnjici, da ne bi skočil na cesto in začel kričati. Medtem je Petko dal Novaku pištolo, da bi lahko sodeloval v boju, če bi bilo potrebno.

Nikjer ni Nemcev, je rekel paznik... Pol ure po našem odhodu ne smes javiti, kaj se je zgodilo! smo mu naročili ob slovesu.

Kako so Tinci izbrali ilegalno ime?

Prvi je šel na cesto Petko z na strel pripravljeno brzostrelko, za njim Tinca, pa Novak in Sergij, tudi z brzostrelko pripravljeno na strel. Pohitili so v hrib in srečno prispeli v taborišče.

»Tinca, kaj te je prineslo,« je začudeno vzkliknil načelnik vosovcev Živan, ko je zagledal svojo zaupnico. Obrnil se je k Novaku in mu stisnil roko, rekoč: »Pa ti, so te izpustili iz zapora?«

»Midva sva ju izpustila,« sta ponosno rekla Sergij in Petko ter prisledla k ognju.

Kar poskakovali so od veselja. Kakšen živčav je bil v taborišču, ko so poslušali, zakaj so Tinco zaprli, kako so ujeli Novaka, kako sta ju vosovca rešila...

»Tinca, kar poglej te fante okrog sebe,« je nagajivo pomežiknil načelnik Živan. »Kaj niso brhki? Katerega si boš izbrala? Za novo leto nam boš naredila trajne. Vsi smo že kar precej kosmati, in je kar prav, da smo dobili frizerko.«

»Frizerko brez škarij,« je hitro odgovorila in vsi so se smejali.

Pred desetimi leti mi je Tinca pripovedovala:



Vosovec Mirko Rogelj-Petko. Padel februarja 1945.

»Vso noč nismo spali. Govorili smo, se smejali in spet samo govorili. Več ur so se dajali, kakšno partizansko ime mi bodo dali. Okrog treh zjutraj je vsak napisal predlog na papir, lističe so vrgli v titovko in potem je nekdo izvelkel žreb. Na listku je pisalo Zdenka. To ime mi je tudi ostalo. Zdi se mi, da ga je napisal Vojko Novak, ki je (bil) zaposlen na Radiu Ljubljana.«

O opisani akciji je ohranjen kratko nemško poročilo, ki glasi:

»25. decembra 1943. leta ob 18.45 sta dva bandita pred sodiščem na Jesenicah ustavila jetniškega paznika Baloha in ga prisilila, da je izpustil dva politična jetnika. Naročila sta mu, naj dogodek

Našla sem grob

Mnogokrat sem mislila na svojega brata, na človeka, s katerim sem se igrala, rasla z njim, delila z njim otroško srečo. Nismo vedeli za njegov grob, grob padlega partizana. Naposled - saj smo skoraj že nehali upati - ga je odkril moj sin.

Odpeljali smo se proti roškim gozdovom. Kot da se vozimo za pogrebom, se mi je zdelo. Dolgo je trajalo, da smo prispeli do razpotja z napisom: »Grobišče bolnice Vinica.«

Naprej smo šli peš. V strmino. Solze so mi silile v oči. Prišli smo do obeležja, ga obstopili in brali: »Tukaj počivajo borci in junaki, ki so padli za domovino.«

Rojstne letnice in imena mladih ljudi. V sredini znano ime Martin Fir. Zadnji, Dušan Živkovič, je bil moj sošolec. Dober fant...

»Mat, tu je lepše kakor pri Treh farah na pokopališču,« je rekel moj sin.

Obljubili smo si, da bomo poslej večkrat prihajali sem ter prinašali cvetje in sveče.

prijavi šele po preteku ene ure, kar je tudi storil, čeprav bi to mogel storiti že prej. Policija ga je aretirala, da ga bo zaslišala.«

Zgodbo posvečam junakom, ki niso več živi. Februarja 1945. leta je v Planini pod Golico padel Mirko Rogelj-Petko, sin delavske družine z Jesenic. Že 1941. leta je kot 17-letni fant prostovoljno prišel med prve jeseniške partizane, a so ga zaradi mladosti in krhke postave poslali nazaj, domov na terensko delo.

Pred petimi leti je v Ljubljani umrla Tinca Komic, ki je po poroki s partizanom Vinkom Hvastjo prevzela možev priimek. Več let je delala v trafiki na Miklošičevi cesti v Ljubljani. Bila je Jeseničanka. Leta 1944/45 je bila pomočnik pooblaščenca OZNE za srednjo Primorsko.

Pred kratkim, v začetku decembra minulega leta, je na Blejski Dobravi umrl Janko Kos-Sergij iz Gorenje vasi v Poljanski dolini. Leta 1937 se je zaposlil v jeseniški železarni. Z OF je sodeloval že od leta 1941. Tudi njegovi sestri Palma in Marjetka sta bili partizanki. Bil je komandir varnostne grupe za jeseniški okraj, po ukinitvi VOS pa načelnik obveščevalne službe za jeseniški okraj. Septembra 1944. leta je postal pomočnik pooblaščenca OZNE za okrožje Dolomiti. Po vojni je živel na Blejski Dobravi, kjer mi je tudi pripovedoval svoje spomine na partizanske dni.

Le nekdanji obveščevalec Janko Novak živi na Jesenicah.

Gestapovec Filip Zwick, doma s Koroške, ki je znal delno slovensko v koroškem narečju in je aretirali Tinco Komic-Zdenko, se je po vojni sam ustrelil v zavezniškem taborišču blizu Celovca. Njegova žena Karolina mu je namreč povedala, da njegovo izročitev zahteva jugoslovanska vlada, ki ga je razglasila za vojnega zločinca. Zavezniška policija nikoli ni mogla ugotoviti, kako je Zwick v taborišču prišel do pištole, saj so pogosto opravljali osebne preglede. Sicer pa je bil edini jeseniški gestapovec, ki si je sodil sam.

Jože Vidic

Fotografirali smo se in se poslovlili od mrtvih in sveče so vznemirljivo dogorevale.

Ko smo se vozili proti domu, so mi otroci govorili besede tolažbe.

»Lepo je tam, mama, naravnost. Se ponosna moraš biti, da imaš brata pokopane med njegovimi soborci.«

Nisem jim odgovorila. Premišljevala sem o bodočnosti svojih otrok.

Ustavili smo se pred hotelom Smuk v Semiču.

»Pojdimo na tatarski bife,« me je vprašujoče pogledal mlajši sin.

In spet so se utrnile misli: vidim se, dvajsetletno dekle, kako nosim brata na semiško železniško postajo. Ni bilo denarja za pot v Metliko. Bilo je pomanjkanje, kriza...

Tokrat pa: pojdimo na tatarski bife.

Postregle so nas brhke Belokranjce. Vse okoli nas je bilo zasedeno. Jed je bila okusna, gostište prijetno, dan prepoln.

Marija Nemanic

Še enkrat:

Podoba blejskega župana Franca Paara

Prispevka Jožeta Vidica in mojega brata Ivana Jana v TV-15 (17. 10. 1985 in 5. 12. 1985) o delovanju nacističnega župana Franca Paara na Bledu med okupacijo sta mi obudila spomin na nekatere dogodke iz tistih časov, ki so že precej pozabljeni. Vendar sodim, da je pravzaprav moja dolžnost povedati k vsemu napisanemu še nekaj dogodkov, ki so mi znani.

Ne vem kdaj je Paar začel sodelovati v peti koloni, vsekakor pa je bil vnet nacist že dolgo pred napadom hitlerjevske Nemčije na Jugoslavijo. Znano mi je, da je že l. 1935 ali 1936 pripeljal na blejski grad voditelja hitlerjevske mladine Baldurja von Schiracha in mu pokazal Bled kot biser Evrope, ki čaka na načrte »velikega fűhrerja«. O tem mi je pripovedoval pokojni Leon Korošec z Bleda, pa tudi nekateri drugi, sedaj že umrli zavedni Blejci. Verjetno Paar v petokolonskem delovanju proti Jugoslaviji ni igral ravno majhne vloge, saj je dobil od hitlerjevske stranke »red krvi« (Blut-orden), ki ga nista imela ne Gauleiter Rainer ne SS general Rösener. To je bilo izredno priznanje, enakovredno viteškemu križu, ki so ga podeljevali vojakom za izredna »junastva«. Zato je imel Paar v okupatorski hierarhiji poseben položaj, čeprav je tudi v prvih letih med vojno sodeloval z gestapom, in to ne le v funkciji okupatorskega župana, pač pa tudi iz ozadja, denimo s predlogi za organiziranje »raztrgancev«.

Posebni načrti nacistov so se začeli na Bledu realizirati kmalu po okupaciji. Osrednje vodstvo hitlerjevske stranke (NSDAP) je na Bledu, pod osebnim nadzorom vsemogočnega tajnika stranke Bormanna ustanovilo poseben oddelek, ki je snoval novo hitlerjevsko ideologijo in vero. Grupa ideologov je imela svoj sedež v novi Bonačevi vili; zdaj je v njej otroški vrtec. Osrednje vodstvo NSDAP je začelo na mestu, kjer je sedanja vila Bled, graditi hotel – internat za najvišje hitlerjevske funkcionarje, ki bi jih na Bledu uvažali v nova svetovno-nazorska spoznanja o »novi Evropi« hitlerjanskega modela. Poseben objekt naj bi bil na otoku, kjer bi potekale krvne zaobljube. Ko sem maja 1945 pregledoval arhiv in zaključne elaborate teh novih zamisli, sem imel vtis, da so hoteli na neki način oživiti starogermansko božanstvo Votana.

Precej je bilo v prvih letih okupacije tudi govora o načrtih, da bodo vile okrog Blejskega jezera dobili po vojni posebno zaslužni nosilci viteškega križa (Ritterkreuzträger), vsakemu od njih pa bodo za strežbo dodelili po nekaj blejskih družin, ki jim bo priznано arijevsko poreklo. Vsi drugi prebivalci bodo izseljeni, tako da bo Bled povsem arijeviski in germanski, pravi biser »tisočletnega tretjega rajha«. Da so v prvih letih

hitlerjevci vse to resno načrtovali, pričajo tudi tajni obiski Reichsfűhrerja SS Himmlerja in (menda) tudi tajnika NSDAP Bormanna na Bledu v letih 1941–1942.

In če je Paar kot petokolonaš dal pobudo (tako rečemo sedaj) za »germanski« razvoj Bleda po nacistični zmagi, to res tudi danes ni majhna stvar!

Vendar je Paar kmalu začel potihoma igrati tudi na karte OF. V vaško delo OF se je najprej vključila njegova gospodinja Mica Lap-Pogačar, kar se je zgodilo vsaj v začetku leta 1944 ali pa tudi že dosti prej. Ona mu je posredovala zlasti prošnje preganjanih, da je posredoval v njihovo korist pri gestapu. Odtod tudi toliko prič v Paarovo korist na povojnem procesu. Ta gospodinja je verjetno tudi dajala prispevke za OF, bodisi v denarju ali v hrani. To bolje vedo še živeči aktivisti OF na Rečici. Če ne prej, je vsaj v letu 1943 postalo tudi prepričanim nacistom jasno, da je vojna zanje izgubljena in da je uničenje tretjega rajha le še vprašanje časa.

To spoznanje lahko izpričam še na primeru drugega znanega petokolonaša, industrijskega Avgusta Westna iz Celja. Sredi leta 1941. sem sodeloval pri organiziranju OF v Celju, kjer sem kot monter začasno delal v Westnovi tovarni. 22. junija 1941 sem zjutraj pred odhodom na delo zajtrkoval v gostilni pred tovarno. V to gostilno je vsako jutro prihajal Westen po dnevno zalogo cigar. Tega jutra mu je gostilničar navdušen pripovedoval o napadu na SZ, ki je bil pravkar objavljen, in seveda o napovedi novih sijajnih zmag. Westnov odgovor je bil: »Mein lieber, unser Spiel ist verloren!« (Dragi moj, naša igra je zgubljena). Gostilničar je obstal globoko presenečen. Westnu je bilo takoj jasno, da dveh velikih front in boja z vsem svetom tudi Hitler ne bo zmogel.

Te navedbe naj pripomorejo k razumevanju nadaljnjega Paarovega ravnanja in njegovih prizadevanj, da bi se približal OF in si s tem reševal glavo. Ni mi znano, ali je Paar kaj pozitivnega za OF opravil ob stikih z drugimi terenci, zato bom opisal samo svoj del stikov z njim v letih 1943–44.

Spomladi 1943 so Nemci izselili moje starše in sestro v Nemčijo. Našo hišo na Rečici so zaklenili in zapečatili. Ker so mi sosedge povedali, da Paar

Slovencem večkrat pomaga, sem ga šel v začetku leta 1944 prositi, če lahko posreduje, da bi iz hiše vzel za starše nekaj perila in obleke. Bil je sicer služben, vendar je uredil pri pristojnem uradu na Bledu, da sem lahko v prisotnosti njihovega uslužbenca v hiši nabral nekaj potrebščin. Takrat sem živel z družino v Bitnjah pri Kranju ter opravljal obsežno in dobro zakonspirirano obveščevalno delo. Ko sem staršem odposlal paket, mi je oče pisal, naj se grem Paaru zahvaliti. Ob tem obisku me je sprejel sila prijazno, se zanimal za očetovo zdravje in sporočil svoje pozdrave zanj. Drugačen veter je bil več kot očiten.

V začetku maja 1944 pa se je zgodilo, da sem se moral na hitro z družino umakniti iz Bitenj. Na božič 1941 smo bili pri kmetu Boljču v Bitnjah organizirali sestanek OF, na katerem sem bil zadolžen za referat o pomenu OF in pomoči partizanom. Takratni sestanek je dobro uspel. Toda spomladi 1944 je taisti kmet postal domobranec in celo poveljnik nove postojanke. Na dan osnivanja domobranske postojanke v bližnji Žabnici so napovedali krvav obračun z »rdečimi«, torej tudi z menoj. Moral sem hitro ukrepati. Ponovno sem šel k Paaru in ga prosil, če se smem preseliti v rodno hišo, ker ima dva majhna otroka in pogostokrat bolno ženo, stanujemo pa v majhni kamrici. Naslednjega dne sem že dobil ključke te hiše in se tretjega dne potihoma preselil na Bled, v Bitnjem pa razširil govorice, da sem z družino zbežal na Koroško. Tako sem začeto obveščevalno delo lahko nadaljeval. Poleti 1944, kmalu po atentatu na Hitlerja in zaostritvi strahovlade sedaj že pobesnelih hitlerjevcev in njihovih pomagačev, je prišel k meni Franc Rozman, član pokrajinskega NO za Gorenjsko. Povedal je, da pripravljajo Nemci ostre ukrepe za osamitev partizanov v hribih okrog Bleda in v Bohinju: vse prebivalstvo hribovskih vasi menijo izseliti z živino vred v veliko taborišče na polju med Radovljico in Zirovnico, del vasi požgati, podreti vse mostove in prepovedati vsakršno gibanje v teh področjih. To naj bi se zgodilo v nekaj tednih. Ker bi to želeli preprečiti, mi predlagajo, naj se domislim nečesa takega, kar bi generala Rösenerja odvrnilo od njegovih naklepov.

Premišljeval sem o tem in naslednjega dne povedal Rozmanu, da bi edino Paar morda lahko kaj dosegel, saj je videti že zelo omečen in omahljiv. Dobil sem pooblastilo, da se z njim dogovarjam in mu obljubim življenje, če bo dano nalogo izpeljal ter dosegel preklic napovedanih postritev v blej-

skem in bohinjskem predelu.

Ker je čas hitro tekel, sem se najavil k Paaru, češ da imam zanj pozdrave od očeta. V njegovo pisarno sem prišel h koncu uradnih ur. Po izročenih pozdravih sem se še obotavljal, zato me je Paar vprašal, kaj bi še rad. V odgovoru sem z dvignjeno pestjo pozdravil: »Smrt fašizmu« in kar sam dodal: »Svoboda narodu!« Paar je vstal in me vprašal, kdo me pošilja. Odgovoril sem, da ga pokrajinski odbor prosi za pomoč, ker misli, da je še vedno toliko vpliven pri okupatorski oblasti, da bi lahko dosegel preklic napovedanih ukrepov, ki bi hudo prizadeli prebivalstvo, med katerim on sam živi že dolgo vrsto let. Najprej je bil močno začuden in me je spet vprašal, ali se vse to res tiče njega. Povedal mi je, da je sklep generala Rösenerja nepreklicen. On sam je že bil pri njem, vendar ga je general grobo odslovil.

Tedaj sva sedla k mizi in razmislila o tem, kako naj se zadeve loti znova. Svetoval sem mu, naj se pred Rösenerjem sklicuje na svoj »Blutorden«, ki mu nalaga skrb za prebivalstvo teh krajev. Ob tem naj pove, da je bil

opozorjen, kako bo ukrepala partizanska stran, ki že ima na voljo močnejše orožje in letala in sodeluje z zavezniki, saj so tuje vojaške misije na sovobojenem ozemlju, ki je od Bleda oddaljeno le nekaj 40 km. Med prvimi bo s težkimi minometi z Jelovice ali z letalskimi bombami uničen Park hotel na Bledu, kjer je sedež nemških uradov. Napadna in porušena bodo stanovanja vseh vidnejših nemških funkcionarjev in drugi njihovi uradi po Gorenjskem. Seveda bo na te napade nemška vrhovna komanda reagirala na znani način: v te kraje bo poslala druge osebnosti, krivci pa pojdejo na vzhodno fronto. Rezultati bodo ravno obratni od pričakovanja. Torej: mislimo tudi nase in ne zaostrijmo položaja tukaj, saj na galvne odločitve ne moremo vplivati...

Ob koncu je Paar vprašal, kaj lahko pričakuje od nas, če mu bo Rösenerja uspelo pregovoriti. Povedal sem mu, da si bo ohranil življenje, čeprav mu vsega le ne bomo mogli spregledati in odpustiti.

Dogovorila sva se za naslednji sestanek čez dva ali tri dni. Ko sva se sesta-

la, mi je povedal, da je s pomočjo argumentov, ki sem mu jih predlagal, dosegel svoj namen, čeprav skrajno težko. Z Rösenerjem sta se dajala več kot štiri ure. Rösener je nanj nameril pištolo, češ da je banditski prirepanik in ne ponosni član NSDAP, Paar pa mu je pod noge vrgel svoj »Blutorden«. Naposled ga je vendarle prepričal, vendar je bil tako zdelan, da je naslednjega dne ležal in moral celo klicati zdravnika. Ni mi lagal. V imenu odbora in v svojem lastnem sem se mu zahvalil.

In res je ostalo v našem kotu vse pri starem. Dober mesec po tistem je sicer prišlo do požiga Radovne. Že naslednje jutro me je Paar poklical k sebi in mi povedal, da ne gre za ukrepanje v smislu »požgane zemlje«, pač pa je to dejanje storil poveljnik neke čete na lastno pest, kar sem takoj po kurirski zvezi sporočil dalje. Kot je razvidno iz ostalih poročil o Paaru, si je po osvoboditvi pred ljudskim sodiščem dejansko rešil glavo. Moj zapis skuša pojasniti, zakaj ni bilo preveč hudih obtožb zoper njega in s čim se je vsaj deloma odkupil za težke grehe v preteklosti.

Jože Jan

IMOSelektrotehniško podjetje grosuplje
pozd elektroservice

Uprava: 61290 Grosuplje, Cesta na Krko 9

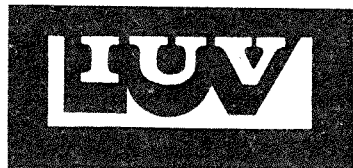
Telefon: h. c.: 772-622, 772-620

Direktor: 772-621

Skladišče: 771-039

Biro: 61000 Ljubljana, Dolenjska 74

Žiro račun pri SDK Grosuplje št.: 50130-601-31247

**INDUSTRIJA
USNJA
VRHNICA**

SLOVENIJA – JUGOSLAVIJA

Telex: 31 375
Telefon: 70-020, 5 linij
Telegraf: IUV Vrhnika – Jugoslavija
Konto: NB Vrhnika: 50110-601-29023**USNJE – ŠČETINE –
USNJENA KONFEKCIJA –
KRZNOLEATHER – PIG
BRISTLES LEATHER
GARMENT – FUR**

Naše prizadevanje, da bi prišli z vašimi dopisi na tekoče, se še niso približala ciljni črti

Tokrat nas čaka zajetna mapa primorskih novic

Uspel spominski pohod na Javornik je tema, ki sta nam jo vsak v svojem kratkem sestavku popisala **Jože Čurin** in **Janez Jeram**. Pod fotografijo, ki naj nam pričara utrinek s poti, je podpis: Gabi Skvarča.



»Na predvečer 23. decembra« – tako nam zgodovinski spomin obuja Janez Jeram, »se je 3. bataljon Gradnikove brigade nastil na samotni kmetiji pri Škavčju na Javorniku nad Črnim vrhom. Ze naslednji dan so ga napadle nemške enote. Gosta megla je bila kriva, da jih straže niso opazile. V nenehnem boju je padlo 47 borcev in nekaj članov družine. Domačijo so Nemci požgali.«

»V spomin na 47 padlih borcev,« piše Jože Čurin, »je bil – tokrat že sedmo leto zapored – spominski pohod na Javornik, ki ga je organiziralo planinsko društvo iz Idrije v sodelovanju z občinskim odborom ZZB in domicilnim odborom Gradnikove brigade. Pri spomeniku ob Pirnatovi koči se je zbralo kakih dva tisoč pohodnikov, predvsem mladih.«

»Letos so v rekordnem številu prispeli z Reke, iz Pazina, Kopra, Trsta, Ljubljane, Nove Gorice – in seveda iz Idrije. Vsak je dobil, brezplačno, skodelico čaja in spominsko značko. Večina se je v izjemno lepem vremenu povzela na vrh Javornika,« sporoča Jeram.

In Čurin: »V priložnostnem programu ob spomeniku so učenci črnovrške osnovne šole Janka Premrla-Vojka, člani kulturnega društva Sloga in vojaki ajdovske garnizije dostojno počastili padle in hkrati tudi praznični dan naše armade.«

Pohodniki so se zadovoljni vrnili v dolino.

Ob dnevu naše armade je nastalo več zapisov. Iz Nove Gorice nam je o »slovesnostih in priznanjih« nekaj malega napisal **Mile Gojković**. Bilo je, če na kratko povzamemo, »več srečanj prebivalcev z vojaki« – v Novi Gorici, Šempetru, Renčah, na Dobrovem, v Desklah in drugod.

Na teh slovesnostih so podelili značke in plakete enotam JLA, šolam in posameznikom iz sestave rezervnih starešin za njihovo dolgoletno uspešno delo na področju splošne ljudske obrambe ter sodelovanje z vojaki. Tako so vojaki iz Ajdovščine ob svojem prazniku prejeli visoko odličje ZRVS Jugoslavije. Zlato plaketo so jim podelili zaradi dolgoletnega sodelovanja z novogoriško občino, zlasti z zvezo rezervnih vojaških starešin, ki je ajdovske vojakke tudi predlagala za to visoko priznanje.

Dan JLA so proslavili tudi v obmejnih enotah. Komendant teh enot na Goriškem podpolkovnik Radomir Lazič je priredil sprejem za predstavnike družbenopolitičnega življenja in gospodarstva.

Iz Prvačine je prišlo »poročilo« **Andreja Kozma**. Tamkajšnja krajevna organizacija ZZB je namreč ob dnevu JLA na novem delu pokopališča odkrila grobnico, kamor so prenesli posmrtno ostanke enajstih borcev, ki doslej niso imeli spominskega obeležja: Mirka Škarabota, ki je padel 27. septembra 1943. dveh neznanih borcev in bolničarke Marije Marcola iz Loga pri Breginju, ki so padli 25. maja 1944 v Prvačini, Alberta Hrobata, ki je padel 10. julija 1944 ob prehodu čez reko Vipavo, Avgusta Juga, Dušana Košute, Jožeta Štrancarja, Danila Colje, Benedikta Škrle in Jožeta Trampuža, ki so bili zverinsko pobiti 3. avgusta 1944.

Slavnosti so se udeležili sorodniki prekopanih borcev, praporščaki okoliških organizacij ZZB, veliko število krajanov in enota ajdovske garnizije. Govoril je Jože Pahor, predsednik občinskega odbora ZZB Nova Gorica.

Načrt za grobnico je izdelal arhitekt Dario Humar, realiziral pa ga je kamnosek Mirko Brezavšček. Pri gradnji je 49 krajanov, večidel borcev, opravilo 830 ur prostovoljnega dela.

Iz Ilirske Bistrice, natančneje – iz krajevnih skupnosti Novokračine je prišel intervju **Petra Nikolića** s tamkajšnjim predsednikom mladinske organizacije Jožetom Štembergerjem. V tej krajevni skupnosti so



štiri vasi, v njih pa je izjemno dejavna prav mladina.

»Vseh nas je 44: dijakov, delavcev, uslužbencev, študentov,« je uvodoma pojasnil Jože Štemberger, sicer delavec v Lesonitu.

Kako si se znašel v vlogi predsednika?

– Sprva ni bilo lahko. Organizacije namreč dolgo ni bilo. Mlade smo morali zbrati in jih aktivirati. Uspelo nam je – in to nas iskreno veseli. Krajevna skupnost in občinska konferenca ZSMS v Idriji sta nam bili pri tem v veliko pomoč.

Kaj pa mladina v drugih vaseh?

– Tam nimajo svoje organizacije, ker jih je pač premalo. So pa vseeno aktivni. In prav zato nameravamo sestati in se pogovoriti o njihovi vključitvi v našo organizacijo.

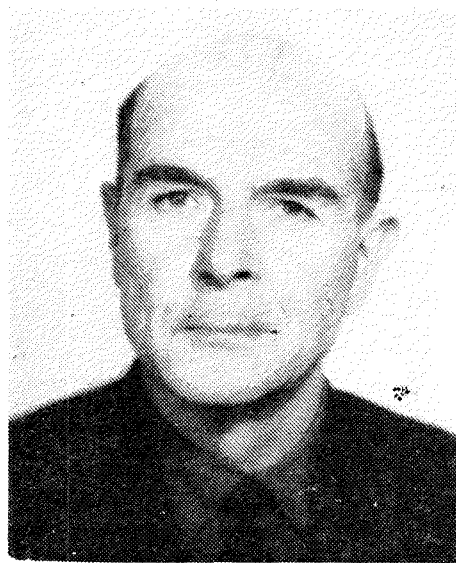
Kakšne probleme doživljate?

– Posebnih problemov ni, zlasti zdaj ne,

ko so nam dali krajan v nekdanjem združenem domu na voljo sobo za sestanke in dvorano za ples. Te prostore smo začeli lani adaptirati, letos bomo dela končali. V novih prostorih ne bo težko oživiti dela sekcij, tiste za pomoč mladim v krajevni skupnosti, literarne sekcije ter sekcije, ki bo imela na skrbi urejenost in čistočo v našem življenjskem okolju. To pa so tudi naši načrti za letošnje leto.

Male ljudi zlahka spregledamo

Janez Jeram iz Spodnje Idrije začenja svoj zapis s preprosto trpko ugotovitvijo: »Male ljudi zelo radi spregledamo, ker pač ne rinejo v ospredje.« Te misli so se mu porodile ob osemdesetem življenjskem jubileju Andreja Makuca in ob pogledu na njegovo trnjevo pot.



Rodil se je 1905. leta v Stopniku pri Cerknem, v siromašni družini. Osnovno šolo je obiskoval le tri leta. Prva svetovna vojna je siromašne družine še bolj prizadela. Moral je na kmete, da si je prislužil skromen kos kruha. Tudi po vojni, čeprav še otrok, je moral služiti kruh pri delu v gozdu, da je tako pomagal tudi staršem.

Leta 1925, ko mu je umrl oče, se je vrnil domov in moral še isto leto na odsluženje vojaškega roka v italijansko vojsko v Bologni. Tu je med Slovenci našel dobre tovariše, ki so mu pomagali, da se je izuril v pisavi.

Ko se je vrnil domov, se je znova zaposlil pri gozdnih delih. Zaradi upornosti proti tujim oblastnikom je bil večkrat preganjan in pretepen. 1935. leta je dobil delo pri italijanskem podjetju, ki je gradilo ceste, in sicer kot pomočnik stesarja. Ker ni bil vpisan v fašistično stranko, ni mogel postati samostojen cestar.

Leta 1942. je začel zbirati prispevke za Osvobodilno fronto in prenašati literaturo, obenem je tolmačil ljudem cilje OF. V januarju 1943 je doma, v Stopniku organiziral prvi odbor OF in bil še isti mesec sprejet v KP. V maju istega leta so ga kvesturini aretirali in odpeljali v zapor v Cerkno, odondod pa v Kalabrijo. Ob razpadu Italije se je vrnil domov in čez nekaj dni vstopil v Vojkovo brigado, kjer je bil politični komisar v 2. bataljonu. Kasneje so ga poslali v okrožni odbor KPS za Idrijsko okrožje.

15. junija 1944 so ga ujeli Nemci in ga odpeljali v internacijo. 4. maja 1945 je pobegnil in se peš vrnil domov, medtem ko je njegov brat umrl v internaciji.

Po končani vojni je delal kot cestni nadzornik za okraj Cerkno.

Starost in pokoj je preživel v Dolenji Trebuši.

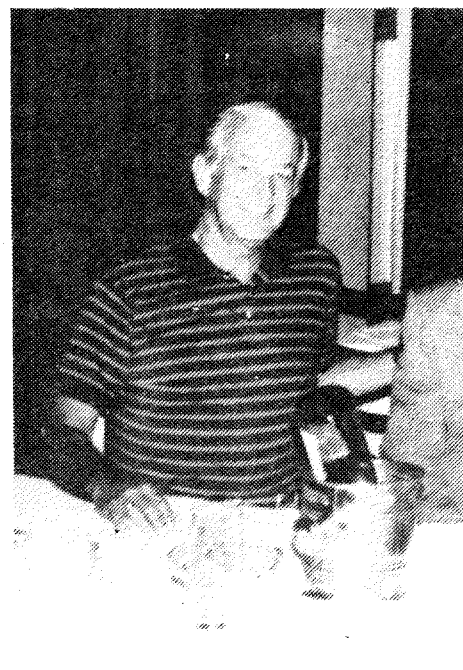
Pilot leteče trdnjave

Borut Skok iz Tolmina opisuje obisk Billa Gardnerja iz Denverja. Med potovanjem po Sredozemlju je tega priletnega Američana prineslo tudi v tolminske hribe. Po 40 letih ga je zamikalo, da bi si spet ogledal kraje, kjer je v marcu petinštiridesetega preživel med partizani dvanajst negotovih in vznemirljivih dni.

Bill Gardner je bil tedaj, leta 1945, pilot največjega vojaškega letala – leteče trdnjave. Kljub temu, da je bil še mlad, je bil glavni pilot in komandir desetčlanske posadke, ki je upravljala veliko letalo. V zadnjem letu vojne je s svojimi tovariši petkrat sodeloval pri bombnih napadih na nekatere mesta in vojaške utrdbe v Hitlerjevi Nemčiji. Petkrat so se srečno vrnili v bazo v Bari. Ko je posadka šestič poletela proti Nemčiji, da bi sodelovala pri bombardiranju Nürnberga, so Nemci letalo sestrelili v bližini Vidma. Vnelo se je in strmoglavilo. Bill in tovariši so izstopili s padali. Kljub temu, da so srečno pristali, pa niso imeli vsi

enake sreče. Štiri so zajeli Nemci, ostalih šest z Billom pa je našlo zvezo z italijanskimi partizani.

Ker so Nemci preostale pilote mrzlično iskali, se je tamkajšnje vodstvo italijanskih partizanov odločilo, da jih po kurirskih poteh pripelje na Tolminsko. Tako je teh šest



Američanov prišlo s pomočjo kurirjev iz Furlanije in Benečije na Livek. Od tam jih je pot vodila čez Sočo v Cadrj in Knežke Ravne, kjer je bila takrat komanda mesta Tolmin. V Knežke Ravne je šesterica prispela 23. marca. Dvajset dni so s partizani preživel v tem odročnem kraju visoko v tolminskih hribih. Čakali so na ugodne razmere, da se odpravijo proti Dolenjski in dalje proti Dalmaciji in nazaj v Bari. To se jim je kasneje tudi izpolnilo. Oddlej je bil Bill večkrat v Evropi, vendar nikoli v Jugoslaviji. Po štiridesetih letih pa je sklenil ponovno obiskati kraje, ki so se mu med vojno za vedno vtisnili v spomin. Njegova želja je bila, da bi se spet srečal s katerim svojih soborcev. Za ta obisk se je posebej pripravil. Prinesel je s seboj več zemljevidov, svojo fotografijo iz tistih časov ter dobro ohranjeno pilotsko beležnico. Iz Milana se je skupaj z ženo pripeljal v Tolmin. Nastanila sta se v hotelu Krn. Ni sicer vedel, kako se imenuje kraj v hribih, a so mu uganko pomagali razvozlati nekateri borci. Ves srečen je Bill obiskal ta kraj. Takoj je prepoznal hišo, v kateri je bila takrat komanda mesta Tolmin. Danes v tej hiši nihče stalno ne stanuje, zato si notranjosti hiše ni mogel ogledati. Pač pa je Bill v sosedovi gospodinjki kmalu prepoznal nekoč desetletno deklico Kristino Podoreh. Bilo je zares prirčno. Pred odhodom iz Tolmina je kupil troje jugoslovanskih zastav. Dejal je, da jih bo obesil na svoji hiši v Denverju.

Tamburaši

Peter Nikolić nam je sklenil predstaviti glasbeno skupino – tamburaše – »Mlade proletarce«, ki delujejo v ilirskobistriškem domu JLA. Skupino sestavljajo vojaki, ki služijo rok v Ilirski Bistrici. Vodi jih Branko Pavić, prav tako vojak. Nedolgo tega so prvič nastopili tudi javno – za delavce ETE.



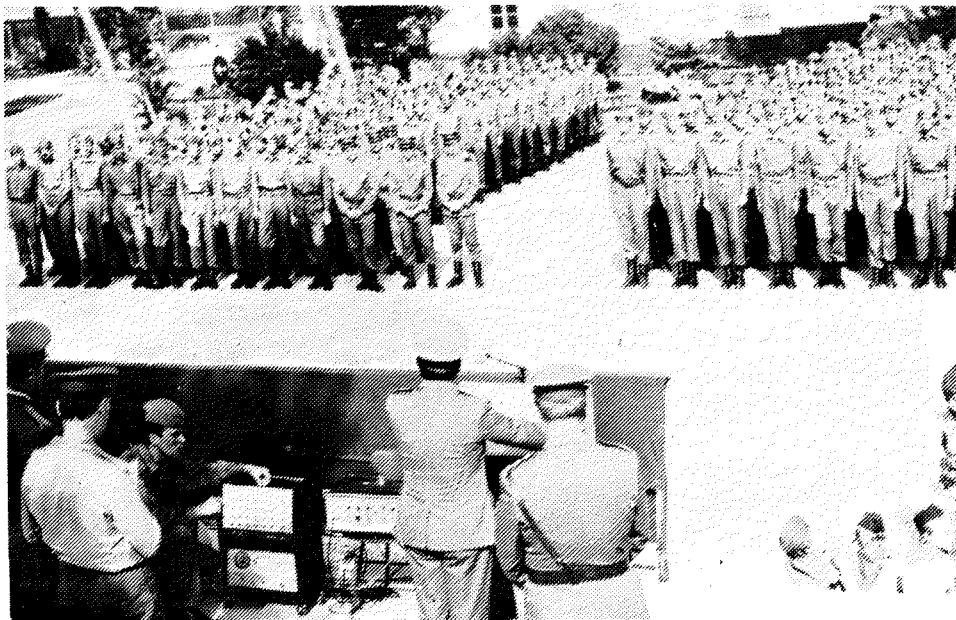
Usposobljeni za vse naloge

Mile Gojković je obiskal tankiste v enoti, ki ji poveljuje Milorad Mijatović. Leta 1983 je bila razglašena za najboljšo tankovsko enoto v ljubljanskem armadnem območju.

»V rezultate, ki jih dosegamo, so vtankani napori prejšnjih generacij vojakov in starešin. Smo tehnična enota, v kateri je odgovoren vsak; če odpove le eden, uspeha ni,« mu je povedal komendant in poudaril, da so še posebej ponosni na to, da je tehnika odlično pripravljena in da so vojaki ter starešine pokazali v ravnanju z njo zelo dobro poznavanje.

Pa ne samo to.

»Lani smo, med drugim, pomagali tudi pri melioraciji Vipavske doline, pri gradnji vodovoda na območju Senožeč ter pri gradnji dveh vodnih rezervoarjev v Vipavi.«





Enota deluje na visoki moralno-politični ravni, pri tem pa se še zdaleč ne zapira vase. Na urjenjih so pogosto skupaj z rezervisti, sodelujejo pa tudi pri pripravi obrambnih dni na vipavski osnovni šoli Draga Bajca. Vse to prispeva k visoki pripravljenosti vojaškega kolektiva in k samozavesti, s kakršno se lotevajo vseh svojih nalog.

Vojaki-komunisti pa se pripravljajo tudi na letošnje volitve in partijske kongrese. O tem je **Miletič Gojković** pripovedoval Stojan Adžić, predsednik komiteja ZKJ v enoti Milana Gorjanca na Vipavskem:



»Komunisti vseskozi sledimo osnovnemu cilju: skrbim za bojno pripravljenost naših enot. Vse kontrole so pokazale, da je ta pripravljenost na zelo visoki ravni. Kongres pričakujemo delovno. Vse naloge rešujemo sproti. V predkongresnih pripravah smo se komunisti v zadnjem času še posebej angažirali pri izvajanju borbene vzgoje in izobraževanja. Rezultat vsega tega je tudi izjemno dobro stanje tehnike, orožja in opreme.

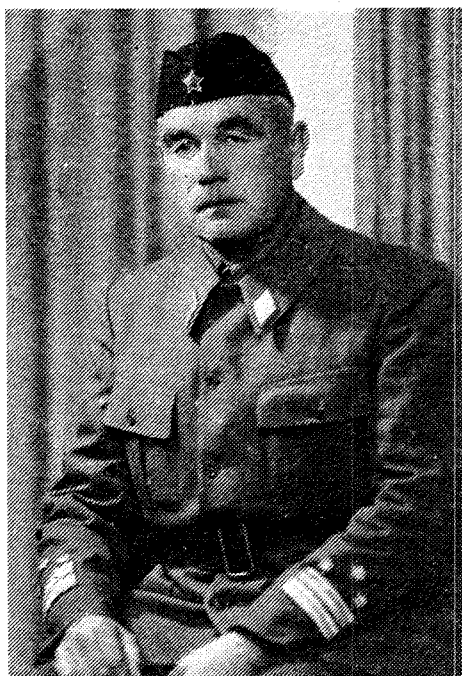
Od 13. kongresa pričakujemo veliko, predvsem razrešitev številnih perečih vprašanj v naši družbi. Pričakujemo, da bo zveza komunistov Jugoslavije postala ofenzivnejša in bo v resnici spet postala avantgardna idejnopolična sila.

Spomenik v Postojni

Na pobudo pododpora artileristov-prekomorcev so v postojnskem parku gozdarskega šolskega centra postavili doprni kip generalu Karlu Levičniku. Kip je delo akademskega kiparja Negovana Nemca. Prostovoljne prispevke za njegovo postavitev je zbralo 249 prekomorcev.

O tem piše **Albert Klun** in poroča, da je bil slavnostni govornik ob odkritju Franc Mizjak, vojni komandant artilerijske brigade 8. korpusa ter najtesnejši sodelavec pokojnega Levičnika. Med drugim je dejal: »Po sklepu vrhovnega štaba NOV Jugoslavije sva bila v jesni trinaštridesetega poslana na Hvar, v takratni štab mornarice. Med pohodom sva doživela nemško ofenzivo in umik naših enot na Vis. Tako sva sodelovala pri organizaciji obrambe tega otoka, na katerega se niso Nemci nikoli izkrcali. Na Visu je Karel Levičnik pokazal vse svoje moralnopolitične sposobnosti in izredno strokovno znanje. Naše najvišje partijsko vodstvo mu je zaupalo ustanavljanje moč-

nih artiljerijskih enot, ki so pozneje prispevale svoj delež k osvoboditvi Dalmacije, Hercegovine, Bosne, Like, Hrvatskega in Slovenskega primorja ter Istre, Trsta, Gorice in Celovca. Sodeloval je pri ustanovitvi petdesetih baterij različnih kalibrov in specialnosti. Njegova prva skrb pa je bila ustanovitev artilerijske šole, skozi katero je šel ves strokovni kader tam ustanovljenih artiljerijskih enot.«



Karel Levičnik je bil od jeseni trinaštridesetega naprej komandant artilerije na Visu, nato načelnik oddelka artilerije pri vrhovnem štabu ter nazadnje komandant artilerije 8. udarnega korpusa in 4. armade. Po vojni je stal na odgovornih položajih v JLS, načelnik štaba artilerije JLA. Bil je dolgoletni ljudski odposlanec ter predsednik društva strokovnih prevajalcev Slovenije. Bil je nosilec visokih vojaških odlikovanj. Umrl je leta 1968 v Ljubljani.

Srečanje pobratenih

V Novi Gorici sta se sestali 12-članska delegacija sekcije ANPI iz italijanske Podgore in 9-članska delegacija ZZB Rastislav Delpin iz Nove Gorice. Delegaciji pobratenih organizacij sta vodila Ivan Bregant in Viktor Makarovič.

Ugotovili so, poroča **Mile Gojković**, da so doslej vse načrtovane akcije uspešno realizirali, še posebej uspešen pa je bil izlet na Brione. Po končanem pogovoru sta delegaciji obiskali livarno novogoriškega Gostola. Sprejel jih je tehnični direktor Albin Skubin. Gostol je sodobno organizirana delovna organizacija, ki večji del izdelkov izvaža tako na konvertibilni kot na klirinški trg.

Pobrateni organizaciji bosta sodelovali tudi v bodoče.

Četrto tradicionalno srečanje

Lojze Kristančič-Minko je opisal, kako je potekalo srečanje borcev in vojaških invalidov v novogoriški osnovni šoli 9. korpusa. Zbralo se jih je kakih tisoč. Spregovoril jim je Branko Dolenc, predsednik občinske konference SZDL v Novi Gorici. Obudil je spomine na težke dni pod fašistično tiranijo in na pridobitve narodnoosvobodilnega boja, spregovoril o gospodarskih problemih sedanosti in nanizal naloge pred letošnjimi volitvami.

Omenil je nerazumljive in nesprejemljive očitke, češ da pomeni živeti ob meji privilegij. »Na vse take izjave, ki kažejo nerazgledanost, nepoučenost ali zlonamernost, moramo odločno odgovoriti in povedati, da se naši delovni ljudje in občani ob meji zavemo svojih dolžnosti, še posebej obrambnih, o čemer pričajo konkretni zgledi. Zavemo se svojih nalog in dolžnosti za utrjevanje prijateljskih sosedskih odnosov med narodi sosednjih držav in v svetu sploh. Vidne uspehe nam je uspelo doseči prav po Osimskih sporazumih. Žal pa se avtocesta Vrtojba-Razdrto končuje po enem kilometru pri slavni češnji v Vrtojbi. Ta obveza Jugoslavije po Osimskem sporazumu še ni izpolnjena. To nam na italijanski strani upravičeno očitajo. Kljub mnogim pobudam še vedno nimamo prepričljivega odgovora o začetku gradnje te ceste, ki je pogoj za razvoj naše regije.« V nadaljevanju je Branko Dolenc omenil ogorčene odzive na pobudo, da bodo v italijanski Gorici predstavili spominsko obeležje »izginulim« Goricanom v 2. svetovni vojni (ki naj bi jih leta 1945 »deportirala« JLA). Izrazil je naše trdno prepričanje, da bodo demokratične sile v Italiji še zlasti združenje italijanskih partizanov obsodile tako dejanje. Gre za dejanja, ki netirajo mrznosti, šteti pa jih je za znamenja nazadnjaštva in pomnike sramote. Glede »izginulih« nedolžnih žrtev v letu 1945 ne-

kaj podatkov: med 600 imeni je le nekaj nad sto imen Goricanov. O 150 ni znano, od kod so. Po priimkih sodeč, je bilo med njimi kakih 60 Slovencev, ki so se z vsem srcem zapisali fašizmu in se do konca bojevali proti NOV Jugoslavije in italijanskim partizanskim enotam. Med »izginulimi« so bili pretežno fašisti, pripadniki posebnih policijskih enot, njihovi oficirji, podoficirji, stražniki in agenti ter stražniki in agenti nacifašističnih zaporov – samo zagrizeni fašisti in nacisti, vohuni, zločinci, gestapovci in podobna drhal, ki je izdajala in ubijala, požigala, mučila in morila nedolžne ljudi. »Izginuli« se niso bojevali le zoper NOV Jugoslavije, temveč tudi proti odporanskim in osvobodilnim silam italijanskega naroda. Zato ne more biti dvoma, da bi bilo obeležje tem »izginulim« izdajalcem pomnik sramote tistih, ki bi ga postavili. Prepričani smo, da ogromna množica demokratičnih sil Italije, ki si želijo miru in mirnega sožitja, ker ljubijo svobodo in želijo, da bi se fašistična grozodejstva nikoli več ne ponovila, teh in njim podobnih »izginulih« izdajalcev ne bodo nikoli častili.

Vas ob Idrijci

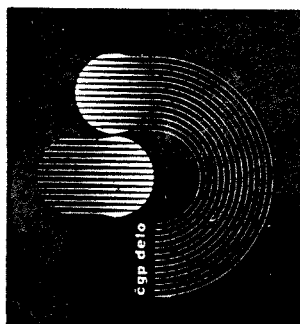
Stopnik Imenovano – opisuje **Janko Mlakar**.

To je raztresena vas s približno štiridesetimi hišnimi številkami obojestransko Idrijce ter ob cesti, ki pelje iz Idrijce proti Tolminu. V tej grapi (ali grapah) se je vedno nekaj dogajalo, nikoli pa ni bilo nič dokončano. V letih 1. svetovne vojne je bilo tam avstrijsko frontno zaledje. Kasneje, pod Italijo, je bilo slišati o gradnji elektrarne; vodo naj bi zajezili nekje pri Želinu. Poskušali so najti premost in železo, a iz tega spet ni bilo nič. Strokovnjaki že 30 let razpravljajo o zajeztvi Idrijce v Dolenji Trebuši, načrti so, le premakne se vsa reč nikamor. Ta negotovost ljudi v Trebuši, Stopniku, Reki in Želinu moti, toda pravega odgovora ni in ni. Ko se je začela minula vojna, so bili možje in fantje vpoklicani v vojsko. Spomladi trinaštridesetega so Italijani in partizani kar tekmovali v Mobiliziranju. Vsi, kar je bilo mlajših, so šli, nekatere so Italijani pozaprl. Na domovih so ostali samo ostareli ljudje in otroci. Po letu 1943. se je pričelo drugo obdobje, ob koncu vojne pa še tretje, najhujše, kajti prek Primorske se je skušala izmuzniti vsa sovražna drhal. Kmet na Cerkljanskem ni imel več semena v kšči, hlevi so se skrčili na eno glavo živine. Šlo je

za obstoj človekovega življenja. Bile so družine, kjer so jedli samo kuhano spomladansko koprivno vodo brez soli.



Podpis pod sliko omenja skupino rudarjev pred enim izmed skopanih rogov. Bilo je v »davnih« letih pred drugo svetovno vojno. Prvi z leve je Andrej Makuc, eden prvih medvojnih aktivistov OF v tem kraju. Tudi po vojni je bil aktiven družbeni delavec. Mož z macolo je Franc Kogoj, rudar, ki je delal že v Belgiji, bil kasneje borec v Vojkovi brigadi, po vojni pa je kot vdovec skrbel za otroke – in umrl. Alojz Ozebek, rudar, mobiliziran v italijansko vojsko, nato odpeljan kot nezanesljiv na Sardinijo in na Korziko ter po Anglo-američanih prepehjan v Marseille. Po vojni je delal kot cestar – in umrl lani novembra. Mož s karbidovko na levem kolenu je Miro Pervanja, avtomehanik, italijanski vojak, ki se je po osvoboditvi vrnil domov z eno izmed prekomorskih brigad. Z bratom Lojzetom (bil je v nemškem ujetništvu, kot najeti partizan) sta bila šoferja pri povojni slovenski vladi, Lojze nekaj časa osebni šofer Miha Marinka, Miro je vozil tudi Kardelja in maršala Tita, kadar je bil v Ljubljani.



ČGP DELO

Časopisno in grafično podjetje Delo

TOZD Tisk časopisov in revij
TOZD Grafična priprava
TOZD Knjižni in komercialni tisk
TOZD Grafična dodelava

61000 LJUBLJANA, Titova cesta 35

p. p. 29
Telefon (061) 315-366
Telex: 31291 yu dtlj

Predstavništvo Beograd:

Moše Pijade 12
Telefon (011) 336-094 in 335-089

Dejavnost TOZD

- stavljenje (foto, lino, mono), izdelava enobarvnih in večbarvnih filmov in klišejev
- roto-ofset časopisni in revialni tisk
- ofset in knjigotisk (eno in večbarvni)
- grafična dodelava (knjigoveznica)

Šolsko glasilo osnovne šole 1. SPUB Toneta Tomšiča Dobrepolje

Bolnišnica Jauhe

On dan nas je v uredništvu obiskala Micka Miha ilović-Fajdigova. Doma je iz Sodražice, živi pa v Ljubljani. Že leta 1941 je začela aktivno sodelovati v narodnoosvobodilnem boju. Maja 1942 je odšla med partizane v Krimski odred. Do vstopa v NOV je v domačem kraju zbirala hrano za 1. Ribniško četo, ki se je zadrževala v njihovih gozdovih. Bila je kurirka za partizansko ilegalno pošto med organizatorji OF. Ob vstopu v vojsko je postala borka, politični delegat voda in sekretarka SKOJ v Ljubljanski brigadi. Po vrnitvi z zdravljenja v Italiji je kljub težki invalidnosti delala v Splitu kot sekretarka pri oficirju Ozne, pozneje do osvoboditve pa kot šifrerka pri štabu baze glavnega štaba Slovencev v Biogradu na moru. Dvakrat je bila ranjena; prvič v levo ramo na Notranjskem avgusta 1943, drugič pa v levo koleno 4. novembra 1943 med veliko nemško ofenzivo pod Ilovo goro. Veliko borcev je padlo v tem boju, veliko pa je bilo tudi ranjenih. Tri dni je sama ostala v majhnem gozdičku brez vsake pomoči, tretji dan pa jo je našel eden od borcev njenega bataljona in jo spravil na varno v bolnišnico Jauhe.

Naša obiskovalka je želela, da spregovorimo prav o tej bolnišnici. »Tako malo je danes znanega o njej,« je dejala, potem pa potegnila iz torbice glasilo učence osnovne šole 1. SPUB Toneta Tomšiča iz Dobrepolja. Na naslovnici strani piše z velikimi pisanimi črkami: Bolnišnica Jauhe. Res, da so učenci izdali glasilo že pred pol leta, vsebina pa bo ostala vredna za vse čase. Po trdem in vestnem raziskovalnem delu, po pogovorih s tistimi, ki so doživeli bolnišnico Jauhe in po obisku prostora, kjer je nekoč med narodnoosvobodilnim bojem stala bolnišnica, so učenci skrbno zbrali vse podatke in svoje misli ter jih na devetnajstih straneh strnili v svoje glasilo. »Pa tako so pridni pri ohranjanju revolucionarnih izročil!« jih je še pohvalila tovarišica Micka.

Že uvodno razmišljanje, ki ga je napisala Irena Štrus iz 8. b razreda, dokazuje, da narodnoosvobodilni boj ne sprejemajo samo kot niz podatkov, pač pa ga čutijo s srcem.

Zakaj toliko nedolžne krvi?

Vsak osvobodilni boj je težak. Tudi naš je bil. Veliko ljudi je v njem izgubilo življenje. Zakaj? Zakaj je bilo potrebno preliti toliko nedolžne krvi? Z večanjem števil ranjenecv je pešala moč osvobodilne vojske. Ranjenci so čete ovirali. Napad je bil veliko počasnejši. Kam z ranjenici? Na milost ali nemilost sovražniku jih niso smeli pustiti. Smeli? Kdo je sploh pomislil na kaj takšnega! Vsakdo se je bojeval za ranjenca, za tovariša, mu poskušal nuditi čim večje udobje, čeprav je o udobju v mrzlih in mračnih vlažnih gozdovih težko govoriti. Z vsakim ozdravljenim ranjencem, z vsakim ozdravljenim udom in vlaknom izmučene čete se je okrepila njena moč. Lažji je bil protinapad, zanesljivejša zmaga. Da bi čete razbremenili, so postavljali bolnišnice. Bile so le za silne.

Ena takšnih je bila tudi na Jauhah. Ker stoji v bližini našega kraja, smo učenci zgodovinskega krožka sklenili, da bomo kaj več poizvedeli o njej, da je ne bi pozabili.

O nastanku in življenju bolnišnice

Po kapitulaciji Italije je bila v stiško-grosupeljskem okrožju na pobudo AFŽ in mladinske organizacije ustanovljena v Ivančni gorici krajevna ambulanta, za katero je odgovarjala Mima Pajkova. Predvsem je bila namenjena partizanom, čeprav so hodili vanjo tudi civilisti. Kot strežnice so stalno dežurale članice AFŽ ali pa mladinke; noč in dan. Bližala se je nemška ofenziva in ambulanta se je s sedmimi nepremičnimi ranjenci preselila pod vodstvom komande mesta Stična na Kampilje, kjer je ostala nekaj časa, nato pa se je preko Vrhov umaknila do Polzevega. Tam je bila zbirna baza za stiško okrožje in za druge partizane ter aktiviste. Vsi skupaj so se neke noči konec oktobra pod okriljem Cankarjeve brigade premaknili čez cesto Grosuplje-Krka proti vasi Randol. Cesto so tedaj že nadzorovali Nemci. V Randolu so enoto napadli vlasovci. Nekaj aktivistov je padlo, številno ranjenih pa se je povečalo. Borci so se ustavili v samotni hiši blizu Laz, pa le za kak dan. Po izdajstvu so bili spet napadeni. Ranjence so z vozom odpeljali proti gozdu Javhe. Zbirno bazo je že prejšnji večer določil zdravnik Peter. V njej je bilo dosti partizanov in aktivistov, štab 18. divizije, komanda mesta Stična, Cankarjeva brigada, Ljubljanska in druge. Pepco Udovič (op.: pripovedovala je učencem o dogodkih tistih dni) so poklicali v štab divizije, zaradi ranjenecv. Janez Hribar, takrat komisar 18. divizije ji je naročil, naj prevzame odgovornost za bolnišnico vse dotlej, dokler ne pride ponje katera brigada. Naročil je tudi, naj se za nekaj časa ustavijo v gozdu Javhe ali pa naj odidejo naprej proti Mokrecu pod okriljem drugega bataljona Ljubljanske brigade, ki bi nosil ranjence. Pepca se je odločila za Jauhe, ker je okolico dobro poznala in tudi domačine. Bili so obkoljeni. Borci so sklenili, da se bodo sami prebili in tako zvalili Nemce za seboj, potem pa poskrbeli, da bo prišla po ranjence katera partizanska enota.

Z Lukom, takratnim komandantom mesta Stična, je Pepca našla del gozda blizu jase, kjer sta stala dva vodnjaka. Sklenila sta, da ostane z ranjenci kar tam. Hrib se je zdel dovolj strm, obkrožen z ozko gozdno potjo in povezan z obširnimi gozdnimi območjem – Jauhami, če bi se bilo treba spet umakniti.

Še preden so se začeli nametati, se je že vnel boj na območju Ilove gore. Proti kraju, kjer so ležali ranjenci, so prodirali vlasovci in streljali. Nad njihovimi glavami so se križale vlasovske in partizanske krogle. Glavno zaslugo za to, da ranjencev niso odkrili, sta imela Janez Majnik-Džems ter Ljubo Podlogar, obveščevalce, pa še nekaj partizanov iz Cankarjeve brigade. Ti so namreč v jurišu stekli mimo kraja, kjer so ležali ranjenci in z brzostrelkami odbili napad vlasovcev. Darinka Udovič-Mišič in Pepca sta ostali sami z ranjenimi tovariši. Proti večeru je Pepca odbrala nekaj borcev, preskrbela šotorska krila ter odeje in začeli so prenašati ranjence v hrib. Nameščali so jih za skale na smrečje, ki so ga sproti sekali.

Boj na Ilovi gori je bil vse hujši. Prinašali so hudo ranjene. Poslali so tudi bolničarja Martina Smrkoljca-Tineta, medicinka drugega letnika Milana Bibra in njegovo ženo Nežo. Tine je bil edini bolničar, ki je imel nekaj prakse z ranjenci. Pepca je imela le tečaj prve pomoči, ki ga je opravila v gimnaziji, in prav tako tudi Darinka. Iz Ljubljanske brigade sta prišli še sestre Ivančevi, študentki z bolničarskim tečajem. Dobili so še tri velike šotore, tako da je imela vsaka bolničarka svoj šotor z ranjenci. Vse bolničarsko delo je vodil Tine, nadzoroval pa medicinec Biber. Med bojem na Ilovi gori se je nabralo kakih štirideset ranjenih, tisti, ki so lahko hodili, pa so že odšli z Ljubljansko brigado.

Borci so bili nezavestni, drugi so trpeli strašne bolečine in vsi so bili samo zasilno obvezani, saj ni bilo dovolj sanitetnega materiala. Za razkuževanje je bilo samo žganje in nekaj ihtiola pa nekaj injekcij proti tetanusu.

Brigade so odšle, ranjenci pa so morali biti zelo previdni in tihi. Tudi kuriti niso smeli. Tedaj je začelo snežiti. Iz bolnišnice si niso upali, da ne bi pustili za seboj sledi. Tako so ostali brez hrane. Treba je bilo seči po strogem ukrepu. Pepca je dala ukaz: vsi naj oddajo vso hrano, kar jo imajo, za skupnost. S tem so dobili najnujnejšo zalogo za ranjence. Do vodnjakov niso upali, zato so obveze prali kar v snegu, sneg pa so topili v steklenicah, da so dobili vsaj malo pitne vode. Ranjenci so začeli umirati; najprej Kristina Kopitarjeva iz Ljubljane, potem neki profesor iz Bežigrada, pa borec drugega bataljona Cankarjeve brigade, ki je bil ranjen v glavo, Ljuba, ki ji je mina raztrgala nogo, Dušan Radovanovič, študent iz Krškega, partizan Bojan, ki ga je strel zadel v trebuh, in pozneje neki borec iz Borovnice. Sedem ranjenih je umrlo, zemlja pa je bila tako zmrznjena, da jih nismo mogli pokopati. Zato so ležali kar med ostalimi.

Nekateri, ki pri bolnišnici niso bili nujno potrebni, so sklenili oditi, da bo tako več hrane ostalo za potrebnejše. Bolnišnico so zapustili Pepe Štadler in njegova žena Breda, Slavko Kovač, Jože Plančar-Veja in še nekaj drugih partizanov. Ostali pa so: Cvetko Kumer in intendant Jože, ki sta bila zadolžena za pripravljanje hrane, med ostalimi pa se Pepca spominja še nekega Požara, Pepeta Stepišnika, komisarja, Staneta Šefmana, bolničarke Mimi Pajkove, sester Ivančevih, Neže, Darinke, bolničarja Tineta, medicinka Milana Bibra in njegovega brata.

Bili so zameteni s snegom. Nemci so raziskovali okoli, prišli so tudi čisto blizu bolnišnice, tako, da je bilo ponoči slišati nemško govorico. Toda odkrili jih niso, saj se je zdel kraj bolnišnice popolnoma neprimeren za taborišče.

Po nekaj dneh se je vrnil eden od bataljonov Cankarjeve brigade. Tedaj so ranjenci spet dobili nekaj hrane. Partizani so obljubili, da

bodo kmalu prišli ponje. Nemci, ki so iskali bolnišnico, so videli sledi Cankarjeve brigade in krenili za njimi. Potem je prenehalo snežiti. Pepca je z dvema borcema odšla v krško dolino, organizirala sestanke AFŽ, kar je bilo po ofenzivi zelo težko, in peko kruha po vaseh. Pekli so vsak dan v drugi vasi in bolnišnica je odtlej redno dobivala kruh. Pri organizaciji je pomagala tudi učiteljica Julijana Winkler, poverjenica AFŽ za to območje. Preskrbela jim je nekaj zdravil in obvez, ki so jih pustili Italijani. Zdravila so dobili tudi od Angele Rojčeve z območja Ivančne gorice, iz Ravne gola, Korinja ter iz Laz. Intendantska služba je stekla tako, da za hrano in obveze niso bili več v zadregi.

Stanje v bolnišnici pa je bilo kljub vsemu vse hujše. Težko je bilo skrbeti za osnovno higieno. Uši je bilo težko zatirati. V tem času so dobili še eno partizanko – hudo ranjeno. Več dni je popolnoma sama ležala v nekem grmu, brez hrane in pomoči. To je bila Micka Fajdigova, ki jo je patrolja le po naključju odkrila.

Ranjenci so čakali. Šele po nekaj tednih so jih prišli iskat. Preselili so se na Korinj. Tja je prišla ponje Ljubljanska brigada in z njo zdravnik Berte. Partizani in bolničarke so odšli z njimi, Mima Pajkova, Darinka Udovič in Pepca Udovič pa so odšle na grosupeljsko-stiško okrožje.

In če bi se zgodilo

Čisto v zadnjih vrsticah glasila premišljajo osnovnošolci iz Dobrepolja:

Po pripovedovanju tovarišev iz bolnišnice Jauhe se še bolj zavedamo, da je domovino treba čuvati in braniti. Začutili smo veliko ljubezen borcev do domovine. Zvedeli smo tudi nekaj več o zdravniškem delu med NOB.

Prepričani smo v vero in trdnost današnje mladine. Enako bi storili vsi, ki bi jih zadelo kaj takšnega. Z bratskimi narodi iz drugih republik bi se še bolj zblížali. Vse to dokazujemo danes z našim delom, z usposabljanjem za SLO, z zgodovinskimi tekmovanji, z delovnimi akcijami. Kolikor je v naši moči se mladi skupaj s starejšimi trudimo, da naša domovina ne bi prišla v nevarnost. Vemo, da življenje lahko imenujemo samo življenje v miru.

Priprava Živa Drole

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

Kako bom preživel počitnice

Ja, res. Kako bom preživel počitnice? To je vprašanje, ki se je zadnje dni pouka motalo med kontrolne naloge in spraševanje. Ljudje smo že takšni, da si ustvarjamo načrte za čas, ki je pred nami, še posebej, če je ta čas drugačen od vsakdana. Tako je tudi s počitnicami. Koliko načrtov je skovanih, koliko pričakovanj med našimi mladimi prijatelji!

Tokrat so se nam oglasili naši dopisniki šestega b in c razreda iz osnovne šole Matije Valjavca v Preddvoru. Mojca Pelko je sklenila, da bo med počitnicami hodila s prijateljico Tjašo v kino v Kranj. Sonja Lombar bo smučala na Krvavcu; seveda, če bo dovolj snega. Poleg tega bo pomagala mami pri domačih opravilih in pravi, da se bo naspala. Tudi to je nekaj! Peter Arh bo drsal, smučal in se igral s svojo živalsko prijateljico – ovčko. Jure Urbanc si želi podaljšanih počitnic, »da bi imel daljši mir pred učitelji«. Tudi Simono Cuderman so od učiteljskih klicev že zbolela ušesa in si želi počitka; no, ne gre ji zameriti. Prav tako pričakuje Mojca Zavrnšek štirinajst dni svobode. Minca Markun bo šla morda k sestrični, kjer se bodo drsali in lezli pod mostovi. Marko Rebol bo vsak dan gledal televizijo. Aleš Kepić je prepričan, da bodo počitnice prehitro minile. Take in podobne misli so nam zapisali učenci iz Preddvora, le Martina Berlot pravi, da bi raje hodila v šolo. Draga Martina, ne bo ti treba dolgo čakati na uresničitev tvoje želje, zdaj pa le uživaj v počitnicah. In sploh, dragi mladi prijatelji, želim vam naj-naj-lepše počitnice. Naj se vam uresniči vaše želje in pričakovanja, da se boste v drugem polletju z novimi močmi lotili novih nalog in dosegli tudi tisto, kar vam v prvem polletju ni uspelo.

Živa

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

Kaj je pravzaprav svoboda

Zbudim se. Rahli in nežni sončni žarki me požgečkajo po obrazu. Se napol v snu opazim, da se je prebudil lep dan. Počasi odprem oči. Najprej vidim vse megleno, toda pogled se mi kmalu zbistri. Sonce mi tako močno sveti v oči, da komaj gledam. Neizmerna sreča me preleti, ko pomislim, da je to lepo nedeljsko jutro, čeprav že v pozni jeseni, še vedno polno sonca in življenja.

Na okno prileti lep siv golob. Za njim se prikaže še eden pa še eden. Kmalu jih je na moji okenski polici za celo družino. Seveda, prejšnji dan sem na okensko polico natrosila drobtinice in sedaj so ti golobčki prišli na svoj jutranji obed. V meni se porodi vprašanje: »Ali niso te ptice tiste, s katerimi smo naznanjali svobodo in prijateljstvo med narodi? Ali niso to tiste čudovite ptice?«

Da, res je! To so tiste ptice, ptice svobode in veselja, polne ljubezni in novih upanj za prihodnost.

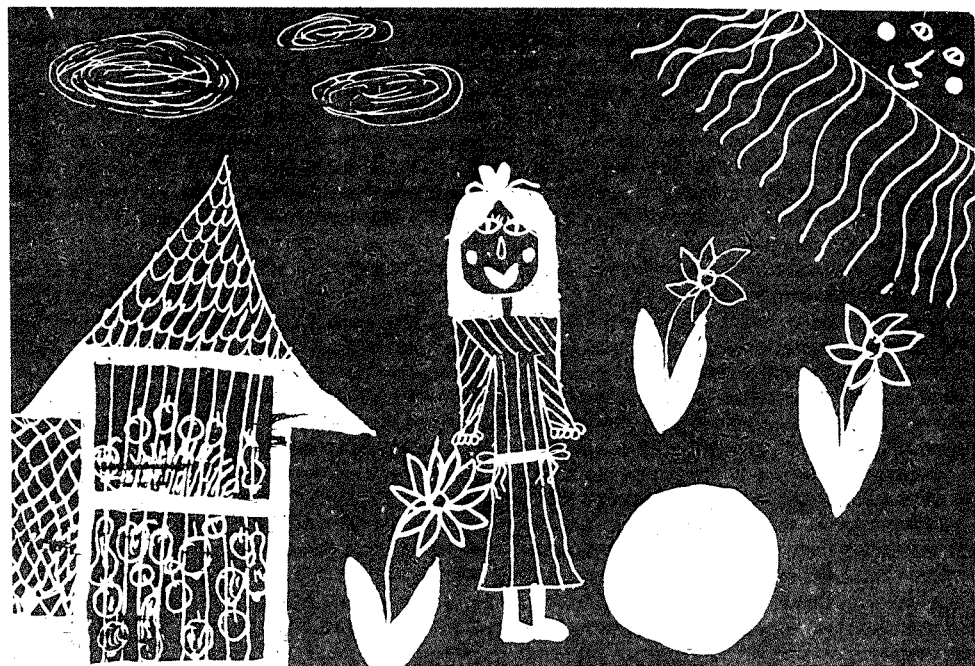
Kaj je pravzaprav svoboda? Svoboda so naše mame, očetje, bratje, sestre, prijate-

lji, moja pot v šolo, narava... vse, kar nas obdaja, kar čutimo, vsa sreča in vse misli, ki se porajajo v naših glavah, vse to je svoboda. Besedo čutimo v sebi, vedno večja je želja po njej in radi bi vzklknili, radi bi se razjokali od sreče. Brez svobode si ne moremo predstavljati življenja. Svoboda je nenadomestljiva, nekaj, česar ne moremo kupiti.

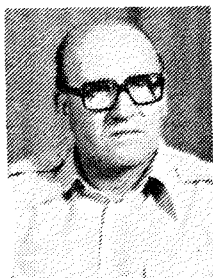
Vsak človek v Jugoslaviji je že od rojstva bogat. Toda ne z denarjem – s svobodo. To je največje bogastvo. Nima sijaja, nima lesketa, ne zveni, če jo vržeš na tla. Pa vendar je več vredna kot ves denar. Svobodo si lahko le izbojuješ.

Vsi narodi na svetu ne živijo svobodno. Ponekod se še sedaj bojujejo zanj. Še vedno so nekateri ljudje v strahu pred letali, bombami in puškami. Toda izbojevali si bodo svobodo in uničili tistega, ki jim dela krivico.

Zivimo v svobodi. Hočemo živeti v svobodi! Svoboda! Vzklikajmo: SVOBODA! SVOBODA! SVOBODA!... PETRA LETONJE



ZLATKA SODIN, 2. r. OŠ Stranice: »Srečna sem v svobodi!«



Rudi Voje

Septembra smo v naših vrstah izgubili dolgoletnega člana ZB NOV Ljubljana-Bežigrad, KS Boris Kidrič, Rudija Vojeta, aktivnega družbenega delavca. Že kot mlad fant se je vključil med aktiviste OF. Sodeloval je v drznih akcijah v rajonu Vodmat v Ljubljani. Po vojni so mu priznali status borca.



Franc Žigman

Na pokopališču v Slavini smo se v novembru lani poslovili od Franca Žigmana, rojenega leta 1899 v Kočah. Že spomladi 1942 je bil aretiran in odpeljan v internacijo v Italijo. Od sredine leta 1943 dalje je organizirano delal v vaškem odboru OF v vaški gospodarski komisiji. Za svoje delo je bil odlikovan.



Franc Krelj

Na pokopališču v Sori pri Medvodah smo se poslovili od dvainsedemdesetletnega Franca Krelja. Za narodnoosvobodilno gibanje je začel skupaj z mamo in sestro delati v letu 1941. Mamo in sestro so izgnali v koncentracijsko taborišče. Pred vojno pa je bil Franc eden od ustanoviteljev godbe na pihala v Medvodah. Za svoje delo je prejel razna odlikovanja.



Pavel Krašna

V Preski smo se v septembru poslovili od borca, rezervnega starega vodnika tovariša Pavleta, rojenega leta 1922 v vasi Bedanje pri Vipavi. Leta 1942 je bil nasilno mobiliziran v italijansko vojsko, v letu 1943 pa je dezertiral in se priključil partizanom v Makedoniji, in sicer v 4. Sandžačko brigado. V brigadi je bil dvakrat odlikovan, enkrat pa še po vojni. Prejel je tudi več priznanj.



Herman Flerin-Boštjan

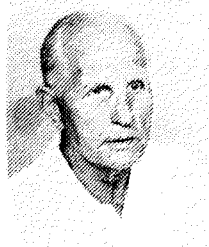
Oktobra lani smo se na pokopališču v Nevljah pri Kamniku poslovili od Hermana Flerina-Boštjana. Rodil se je leta 1900 v delavski družini v Olševku.

Marca 1944 je postal borec Slandrove brigade, že prej pa je na terenu aktivno delal za osvobodilno gibanje. Februarja 1945 so ga zaradi slabega zdravja odpustili iz partizanskih enot in postal je obveščevalec na terenu. To nalogo je opravljal do konca vojne. Svoje delo med in po vojni je kot komunist opravljal vestno in zanesljivo.



Marija Sedlar

Na celjskem pokopališču smo se v avgustu poslovili od borke Marije Sedlar, rojene Brezec leta 1922 v Begunjah pri Cerknici. V začetku leta 1942 je na Notranjskem že organizirano delala za NOG, kakor tudi njeni sorodniki. Dva njena brata partizana sta med vojno padla. Maja 1942 je bila sprejeta v SKOJ. Julija pa internirana v Visco v Italiji. Po vrnitvi septembra 1943 je odšla med partizane v Logaški bataljon, nato v Dolomitski odred, potem pa je postala bolničarka v Prešernovi brigadi. Nazadnje je bila referent pri sanitetnem oddelku v farmacevtski sekciji 9. korpusa. Tudi po vojni je aktivno opravljala družbenopolitične naloge. Prejela je več odlikovanj in priznanj, med njimi medaljo za hrabrost, orden bratstva in enotnosti 2. reda ter orden zaslug za narod s srebrno zvezdo.



Jože Prosen-Radivoj

Konec novembra lani smo se na pokopališču v Ilirski Bistrici poslovili od nosilca partizanske spomenice 1941 ter drugih visokih državnih in republiških odlikovanj in priznanj Jožeta Prosen-Radivoja. Že leta 1941 je z Rudim Kalcom organiziral prebivalce Podgorje v narodnoosvobodilnem gibanju. Na tem območju so ga tudi izvolili za delegata za Kočevski zbor. Vso vojno je v Južno-primorskem okrožju opravljal vrsto pomembnih dolžnosti, med drugim je bil predsednik narodnoosvobodilnega odbora. Leta 1947 pa je na svojo željo prišel iz Trsta v Ilirsko Bistrico, kjer je prevzel odsek za kmetijstvo in živinorejo. Vseskozi je aktivno sodeloval v družbenopolitičnih organizacijah in društvih.



Vinko Brus

Na pokopališču v Podkrajju smo se oktobra lani poslovili od Vinka Brusa. Rodil se je 1909. leta v vasi Hotedršica. Po italijanski kapitulaciji so ga ujeli Nemci in ga odpeljali v internacijo. Domov se je vrnil 1945. leta in se vključil v obnovo porušene domovine.



Ema Furlan

V Šmarjah na Vipavskem smo se poslovili od dobre tovarišice Eme Furlanove, rojene leta 1914. Od leta 1942 naprej je bila vedno v prvih vrstah za pomoč naši partizanski vojski; naj bo pri mladini ali pri APŽ. Kot partijka se je zavedala, da mora doprinesti delež za osvoboditev naše Primorske izpod grabežljivega fašizma.



Alojz Kodelja

Na novogoriškem pokopališču smo se lani poslovili od soborca Alojza Kodelje. Rodil se je 1925. leta v Dupljah pri Vipavi. Februarja 1943 je odšel k partizanom in z večjo skupino novincev so ga poslali na Dolenjsko, kjer je postal borec Tomšičeve brigade. V njej je bil do konca vojne. Udeležil se je tudi pohoda 14. divizije na Štajersko. Po vojni se je zaposlil pri železnici, nazadnje pa je služboval v Novi Gorici. Bil je aktiven družbenopolitični delavec v krajevni skupnosti, v kateri je živel.

Dornik Neža

V Rečici pri Laškem smo se lani poslovili od Neže Dornik, rojene 1914. leta. Za NOV se je opredelila decembra 1941 in na svoji domačiji hranila borce in nudila zavetišče.



Franc Igličar-Branko

Novembra lani smo se v Notranjih Goricah poslovili od komuniste, prvoborca in spomeničarja Franca Igličarja-Branka, rojenega leta 1905 v ZDA – Ilinojs. Kot triletni otrok se je s starši vrnil v domovino – na Plešivico. Marca 1942 je odšel med partizane, in sicer v roško četo, ki se je formirala pod Krimom. Pozneje je postal borec Zapadnodolenjskega oddela, kjer je kot komisar čete ostal do septembra 1943, potem pa je bil premeščen na bazo 14. od tam na tehniko Urška in v grafični oddelke centralne tehnike. Tudi po vojni je aktivno deloval na različnih področjih. Dobil je visoka politična in vojaška odlikovanja ter priznanja.



Ivana Klemenčič

Novembra smo se v Notranjih Goricah poslovili od aktivistke in interniranke Ivanke Klemenčič, rojene Skubic leta 1900. Po prihodu okupatorja je cela družina delala za OF. Mož in starejši sin sta odšla med partizane v Dolomite. Oba sta padla. Dom so jim požgali, Ivanka pa je z mlajšim sinom tudi zbežala v Dolomite. Ujeli so jo in jo odpeljali v nemško taborišče. Po osvoboditvi domovine je delala pri obnovi. Bila je aktivna v raznih družbenopolitičnih organizacijah, za kar so jo tudi odlikovali.



Alojz Širca

Meseca avgusta lani je umrl naš član Alojz Širca, ki smo ga pokopali na pokopališču v Podkrajju. Že kot mlad fant je ostal vojna sirota. Po kapitulaciji Italije se je pridružil partizanom. Po končani vojni je moral odslužiti vojaški rok, nato pa se je vključil v obnovo domovine. Za svoje delo je bil tudi odlikovan.

Jože Jakomin-Crni

Napad na železniško postajo Verd

Iz besedila spominov nedavno umrlega partizanskega komisarja in komandanta, kasnejšega general-podpolkovnika Jožeta Jakomina bodo izbrali in objavili nekaj zanimivejših poglavij, ki jih štejemo za izjemno avtentična pričevanja o dogajanjih v času našega narodnoosvobodilnega boja.

Uredništvo

... Dalj časa že čutimo potrebo po dobro organizirani in izvedeni akciji. Doslej ni naša Kožljenska skupina (oziroma Šerčerjev bataljon) izvedla še nobenega napada. Vse nas muči misel: »Menda nismo tukaj zato, da se urimo in poslušamo predavanja... Zakaj ne udarimo?«

Vodstvo opaža, da pasivnost razjeda našo borbenost. Večina borcev še ni doživela ognjenega krsta. Ne smemo dopustiti, da Italijani po notranjskih gozdovih in vaseh iščejo nas; mi moramo njih prisiliti na obrambo v njihovih postojankah.

Pride do oddločitve, da bomo napadli železniško postajo Verd.

Pred odhodom nam Miloš Zidanšek pojasni vojaški in politični pomen napada. Komandirji čet in vodov vsakemu borcu obrazložijo njegovo nalogo. Intendanti poskrbijo – s pomočjo terenskih odborov – za suho hrano: vsak dobi kruh in suho meso ter po dve konzervi.

Smuči in krplje damo spraviti terencem. Iz taborišča odidemo proti večeru. Z nočjo pridemo iz grada pred vas Padež in v temu nadaljujemo pot do Zavrha. Tu počivamo in se ob deseti uri odpravimo dalje.

Kolona se neslišno premika skozi noč. Velik sneg in hud mrz nam delata težave. Čutimo, kako prav bi nam zdaj prišle krplje. Bilo je nesmotno, da smo jih dali shraniti.

Bolj ko se bližamo postaji, bolj me žeja. Sneg mi žeje ni pogasil. Tako mi je, kot bi hodil skozi puščavo. Je razlog strah pred neznanim? Vidim, da doživljajo drugi isto.

Ko kasneje kakih sto metrov daleč od postaje skriti v gozdu čakamo na prihod vlaka, nas vse neznansko muči suh kašelj. Ne da se premagati. Italijanska patrolja na obhodu zazna našo prisotnost. Na peronu zaslišimo korake. Rezek glas »Chi la?« pretrga močno tišino. Takoj nato sledi nekaj strelav v našo smer.

Kaj zdaj? – nas spreleti. Za razmislek ni časa.

Komandantov glas ukaže: »Fantje, naprej! Na postajo!«

Napad se začne petnajst minut pred dogovorjenim časom. Dotlej neznana sila nas požene proti tirom. Italijanska patrolja beži. Ko pritečemo na peron, spustim za njimi kratek rafal.

Vdremo v spodnje prostore postaje. V službeni sobi najdemo nekaj železničarjev. Obveščeni so bili ob napadu, zato so nas čakali. Povedo nam, da je zgoraj, v prvem nadstropju nekaj italijanskih vojakov. Poskušamo prodreti tja, a zaman. Zavrnejo nas z ročnimi bombami, ki jih mečejo na stopnice. Streljajo tudi vzdolž proge, v smeri proti Štampetovem mostu. Na peron ne morejo streljati. Niso nam nevarni.

Naša druga skupina pregleduje pritličje. Maharadža je preveč uren, pred drugimi odide v naslednjo sobo, oni pa ga, misleč da je Italijan pokosijo. Prva nepotrebna žrtev. Položimo ga na klop v čakalnici. Njegovega pravega imena ne poznam. Doma je iz ljubljanske Sibirije. V bataljon je prišel z dolomitsko skupino...

Iz daljave zaslišimo sopihanje vlaka, ki s polno paro zmaguje vzpetino od Borovnice proti Verdu. Vse kaže, da strojevodja ne sliši streljanja, saj bi sicer vlak ustavil in se vrnil v Borovnico.

Tovariš Bračič poskuša minirati progo. Pretrgane tračnice naj bi ustavile vlak. Videti pa je, da tega dela ni več. Miniranje ne uspe.

Tudi signali z rdečo lučjo ne pomagajo. Vlak pripelje skozi postajo karseda hitro. Vse, kar lahko naredimo, je to, da z Luko – vsak s svojo strojnico – rešavamo cisterne.

Ko vlak odpelje proti Logatcu, je akcije konec. Trobentač zatrobi zbor nad postajo. Umik seveda ni tako enostaven, kot je bil nalet na postajo. Zasneženega useka nad progo in gozdom ni lahko premagati. Poskušamo kakih sto metrov stran, kjer usek ni več tako strm, toda tja se umikamo pod italijanskim ognjem. Midva s Selasijem morava s strojnicama ščititi umik tovarišev. Izmenično pošiljava rafale v podstrešno lino, od koder streljajo Italijani.

Med vzpenjanjem v gozd Selasiju spodrsne in segreta strojnica mu pade v sneg. Ker je ne more takoj obrisati, mu vsa zaledeni. Takšno nosi potem s seboj ves dan. Šele zvečer, ko prispemo v Bač, jo odtali in jo očisti.

Akcija sicer ni potekala povsem po načrtu in ni bila docela uspešna, vseeno pa je močno odmevala. O njej so govorili vse od Ljubljane do Postojne. Z njo smo Italijane prisilili, da so morali še z več možmi zavarovati progo in več sil dotle uporabljati za svojo varnost in obrambo.

Obiskali smo jih na Polževem Počitnice sredi čiste snežne beline

Spotoma smo se ustavili v Grosupljem, na občinski Zvezi prijateljev mladine. Ne toliko zato, da bi vprašali za smer na Polzevo, kamor smo bili namenjeni, da bi obiskali tiste osnovnošolce, ki so se odločili za počitnice na snegu, kot zato, da bi se pozanimali o življenju zveze in njenih društev pa seveda povprašali po še drugačnih oblikah počitnikovanja, ki so ga morda organizirali v njihovi, grosupeljski občini.

Komaj decembra lani je občinska ZPM Grosuplje ponovno zaživela. Zato ni še vse tako koordinirano in sinhronizirano, kakor bi lahko bilo in kakor bi moralo biti. Bil je čas, ko so društva zamirala, pogoj za obstoj zveze pa je pet aktivnih društev. Zdaj jim je uspelo postaviti na trdne noge društva prijateljev mladine v Smarju, Grosupljem, Dobropolju, Stični ter v čisto hribovski odmaknjeni KS Polica. Pogoj za zvezo je tu. V Grosupljem se zavedajo, da ne bodo mogli vse naenkrat postaviti na pravo mesto, sklenili pa so, da bodo počasi vključili vse potenciale in dali otroku največ, kar je mogoče. Potreben je posluš za otroka v vsaki krajevni skupnosti. Še kako pomembno je najti stik s starši. Druženopolitične

na prosto proti Račni le, če nam to omogoča led. Tudi za kinopredstave imamo možnosti le v večjih središčih, ne pa v malih krajevnih skupnostih. Lahko pa bi vključili ga-



Vreme je sicer krasno, za smučanje pa ni ravno najboljšje. Zemlja kar vpija sneg in grozi, da ga kmalu ne bo več. Tudi vlečnica, ki je včeraj prvič stekla, je morala danes (15. jan.) obstati. Nekateri so bili skeptični, da bo sploh kdaj vlečnica na Polževem, pa so zbrali sredstva: občinska izobraževalna skupnost dvesto milijonov, telesnokulturna skupnost sto milijonov in še približno šeststo petdeset milijonov DO Tabor – tozdr Polzevo, vložili veliko dobre volje in zimsko veselje je tu.

goji – tudi sankanje.

Pokukali smo še v program počitnic, ki so ga pripravili v Ivančni gorici: nogomet, rokomet, šah, odbojka, ves teden bo odprta šolska knjižnica, v telovadnici bodo organizirali vrtec in za tiste, ki radi še bolje spoznali male skrivnosti velikih kuharskih mojstrov, je na razpolago gospodinjski krožek.

Tudi v Dobropolju niso ostali brez navdihov za proste zimske dni; tečaju alpskega smučanja, košarki, namiznemu tenisu, teku in hoji na smučeh ter odbojki pa knjižnici, filmskim predstavam ter ročnim delom ob rob so pripisali še »spremljajoče aktivnosti«. Sem spada poseben avtobus, ki vsak dan vozi smučarje na Kravac in z velikimi črkami zapisan 19. januar, ko je načrtovano prvenstvo v veleslalomu za pokal narodnega heroja Jožeta Kadunca-Ibra na smučišču v Kompoljah.

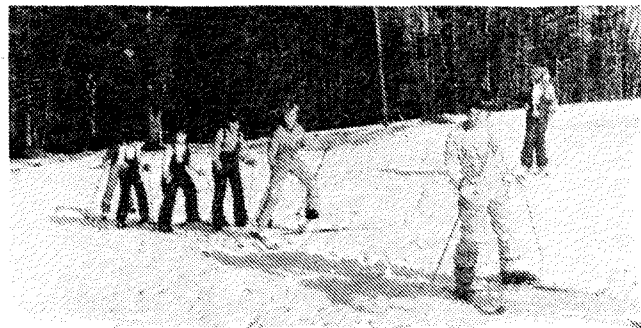
Halo, halo! Na telefonski zvezi imamo Milico Predalič, članico taborniškega odreda Luis Adamič Grosuplje. Pravi, da taborniška organizacija pripravi vsako zimo zimovanje tabornikov na Ilovi gori. Pravzaprav je to nekakšna nagrada za najbolj pridne in vestne tabornike. Svoje teoretično znanje preskusijo, uporabijo in izpopolnijo v praksi. Kaj delajo? Smučajo, če je sneg, izdelujejo bivake, urijo razne taborniške veščine v snegu in sploh – učijo se preživeti v naravi. Letos jih je bilo petintrideset. Morda bi bilo prav, če bi v prihodnje malo razmislili in povabili medse tudi tiste svoje sošolke in sošolce, ki sicer niso taborniki, pa bi jih takšne zimovanje med počitnicami prav veselilo. Kdo ve, mogoče pa bi potem celo postali taborniki?

Otroku želimo približati smučke

Na Polževem smo. Za seboj smo pustili morje sive megle v dolini. V čisto snežno belino oblečeni bregovi se bleščavo kopljejo v soncu. Po njih se spuščajo živo pisane kroglice; vsaj od daleč je tako videti. To so najmlajši in najmanjši smučarji – še iz male šole. Ob njih so malo večji in še večji – do 4. razreda osnovne šole. No, dve ali tri izjeme so tudi iz šestega razreda. Petošolci pa pridejo na vrsto po počitnicah, ko bodo prav tu na Polževem organizirali »šolo v naravi«. Vsi so iz osnovne šole Luis Adamič v Grosupljem.

Jerneja Lampreta so določili za vodjo teh organiziranih počitnic, sicer pa je Jernej tajnik občinske telesnokulturne skupnosti in edini profesionalni grosupeljski občini, ki se ukvarja s telesno kulturo. Povedal nam je, zakaj so počitnice na snegu organizirali prav za te najmlajše. »Starjši se že sami znajdejo,« pravi. Znajo si poiskati hribočke in izbrati vlečnice. Tem malim pa želimo približati smučke in jim dati največ, kar jim lahko damo.

Vsak dan se od 170 do 180 malih smučarjev str-



Približuje se kolona četrtošolcev. »Ce znamo smučati? Ha, če ne bi znali, bi bili stalno na riti,« se pohvalijo in oddrsajo mimo mene. »Pa ne pozabite zapisati, da sva medve Eva in Agata,« pristavita zadnji dve smučarki v koloni. Kako je bilo potem, raje ne bi pisala, ker jih je bilo nekaj tudi »na riti«.

pa v dva avtobusa, ki jih iz Grosupljega pripeljeta na Polzevo. Kar šestdeset je čistih začetnikov, iz male šole. Dopoldne jim hitro mine. Razgreta lica, od spustov in vzpenjanja po strmini zadihani obrazi in neskončna modrina nad njimi – ali je lahko kje še lepša prostost? Proti poldnevju želodčki opozarjajo, da so lačni. Tudi za to je poskrbljeno. Delovna organizacija Tabor – TOZD Polzevo jim preskrbi toplo kosilo. Proti drugi uri popoldne se utrjeni vračajo v dolino, toda ne toliko, da ne bi naslednji dan spet prišli na Polzevo in si pripeli smuči na noge. Mentorji – smučarski vaditelji so zvesto z njimi. Nekaj je učiteljev telesne vzgoje, dijakov vzgojiteljske šole

in vzgojiteljice iz vrtca. Menijo, da bo treba za kader še več storiti in v ta namen nameravajo organizirati tudi krajši tečaj.

Kako je s sredstvi? Del sredstev je prispevala občinska telesnokulturna skupnost, del pa starši – 3500,00 din na posameznika za pet dni.

Polzevo je bilo dolgo zanemarjeno. Zdaj skoraj neznano je bilo takoj po vojni pomembna izletniška točka. Pa so Grosupeljčani začeli iskati »boljše in lepše« zunaj občine, na domače lepote pa pozabili. Zdaj se vračajo na Polzevo, pravo središčno izletniško točko občine Grosuplje in ugotovili so, da je povsod lepo, doma pa najlepše.

Ziva Drole



Naleteli smo ravno na tistih nekaj izjem iz šestega razreda; Vasja Ambrožič, Uroš Hren in Tibor Gazi so si izbrali najbolj strm breg, takšen, da si še pogledati nisem upala po njem, kaj šele, da bi se spustila na smučeh. Med njimi je tudi Marko Lunar iz drugega letnika elektrošole v Ljubljani, ki si je zaželel preživeti počitnice med domačimi obrazi. Po bregu navzgor – tudi to se mi je v tem primeru zdela prava umetnost – je prisopihal Primož Kotar iz Grosupljega, sicer učenec tretjega letnika družboslovne srednje šole, ki je na Polževem prevzel vlogo enega od smučarskih vaditeljev. »Krasno se imamo,« pravijo vsi skupaj. »Da bi bili sami doma, to ne gre. Če pa bi šli smučat kam drugam, bi bilo povsod dražje.«

organizacije v občini gredo »prijateljem mladine« že sedaj zelo na roko, saj je bila na primer prav SZDL vzpodbudnik oživitve društev. Pritegniti pa bo treba v še večji meri delovne organizacije. Prav pri organiziranju zanimivih počitnic lahko te priskočijo na pomoč.

»Smučanje, to je že prav,« pravi predsednica ZPM Grosuplje Marta Dobrovoljc, »morali pa bi poiskati še drugačne oblike počitnic. Res, da nimamo takšnih možnosti kakor v Ljubljani, kjer na primer lahko drsajo v hali Tivoli, mi pa gremo drsat

silce, lovce, strelce, kole-sarje itd., vse tiste dejavnosti, za katere se naši otroci zanimajo. Kako bi bilo na primer zanimivo opazovati sledove živali v snegu!«

Teden od 13. do 18. januarja so najmlajši Grosupeljčani preživeli na smučeh na Polževem. Za naslednji teden pa jim je DPM Grosuplje pripravilo najrazličnejše aktivnosti v prostorih osnovne šole Luis Adamič. Šolska vrata bodo odprta od devetih zjutraj do enih popoldne. Morda malo moti, ker je to šola in človek v njej nehoti izgubi obču-



Umaknite se vsi, zdaj bo peljala Saška Čolnik. Saši hodi v malo šolo. Smučke ji niso še čisto domače, saj je komaj enkrat stala na njih – nekoč pri stari mami. Zdaj pa je sklenila, da jih bo ukrotila in ko bo prihodnje leto spet zapadel sneg, bo že prava smučarka.



Tja do naslednjega četrтка

Kaj porečemo o nanizankah in nadaljevanjih, ki so, hočeš nočeš, skelet našega televizijskega sporeda in nas takorekoč dan za dnem vabijo pred ekrane? V teh januarjskih dneh oziroma tednih so »startale«: ob petkih zvečer ameriška **Pod krinko**, v nedeljo v opoldanskem času sovjetska **Večni klic**, v nedeljo zvečer beograjska **Sivi dom**, v ponedeljek zvečer ameriška **Vihre vojne** v četrtek zvečer angleška **Freud** (začne se ta teden) – in za nameček še dokumentarni niz kanadskih oddaj na temo **Vojna**. (Vmes pa skozi teden, vsaj še trije, štirje igrani celovečerni filmi ter televizijska drama.) Zgodb in usod je tako na pretek, čeprav nekatere – v nasprotju z drugimi – seveda niso vredne dolgega spomina.

Zdi se, da nam bodo od vsega, kar je na sporedu zdaj, najbolj sedle pod kožo vojne teme, užete – po eni strani – v igrano ponazoritev preteklosti v Vjražah vojne, o katerih pravijo, da so bile najhujši in najbolj zahteven projekt v dosedanji televizijski zgodovini, po drugi strani pa dokumentarno in dokumentaristično znanostni razmislek o vojni kot človeški obsedenosti v vsej večstisoletni zgodovini pa vse

do današnjih dni, ko je postalo oboroževanje že skrajni absurd vseh absurdov.

Vsi, ki si želite od teh mučnih tem ne-nehnega vojskovanja oddahniti, pa boste morda našli zadoščenje v nadaljevanji, ki šele prihaja in nas bo bogatila skozi šest tednov, Zgodba o Freudu, enem najvidnejših mislecev našega stoletja, takoimenovanem »očetu psihoanalize«, nas bo od njegove smrtni postelje popeljala v njegovo mladost in nato, postopoma, skozi njegova zreleta leta, skozi čas njegovega življenja in skozi dobo, ki jo je živel in ji dal svoj pečat.

Toda – po vrsti!

V prihajajočem tednu vas še posebej opozarjamo, da si ne pozabite ogledati:

V soboto, 25. januarja ob 20. uri: ameriški film **Legendo** o Custerju, pomembnem ameriškem generalu, ki se je v prejšnjem stoletju posebej izkazal v bojih z Indijanci.

V nedeljo, 26. januarja ob 18.10: TV Kavarno (s samimi starimi znanci, vendar po pravilu, ki pravi: star, pa vendar vselej nov) ter ponovitve Ipavcev – ob 15.15.

V ponedeljek, 27. januarja ob 20.05: drugega dela Vojne vihre in nato ob 21. uri Omizja, katerega tema pa vnaprej ni bila sporočena, kar z vami vred obžalujemo.

V torek, 28. januarja ob 20. uri: zahodnonemške TV drame z naslovom Konferenca ob Wannseeju, v kateri bomo »prisostvovali« igrano dokumentarnemu povzetku tajnega sestanka, ki ga je bil 20. januarja 1942 sklical zloglasni Heydrich ter ga namenil »dogovoru o dokončni rešitvi židovskega vprašanja«. Drama je neke vrste avtentična rekonstrukcija tega dogodka, ki je bil za Žide na okupiranih ozemljih usodnega pomena.

Po drami – ob 21.30 kljub pozni uri ne pozabite na Integrale, oddajo o kulturi.

V sredo, 29. januarja ob 20. uri se razvedrite od vseskozi zabavno duhovitem filmu tedna Viktor-Viktorija.

Verjemite, teden bo naokrog, kot bi mignil.

tv-15 naš TOVARIŠ

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 – **Časopisni svet TV-15 naš tovariš**: DUŠAN BENKO, RASTKO BRADARSKA, MILAN FILIPČIČ, TONE GOŠNIK, MARIJAN LAH, FRANCE PEROVŠEK (predsednik sveta), ZORKA PERŠIČ, VANDA ŠKODNIK, STANE SKRABAR, JULKA TAJNIKAR, DRAGO VRESNIK. Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK; Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR; Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino: BOJAN KUNTARIČ – notranja politika; MILENKO STRAŠEK – reportaža; BOJANA ŽOKALJ-JESIŠ – naša organizacija; Lektorska-redaktorica: KATJA HVALA; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročninski oddelki: Moše Pijade 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 2.200 din, posamezna številka v prosti prodaji 50 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije števil. 42/I-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvodov – Korektore in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35